ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ WALTER VAN GERVEN της 29ης Ιουνίου 1993 *

Περιεχόμενα

I — Πραγματικά περιστατικά της διαφοράς ..... I -2561

II — Ένσταση απαραδέκτου λόγω εκπρόθεσμης ασκήσεως της αναιρέσεως ..... I - 2563

III — Ένσταση απαραδέκτου λόγω επικλήσεως από την Επιτροπή νέων πραγματικών περιστατικών ..... I - 2565

IV — Η εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των τροποποιήσεων της αποφάσεως . I - 2567

A — Οι τροποποιήσεις του γερμανικού κειμένου της αποφάσεως ..... I - 2567

Η απόφαση του Πρωτοδικείου και οι απόψεις των διαδίκων ..... I - 2567

Η απόφαση επί της υποθέσεως 131/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου ..... I - 2569

Διαφορές μεταξύ της παρούσας υποθέσεως και της υποθέσεως 131/86 ... I - 2569

Η θεσπιζόμενη από το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ υποχρέωση αιτιολογήσεως των ατομικών αποφάσεων στις υποθέσεις ανταγωνισμού ..... I - 2571

Εφαρμογή της προαναφερθείσας νομολογίας στις επίδικες τροποποιήσεις I - 2574

Επικουρικώς: θίγεται η νομιμότητα ολόκληρης της αποφάσεως και όσον αφορά όλους τους αποδέκτες; ..... I - 2576

B — Οι τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως σ' όλες τις γλώσσες ..... I - 2578

Η απόφαση του Πρωτοδικείου και οι απόψεις των διαδίκων ..... I - 2578

Ένσταση απαραδέκτου λόγω επικλήσεως νέων πραγματικών περιστατικών; ..... I - 2578

Εξέταση των αιτιάσεων που αφορούν την προσθήκη ενός νέου εδαφίου .... I - 2580

Εξέταση των αιτιάσεων που αφορούν την παράλειψη της μνείας «(EMC . I - 2584

V — πιταγές της Συνθήκης ΕΟΚ σχετικά με την έκδοση των πράξεων της Επιτροπής, και συγκεκριμένα των αυθεντικών κειμένων μιας αποφάσεως ..... I - 2586

Η απόφαση του Πρωτοδικείου και οι απόψεις των διαδίκων ..... I - 2586

Η αρχή της συλλογικότητας και τα κριτήρια της παροχής εξουσιοδοτήσεως κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου ..... I - 2589

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ολλανδική.

Τα διάφορα επίπεδα της εξουσίας λήψεως αποφάσεων ..... I - 2592

Διάκριση των διαφόρων επιπέδων ως προς τη λήψη αποφάσεων στην επίδικη διαφορά ..... I - 2594

VI — Σκοπός και ερμηνεία του άρθρου 12 του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, το οποίο αφορά την κύρωση των αποφάσεων ..... I - 2597

A — Καθεστώς των εσωτερικών κανονισμών, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, και δικαίωμα επικλήσεώς τους από τους τρίτους ..... I - 2598

Διατάξεις της Συνθήκης και νομολογιακά προηγούμενα ..... I - 2598

Η καλούμενη «πάγια» νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά τη δυνατότητα των φυσικών ή νομικών προσώπων να επικαλούνται τους εσωτερικούς κανονισμούς των κοινοτικών οργάνων ..... I - 2600

B — Η νομική σημασία της κυρώσεως των αποφάσεων της Επιτροπής κατά το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού ..... I - 2603

Η δοθείσα από το Πρωτοδικείο ερμηνεία ..... I - 2605

Λεπτομερής ανάλυση των οικείων διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής ..... I - 2605

Αποτελεί η διαδικασία κυρώσεως εγγύηση για το ότι η πράξη έχει εκδοθεί από την αρμόδια αρχή σύμφωνα με τις τυπικές προϋποθέσεις, ιδίως δε με την υποχρέωση αιτιολογήσεως που προβλέπει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ; ..... I - 2608

Λεπτομερής εξέταση των άρθρων 191 και 192 της Συνθήκης ΕΟΚ ..... I - 2609

Εξέταση από πλευράς των άρθρων αυτών της Συνθήκης των άλλων λειτουργιών που αποδίδει το Πρωτοδικείο στη διαδικασία κυρώσεως ..... I - 2611

Αποτελεί η διαδικασία κυρώσεως εγγύηση ότι το περιεχόμενο μιας πράξεως ανταποκρίνεται στη βούληση της ολομέλειας της Επιτροπής; ..... I - 2612

Συμπέρασμα ..... I - 2615

VII — Εσφαλμένη εφαρμογή της θεωρίας του ανυποστάτου; ..... I - 2616

Οι ισχυρισμοί των διαδίκων και η συλλογιστική του Πρωτοδικείου ..... I - 2616

Η θεωρία του ανυποστάτου στη νομολογία του Δικαστηρίου ..... I - 2618

Εφαρμογή των κριτηρίων αυτών στην απόφαση PVC ..... I - 2623

Πρόταση ..... I - 2628

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η παρούσα υπόθεση αφορά αναίρεση ασκηθείσα από την Επιτροπή, δυνάμει του άρθρου 49 του Οργανισμού ΕΟΚ του Δικαστηρίου, κατά της εκδοθείσας την 27η Φεβρουαρίου 1992 αποφάσεως του Πρωτοδικείου επί των υποθέσεων «χλωριούχο πολυβινύλιο» (PVC) (στο εξής: απόφαση PVC) [1]. Με την απόφαση αυτή το Πρωτοδικείο κήρυξε ανυπόστατη την απόφαση 89/190/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, «σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (IV-31. 865, PVC)» (στο εξής: απόφαση της Επιτροπής) [2], η οποία είχε κοινοποιηθεί στις αναιρεσίβλητες. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να αναιρέσει την απόφαση PVC και να διατάξει τα νόμιμα, και συγκεκριμένα να αναπέμψει τις υποθέσεις στο Πρωτοδικείο, προκειμένου να αποφανθεί επί των λοιπών λόγων ακυρώσεως τους οποίους προέβαλαν οι προσφεύγουσες κατά τη διαδικασία ενώπιόν του και οι οποίοι δεν εξετάστηκαν με την απόφαση PVC.

Θα αναπτύξω τις προτάσεις μου με την ακόλουθη σειρά. Πρώτα θα ασχοληθώ με την ένσταση απαραδέκτου λόγω εκπρόθεσμης ασκήσεως αναιρέσεως, ένσταση την οποία προέβαλαν οι αναιρεσίβλητες, καθώς και, γενικώς, με το ζήτημα του απαραδέκτου της αναιρέσεως, για τον λόγο ότι η Επιτροπή επικαλείται νέα πραγματικά περιστατικά. Κατόπιν θα εξετάσω τις αιτιάσεις που διατυπώνει η Επιτροπή κατά της αποφάσεως PVC καθώς και την αναπτυχθείσα από τις αναιρεσίβλητες επιχειρηματολογία προς αντίκρουση των αιτιάσεων αυτών. Οι αιτιάσεις αυτές αφορούν: 1) την εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των τροποποιήσεων της αποφάσεως της Επιτροπής, 2) τις προϋποθέσεις που θέτει η Συνθήκη σχετικά με την έκδοση των πράξεων της Επιτροπής και συγκεκριμένα τις προϋποθέσεις εκδόσεως των αποφάσεων στις γλώσσες στις οποίες το κείμενο των αποφάσεων αυτών είναι αυθεντικό, 3) τον σκοπό και την ερμηνεία του άρθρου 12 του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής και 4) την εφαρμογή της θεωρίας του ανυποστάτου των διοικητικών πράξεων. Προηγουμένως, θα υπενθυμίσω εν συντομία το ιστορικό της διαφοράς.

I — Πραγματικά περιστατικά της διαφοράς

2. Κατόπιν της διενεργείας ελέγχων τον Οκτώβριο 1983 σε ορισμένες επιχειρήσεις πολυπροπυλενίου, βάσει του άρθρου 14 του κανονισμού 17/62 [3], η Επιτροπή αποφάσισε τη διεξαγωγή έρευνας σχετικά με το χλωριούχο πολυβινύλιο (PVC). Η Επιτροπή διενήργησε διαφόρους ελέγχους στα γραφεία των εμπλεκομένων επιχειρήσεων και τους απηύθυνε επανειλημμένως αιτήσεις παροχής πληροφοριών. Στις 25 Μαρτίου 1988 η Επιτροπή αποφάσισε να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 17 κατά 14 παραγωγών PVC [4]. Αφού δόθηκε η δυνατότητα στις επιχειρήσεις αυτές να διατυπώσουν την άποψή τους επί

1 — Απόφαση επί των συνεκδικασθεισών υποθέσεων T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 και T-104/89 (Συλλογή 1992, σ. II-315).

2 — ΕΕ 1989, L 74, σ. 1.

3 — Κανονισμός 17/62 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτος κανονισμός εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25).

4 — Και συγκεκριμένα των Atochem SA, BASF AG, NV DSM και DSM Kunststoffen BV, Enichem SpA, Hoechst AG, Hüls AG, Imperial Chemical Industries PLC, NV Limburgse Vinyl Maatschappij, Montedison SpA, Norsk Hydro AS, Société artésienne de vinyle SA, Solvay et Cie, Shell International Chemical Company Ltd και Wacker Chemie GmbH.

των αιτιάσεων [5] που περιέχονταν στη γνωστοποίηση της Επιτροπής, της 5ης Απριλίου 1988, και αφού η Συμβουλευτική Επιτροπή επί Συμπράξεων και Δεσποζουσών Θέσεων διατύπωσε την 1η Δεκεμβρίου 1988 τη γνώμη της επί ενός σχεδίου αποφάσεως, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση, η οποία φέρει επισήμως ημερομηνία 21 Δεκεμβρίου 1988 και κοινοποιήθηκε στις εν λόγω επιχειρήσεις τον Φεβρουάριο 1989. Τα αυθεντικά κείμενα της αποφάσεως είναι τα διατυπωμένα στη γερμανική, την αγγλική, τη γαλλική, την ιταλική και την ολλανδική γλώσσα.

Με την απόφαση διαπιστώθηκε ότι οι 14 παραγωγοί PVC παρέβησαν το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, μετέχοντες (κατά τις περιόδους που προσδιορίζονται στην απόφαση αυτή) σε συμφωνία ή/και εναρμονισμένη πρακτική που ανάγεται στον Αύγουστο του 1980 περίπου και σύμφωνα με την οποία οι παραγωγοί που προμηθεύουν PVC στην κοινή αγορά πραγματοποιούσαν κατά τακτά διαστήματα συναντήσεις, προκειμένου να καθορίζουν «τιμές-στόχους» και «ποσοστώσεις-στόχους», να σχεδιάζουν συντονισμένες πρωτοβουλίες για την αύξηση των τιμών και να ελέγχουν τη λειτουργία αυτών των συμπαιγνιακών διακανονισμών (άρθρο 1). Η Επιτροπή διέταξε τους 14 παραγωγούς να παύσουν αμέσως τις διαπιστωθείσες παραβάσεις και να απέχουν στο εξής από τις πρακτικές που τους προσάπτονταν (άρθρο 2) και επέβαλε πρόστιμο στον καθένα απ' αυτούς ατομικά (άρθρο 3).

3. Σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις τις οποίες αφορούσε η απόφαση της Επιτροπής [6] άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου, το οποίο διαβίβασε τις υποθέσεις αυτές στο Πρωτοδικείο στις 15 Νοεμβρίου 1989 [7]. Κύριο αίτημα όλων των προσφυγών αποτελούσε η ακύρωση της αποφάσεως και, επικουρικώς, η ακύρωση ή τουλάχιστον η μείωση του επιβληθέντος με το άρθρο 3 της αποφάσεως προστίμου [8].

Όσον αφορά τη συλλογιστική που ακολούθησε το Πρωτοδικείο στην απόφαση PVC, παραπέμπω στην έκθεση ακροατηρίου. Αρκεί εδώ η επισήμανση ότι το Πρωτοδικείο αποφάσισε να κηρύξει την απόφαση της Επιτροπής νομικώς ανυπόστατη, με την αιτιολογία ότι διαπιστώθηκε 1) «ιδιαίτερα σοβαρή και πρόδηλη παραβίαση της αρχής κατά την οποία δεν επιτρέπεται η μετά την έκδοση της πράξεως τροποποίησή της» [9], 2) αναρμοδιότητα καθ' ύλην και ratione temporis του αρμόδιου για θέματα ανταγωνισμού Επιτρόπου, ο οποίος είχε υπογράψει την πράξη [10] και 3) έλλειψη κυρώσεως της εν λόγω πράξεως.

5 — Βάσει του άρθρου 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 17 και βάσει του κανονισμού 99/63/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 1963, περί των ακροάσεων που προβλέπονται στο άρθρο 19, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 37).

6 — Με εξαίρεση τη Solvay et Cie.

7 — Η διαβίβαση αυτή έγινε δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 14 της αποφάσεως του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1988, περί ιδρύσεως Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (απόφαση 88/591/ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, Ευρατόμ), ΕΕ L 319, σ. 1, και ΕΕ 1989, L 241, σ. 4 (διορθωτικά).

8 — Βλ. τη σκέψη 9 της αποφάσεως PVC.

9 — Απόφαση PVC, σκέψεις 32 έως 50. Η ανωτέρω έκφραση χρησιμοποιείται στη σκέψη 49 της αποφάσεως PVC.

10 — Απόφαση PVC, σκέψεις 51 έως 65.

II — Ένσταση απαραδέκτου λόγω εκπρόθεσμης ασκήσεως της αναιρέσεως

4. Όλες οι αναιρεσίβλητες, εκτός από τη Shell, την ICC και τη Montedison, προέβαλαν ένσταση απαραδέκτου της αναιρέσεως λόγω εκπρόθεσμης άσκησής της. Υποστηρίζουν συναφώς ότι, εφόσον η απόφαση του Πρωτοδικείου επιδόθηκε στην Επιτροπή στις 28 Φεβρουαρίου 1992, η αναίρεση έπρεπε να ασκηθεί εντός της δίμηνης προθεσμίας του άρθρου 49, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού ΕΟΚ του Δικαστηρίου, δηλαδή, βάσει του άρθρου 80, παράγραφος 1, στοιχείο β', του Κανονισμού Διαδικασίας [11], το αργότερο στις 28 Απριλίου 1992. Η Επιτροπή όμως κατέθεσε το δικόγραφο της αναιρέσεώς της στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 29 Απριλίου 1992.

Κατά τις αναιρεσίβλητες, η Επιτροπή δεν εμπίπτει στις διατάξεις της αποφάσεως περί παρεκτάσεως των δικονομικών προθεσμιών λόγω αποστάσεως [12]. Συγκεκριμένα, το πρώτο άρθρο της αποφάσεως αυτής προβλέπει ότι οι δικονομικές προθεσμίες δεν είναι δυνατόν να παρεκτείνονται λόγω αποστάσεως για τους διαδίκους οι οποίοι έχουν τη συνήθη διαμονή τους στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου. Μέχρι την έκδοση της οριστικής αποφάσεως περί της έδρας των κοινοτικών οργάνων, πρέπει να θεωρείται ως τόπος διαμονής τους ο προσωρινός τόπος εργασιών τους. Συνεπώς, η Επιτροπή έχει τη συνήθη διαμονή της και στο Λουξεμβούργο, διότι ασκεί εκεί ένα σημαντικό μέρος των συνηθισμένων καθηκόντων της και διαθέτει εκεί αρκετές υπηρεσίες με ικανό αριθμό υπαλλήλων.

5. Δεν συμφωνώ με αυτή την άποψη. Είναι αλήθεια ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, «η αυστηρή εφαρμογή των κοινοτικών ρυθμίσεων περί των δικονομικών προθεσμιών ανταποκρίνεται στην απαιτούμενη ασφάλεια δικαίου και στην ανάγκη αποφυγής κάθε διακρίσεως ή αυθαίρετης μεταχειρίσεως κατά την απονομή της δικαιοσύνης» [13]. Είναι επίσης γνωστό ότι, για την παρέκταση των δικονομικών προθεσμιών λόγω αποστάσεως, το ζήτημα της συνήθους διαμονής ενός διαδίκου θεωρείται από το Δικαστήριο πραγματικό ζήτημα: με τις αποφάσεις Fonzi έχει ήδη αποφανθεί ότι «η παρέκταση προθεσμίας λόγω αποστάσεως εξαρτάται μόνο από την πραγματική κατάσταση, δηλαδή τον τόπο διαμονής του προσφεύγοντος» [14]. Όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα ή τα όργανα, είθισται να υιοθετείται ως κριτήριο για τον προσδιορισμό του τόπου της «συνήθους διαμονής τους» ο τόπος όπου βρίσκεται η *έδρα* τους. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκρινε ρητώς ότι, όσον αφορά την προθεσμία ασκήσεως προσφυγής από μια εταιρία προς την οποία απευθύνεται μια απόφαση, σημείο ενάρξεως της προθεσμίας αυτής είναι η ημέρα της κοινοποιήσεως στην έδρα της εν λόγω εται-

11 — Κανονισμός Διαδικασίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 19ης Ιουνίου 1991, ΕΕ L 176, σ. 7.

12 — Απόφαση περί παρεκτάσεως των προθεσμιών λόγω αποστάσεως, εκδοθείσα από το Δικαστήριο την 19η Ιουνίου 1991, βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, αποτελούσα το παράρτημα ΙΙ του Κανονισμού Διαδικασίας (ΕΕ 1981, L 176, σ. 32).

13 — Βλ. ιδίως την απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984, υπόθεση 209/83, Valsabbia κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 3089, σκέψη 14). απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1985, υπόθεση 42/85, Cockerill-Sambre κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 3749, σκέψη 10). απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1987, υπόθεση 152/85, Misset κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1987, σ. 223, σκέψη 11). απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 1987, υπόθεση 276/85, Κλαδάκης κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 495, σκέψη 11). απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 1992, υπόθεση C-59/91, Γαλλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-525, σκέψη 8).

14 — Αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1966, εκδοθείσες αφενός επί της υποθέσεως 28/65 (Jurispr. 1966, σ. 689, και συγκεκριμένα σ. 711), και αφετέρου επί της υποθέσεως 31/65 (Jurispr. 1966, σ. 741, και συγκεκριμένα σ. 751). Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί των υποθέσεων αυτών ότι, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι κατά την ημερομηνία ενάρξεως της προθεσμίας για την άσκηση της προσφυγής και καθ' όλη τη διάρκεια της προθεσμίας αυτής ο προσφεύγων ασκούσε πραγματικά τα καθήκοντά του στις Βρυξέλλες, η συνήθης διαμονή του βρισκόταν στο Βέλγιο.

ρίας [15]. Επομένως, ο καθοριστικός παράγων για τον υπολογισμό των δικονομικών προθεσμιών που ισχύουν για ένα όργανο όπως η Επιτροπή είναι ο τόπος (αυτή είναι η έννοια της λέξεως «έδρα») απ' όπου διευθύνεται πράγματι το όργανο αυτό, δηλαδή ο τόπος όπου λαμβάνονται οι σημαντικότερες αποφάσεις που αφορούν τη δράση του οργάνου και απ' όπου αυτό λαμβάνει τις σχετικές εντολές [16].

6. Είναι αναμφισβήτητο ότι, στην περίπτωση της Επιτροπής, αυτό το νευραλγικό κέντρο βρίσκεται στις Βρυξέλλες. Είναι αληθές ότι, κατά τον χρόνο κατά τον οποίο η Επιτροπή άσκησε την αναίρεσή της, η έδρα των κοινοτικών οργάνων δεν είχε ακόμη οριστικώς καθοριστεί [17] και ότι ίσχυε ακόμη η απόφαση της 8ης Απριλίου 1965 των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών περί της προσωρινής εγκαταστάσεως ορισμένων οργάνων και ορισμένων υπηρεσιών των Κοινοτήτων [18]. Εν πάση περιπτώσει, από την ανωτέρω απόφαση δεν είναι δυνατόν, κατά τη γνώμη μου, να συναχθεί ότι η Επιτροπή έχει τη «συνήθη διαμονή» της στο Λουξεμβούργο. Τα άρθρα 7, 8 και 9 της αποφάσεως αυτής απαριθμούν μόνον ορισμένες υπηρεσίες της Επιτροπής οι οποίες θα εγκατασταθούν στο Λουξεμβούργο. Κατά τα λοιπά, η απόφαση δεν θίγει, όπως ορίζει το άρθρο 12 αυτής, «τους προσωρινούς τόπους εργασίας των οργάνων και υπηρεσιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», οι οποίοι είναι, κατά το άρθρο 1 της αποφάσεως, το Λουξεμβούργο, οι Βρυξέλλες και το Στρασβούργο. Παρά το γεγονός ότι τούτο δεν εκφράζεται ρητώς στην απόφαση, είναι γνωστό σε όλους ότι η έδρα της Επιτροπής *ως οργάνου λήψεως αποφάσεων* βρισκόταν ήδη, υπό το προσωρινό καθεστώς, στις Βρυξέλλες [19] και ότι η εγκατάσταση ορισμένων *υπηρεσιών* της στο Λουξεμβούργο αποτελούσε το αντιστάθμισμα που προσφέρθηκε στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου για τη μεταφορά της έδρας της Ανωτάτης Αρχής της ΕΚΑΧ από το Λουξεμβούργο στις Βρυξέλλες [20], κατ' εφαρμογήν της Συνθήκης Συγχωνεύσεως [21]. Το καθεστώς αυτό επικυρώθηκε οριστικά με την απόφαση που ελήφθη την 12η Δεκεμβρίου 1992 με κοινή συμφωνία των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών σχετικά με τον καθορισμό της έδρας των οργάνων και ορισμένων οργανισμών

15 — Απόφαση Cockerill-Sambre κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 11. Βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, την απόφαση της 5ης Απριλίου 1979 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 220/78 και 221/78, Ala και Alfer κατά Επιτροπής (Jurispr. 1979, σ. 1693), η οποία αναφέρεται έμμεσα μάλλον στο ζήτημα αυτό, καθώς και την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 13 απόφαση Valsabbia κατά Επιτροπής. Με μια απόφαση που εξέδωσε στις 10 Δεκεμβρίου 1957, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι από τη στιγμή κατά την οποία μια επιστολή της Ανωτάτης Αρχής παραδίδεται σε προστηθέντα της επιχειρήσεως στον τόπο όπου η επιχείρηση αυτή έχει την έδρα της, η επιστολή αυτή εισέρχεται στην εσωτερική σφαίρα της επιχειρήσεως: απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως 8/56, ALMA κατά Ανωτάτης Αρχής (Jurispr. 1957, σ. 179, και συγκεκριμένα σ. 183).

16 — Βλ. τον ορισμό της έννοιας «πραγματική έδρα», τον οποίο έδωσε ο γενικός εισαγγελέας Darmon στο σημείο 5 των προτάσεων που ανέπτυξε στην υπόθεση 81/87, Daily Mail (Συλλογή 1988, σ. 5501).

17 — Τα άρθρα 77 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, 216 της Συνθήκης ΕΟΚ και 189 της Συνθήκης Ευρατόμ επιβάλλουν στις κυβερνήσεις των κρατών μελών να ορίσουν με κοινή συμφωνία την έδρα των οργάνων της Κοινότητας. Το Δικαστήριο έχει διαπιστώσει επανειλημμένα τη μη τήρηση της υποχρεώσεως αυτής: απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 1983, υπόθεση 230/81, Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1983, σ. 255, σκέψη 36). απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1988, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 358/85 και 51/86, Γαλλία κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 4821, σκέψη 29). απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 1991, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-213/88 και C-39/89, Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1991, σ. I-5643, σκέψη 52).

18 — PB 1967, L 152, σ. 18.

19 — Τούτο έχει διαπιστωθεί, παρεμπιπτόντως έστω, και από το Δικαστήριο: βλ. τη σκέψη 3 της προπαρατεθείσας στην υποσημείωση 17 αποφάσεως την οποία εξέδωσε το Δικαστήριο στις 10 Φεβρουαρίου 1983 επί της υποθέσεως Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και με την οποία επισημαίνει «(...) την εγκατάσταση στις Βρυξέλλες των Συμβουλίων και των Επιτροπών που προβλέπονται από τις ανωτέρω Συνθήκες» (δηλ. τις Συνθήκες ΕΚΑΧ, ΕΟΚ και Ευρατόμ).

20 — Βλ. το άρθρο 37 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως, βάσει του οποίου τα κράτη μέλη εξέδωσαν την απόφαση της 8ης Απριλίου 1965. Βλ. επ' αυτού μεταξύ άλλων M. Schweitzer «Artikel 216», στο Grabitz *Kommentar zum EWG-Vertrag*, Μόναχο, Beck, σ. 1, αριθ. 3. βλ. επίσης για την ιστορία του ζητήματος της προσωρινής έδρας των οργάνων από τη δήλωση της 7ης Ιανουαρίου 1958 των Υπουργών Εξωτερικών των έξι αρχικών κρατών μελών και εντεύθεν, G.-E. zur Hausen, «Artikel 216», στο Groeben-Thiesing-Ehlermann, *Kommentar zum EWG-Vertrag*, IV, Baden-Baden, Nomos, 1991, σ. 5462-5464. J. -L. Dewost, «Artikel 216», στο *Le droit de la Communauté économique européenne (commentaire Mégret)*, XV, Βρυξέλλες, Editions de l'Université Libre de Bruxelles, 1987, σ. 267 επ.

21 — Συνθήκη της 8ης Απριλίου 1965 περί ιδρύσεως ενιαίου Συμβουλίου και ενιαίας Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΦΕΚ 170 Α/27. 7. 1979, σ. 3616).

και υπηρεσιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [22]. Κατά το άρθρο 1, στοιχείο γ', αυτής της αποφάσεως, η Επιτροπή έχει την έδρα της στις Βρυξέλλες και οι υπηρεσίες που απαριθμούνται στα ως άνω άρθρα της αποφάσεως του 1965 είναι εγκατεστημένες στο Λουξεμβούργο.

7. Από τα ανωτέρω πάνω συνάγεται ότι, για την εφαρμογή των δικονομικών προθεσμιών κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, η Επιτροπή έχει τη συνήθη διαμονή της στις Βρυξέλλες και ότι τούτο ίσχυε ήδη υπό το προσωρινό καθεστώς. Συνεπώς, βάσει του άρθρου 1 της αποφάσεως περί παρεκτάσεως των προθεσμιών λόγω αποστάσεως, η Επιτροπή δικαιούται διήμερης παρεκτάσεως των δικονομικών προθεσμιών. Η αναίρεσή της έχει συνεπώς ασκηθεί εμπροθέσμως και επομένως η ένσταση απαραδέκτου λόγω εκπρόθεσμης ασκήσεως πρέπει να απορριφθεί.

III — Ένσταση απαραδέκτου λόγω επικλήσεως από την Επιτροπή νέων πραγματικών περιστατικών

8. Οι περισσότερες αναιρεσίβλητες προβάλλουν επίσης ένσταση απαραδέκτου της αναιρέσεως, στο μέτρο κατά το οποίο η Επιτροπή εκθέτει μ' αυτή νέα πραγματικά περιστατικά, επί των οποίων δεν αποφάνθηκε το Πρωτοδικείο. Δεδομένου ότι η αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου επιτρέπεται να αφορά μόνο νομικά ζητήματα, η Επιτροπή όφειλε να περιοριστεί στην υπόμνηση όλων των ουσιωδών πραγματικών περιστατικών, όπως αυτά εκτίθενται στην απόφαση του Πρωτοδικείου. Κατά τις αναιρεσίβλητες όμως, η Επιτροπή παρέλειψε ορισμένες ουσιώδεις διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου, ενώ ανέφερε ορισμένα νέα στοιχεία, και δεν έλαβε υπόψη της τα περισσότερα από τα συμπεράσματα που συνήχθησαν από την αποδεικτική διαδικασία που διεξήχθη ενώπιον του Πρωτοδικείου. Επιπλέον, η Επιτροπή δεν εκθέτει προσηκόντως ορισμένα ουσιώδη στοιχεία της διαδικασίας που διεξήχθη ενώπιον του Πρωτοδικείου.

9. Ας αρκεστώ συναφώς στην υπενθύμιση ότι, όσον αφορά τη διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών, το Πρωτοδικείο έχει την τελευταία λέξη [23]. Δεδομένου ότι ο έλεγχος που μπορεί να ασκεί το Δικαστήριο κατά την εκδίκαση αιτήσεως αναιρέσεως κατά αποφάσεως του Πρωτοδικείου περιορίζεται σε *νομικά ζητήματα* (άρθρο 168 Α, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ και άρθρο 51 του Οργανισμού ΕΟΚ του Δικαστηρίου), το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποφανθεί επί των νέων πραγματικών περιστατικών των οποίων γίνεται επίκληση. Τούτο θα απαιτούσε μια νέα εκτίμηση πραγματικών περιστατικών, πράγμα το οποίο, κατά πάγια νομολογία, αποκλείεται:

«(Η) αίτηση αναιρέσεως δεν μπορεί να στηρίζεται παρά μόνο σε λόγους που αφορούν την εκ μέρους του Πρωτοδικείου παράβαση νομικών κανόνων, ενώ αποκλείεται οποιαδήποτε εκτίμηση πραγματικών περιστατικών. Η αίτηση αναιρέσεως είναι συνεπώς παραδεκτή μόνο κατά το μέρος κατά το οποίο στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι το Πρωτοδικείο αποφάνθηκε κατά παράβαση

22 — ΕΕ 1992, C 341, σ. 1. Το κείμενο της αποφάσεως έχει επίσης δημοσιευθεί στο Δελτίο Ε. Κ. 12-92, σ. 25.

23 — Βλ. R. Joliet και W. Vogel, «Le Tribunal de première instance des Communautés européennes», *Revue du Marché commun*, 1989, (423), σ. 430.

των κανόνων δικαίου των οποίων την τήρηση όφειλε να εξασφαλίσει» [24].

Για τον λόγο αυτό, αφετηρία του συλλογισμού μου αποτελεί η αρχή ότι, προκειμένου να εκτιμηθούν οι λόγοι αναιρέσεως που προβάλλει η Επιτροπή — καθώς επίσης και οι ισχυρισμοί των αναιρεσιβλήτων [25] —, μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνο τα πραγματικά περιστατικά που διαπιστώθηκαν από το Πρωτοδικείο. Επομένως, η περιγραφή των πραγματικών στοιχείων που αποτελούν το ιστορικό της υποθέσεως PVC, την οποία δίδει η Επιτροπή με την αναίρεσή της, δεν έχει, κατά νόμο, καμία αποδεικτική αξία και μπορεί μόνο να θεωρηθεί ως μονομερής δήλωση. Δεν είναι συνεπώς ανάγκη να επανέλθω πλέον επί της περιγραφής αυτής.

Θα ήθελα αντιθέτως να υπογραμμίσω εξ αρχής ότι, όταν η Επιτροπή, στο τμήμα «Νομική θεμελίωση» του δικογράφου της αναιρέσεώς της, προσβάλλει τις αιτιολογίες της αποφάσεως PVC *στο μέτρο κατά το οποίο* το Πρωτοδικείο συνάγει έννομες συνέπειες από πραγματικά περιστατικά τα οποία δεν έχουν αποδειχθεί επαρκώς, επικαλείται *παράβαση νόμου,* η οποία αποτελεί καταρχήν παραδεκτό λόγο αναιρέσεως. Συγκεκριμένα, ο λόγος που αφορά την «παραβίαση του κοινοτικού δικαίου», επί του οποίου μπορεί, κατά το άρθρο 51 του Οργανισμού ΕΟΚ του Δικαστηρίου, να βασίζεται μια αίτηση αναιρέσεως, πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως [26]: όπως προκύπτει από την απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως Vidrányi, αυτή η έννοια δεν καλύπτει μόνο τους γραπτούς κανόνες του κοινοτικού δικαίου, αλλά επίσης τις (άγραφες) γενικές αρχές οι οποίες αποτελούν τμήμα της κοινοτικής έννομης τάξης. Με την προαναφερθείσα απόφαση, το Δικαστήριο δέχθηκε ως λόγους αναιρέσεως τον λόγο που αφορούσε παραβίαση της γενικής αρχής της τηρήσεως των δικαιωμάτων άμυνας καθώς και αυτόν που αφορούσε παραβίαση της υποχρεώσεως των δικαστηρίων να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους [27]. Εξάλλου, η συναγωγή εννόμων συνεπειών από μη αποδειχθέντα ή μη επαρκώς αποδειχθέντα πραγματικά περιστατικά αποτελεί αναμφισβήτητα παραβίαση αυτής της υποχρεώσεως αιτιολογίας, οπότε η αιτίαση κατά της συναγωγής των συνεπειών αυτών αποτελεί λόγο που αφορά την παραβίαση του κοινοτικού δικαίου και που πρέπει, ως εκ τούτου, να κριθεί παραδεκτός από το Δικαστήριο [28]. Το ζήτημα εάν οι λόγοι της Επιτροπής κατά των οποίων προβλήθηκε η ένσταση απαραδέκτου πληρούν τις προϋποθέσεις αυτές θα επιλυθεί κατά την εξέταση αυτού του

24 — Απόφαση της 8ης Απριλίου 1992, υπόθεση C-346/90 P, F. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1992, σ. I-2691, σκέψη 7. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 1991, υπόθεση C-283/90 P, Vidrányi κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-4339, σκέψεις 12 και 13). απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 1991, υπόθεση C-132/90 P, Schwedler κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1991, σ. I-5745, σκέψη 10). βλ. επίσης τη Διάταξη της 20ής Μαρτίου 1991, υπόθεση C-115/90 P, Turner κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-1423, ιδίως τη σκέψη 13). Με άλλα λόγια, μια αναίρεση της οποίας οι λόγοι βάλλουν μόνο κατά της εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτιμήσεως πραγματικών μόνο περιστατικών και η οποία δεν συνεπάγεται αφ' εαυτής την εφαρμογή κανενός νομικού κανόνα είναι απαράδεκτη. βλ. την προπαρατεθείσα απόφαση Schwedler κατά Κοινοβουλίου, σκέψη 11, η οποία είναι σαφέστατη επί του ζητήματος αυτού. Για περαιτέρω επιβεβαίωση της απόψεως αυτής βλ. την απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 1992, υπόθεση C-107/90 P, Hochbaum κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-157, σκέψεις 9 και 16). απόφαση της 2ας Απριλίου 1992, υπόθεση C-378/90 P, Pitrone κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-2375, σκέψεις 12 και 13). προπαρατεθείσα απόφαση F. κατά Επιτροπής, συγκεκριμένα σκέψεις 10, 14 και 18.

25 — Ομοίως, δεν μπορώ να εξετάσω τις τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως σε ορισμένες γλώσσες, τις οποίες επέκριναν με το υπόμνημα αντικρούσεως ορισμένες αναιρεσίβλητες (συγκεκριμένα η BASF, η Hoechst και η Société Antésienne de Vinyle), τροποποιήσεις όμως οι οποίες δεν διαπιστώθηκαν από το Πρωτοδικείο με την απόφαση PVC.

26 — Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται οπωσδήποτε από την ευρεία διατύπωση του Οργανισμού ΕΟΚ του Δικαστηρίου όσον αφορά τον λόγο αναιρέσεως «παραβίαση του κοινοτικού δικαίου». Βλ. επ' αυτού επίσης H. Schermers και D. Waelbroeck, *Judicial Protection in the European Communities,* Deventer, Kluwer Law & Taxation, 1992, σ. 515, παράγραφος 893: «By its wide formulation, it prevents all doubt about whether all aspects of Community law can be controlled by the Court of Justice». («Με την ευρεία διατύπωσή του αποκλείει κάθε αμφιβολία ως προς τη δυνατότητα του Δικαστηρίου να ελέγχει όλες τις απόψεις του κοινοτικού δικαίου»).

27 — Απόφαση Vidrányi κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 24, σκέψεις 19 και 29 αντιστοίχως.

28 — Βλ. συναφώς τις προτάσεις τις οποίες ανέπτυξα επί της προπαρατεθείσας υποθέσεως Costacurta κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-5459, σημείο 3), και στις οποίες παρατέθηκε η σχετική με το ζήτημα αυτό πείρα των ανωτάτων δικαστηρίων των κρατών μελών.

συγκεκριμένου σημείου (στο σημείο 24 κατωτέρω).

IV — Η εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των τροποποιήσεων της αποφάσεως

10. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως της αποφάσεως PVC τον οποίο προβάλλει η Επιτροπή αφορά την παραβίαση του δικαίου και την εσφαλμένη αιτιολογία, ιδίως ως προς την εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των τροποποιήσεων της αποφάσεως κατά το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ της εκδόσεως της αποφάσεως από την ολομέλεια της Επιτροπής και της κοινοποιήσεώς της προς τους αποδέκτες της. Οι αιτιάσεις της Επιτροπής αφορούν: 1) τις τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεώς της στη γερμανική γλώσσα και 2) τις τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεώς της σ' όλες τις γλώσσες, και ιδίως το εδάφιο που προστέθηκε στο σημείο 27 της αποφάσεως και την τροποποίηση του διατακτικού της αποφάσεώς της.

Προκειμένου να γίνουν καλύτερα κατανοητά το περιεχόμενο του λόγου ακυρώσεως και τα σχετικά σχόλιά μου, πρέπει πρώτα να υπομνησθεί η τριακοστή πέμπτη σκέψη της αποφάσεως PVC. Η σκέψη αυτή εκθέτει τα στοιχεία επί των οποίων βασίστηκε το Πρωτοδικείο για την ανάλυση των τροποποιήσεων της αποφάσεως. Με βάση την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 23 Φεβρουαρίου 1988 επί της υποθέσεως 131/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου (στο εξής: απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου) [29], επί της οποίας θα επανέλθω στα σημεία 13 και 14 κατωτέρω, το Πρωτοδικείο καταλήγει στο ακόλουθο σκεπτικό:

«Πράγματι, η αρχή κατά την οποία δεν επιτρέπεται η μετά την έκδοση της πράξεως από την αρμόδια αρχή αλλοίωσή της αποτελεί ουσιώδη παράγοντα για τη νομική ασφάλεια και τη σταθερότητα των νομικών καταστάσεων στην κοινοτική τάξη, τόσο για τα κοινοτικά όργανα όσο και για τους ιδιώτες, η νομική και πραγματική κατάσταση των οποίων επηρεάζεται από τις αποφάσεις των εν λόγω οργάνων. Μόνο με την αυστηρή και απόλυτη τήρηση της αρχής αυτής μπορεί να είναι βέβαιο ότι, μετά την έκδοσή της, η πράξη δεν θα τροποποιηθεί παρά μόνο στο πλαίσιο των ισχυόντων κανόνων που διέπουν την αρμοδιότητα και τη διαδικασία και ότι, επομένως, η πράξη που κοινοποιείται ή δημοσιεύεται αποτελεί ακριβές αντίγραφο της εκδοθείσας πράξεως, εκφράζοντας πιστά τη βούληση της αρμόδιας αρχής. »

A — *Οι τροποποιήσεις του γερμανικού κειμένου της αποφάσεως*

1. Η απόφαση του Πρωτοδικείου και οι απόψεις των διαδίκων

11. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο παρέβη το δίκαιο, καθόσον έκρινε: 1) ότι δεν ήταν αναγκαίο να εξετάσει κατά πόσον οι διαπιστωθείσες τροποποιήσεις του γερμανικού κειμένου της αποφάσεως της Επιτροπής ήταν ουσιώδεις ή όχι και 2) ότι αυτές οι τροποποιήσεις έθιγαν τη νομιμότητα ολόκληρης της αποφάσεως και μάλιστα σε σχέση με όλες τις προσφεύγουσες. Θα εξε-

29 — Συλλογή 1988, σ. 905.

τάσω αρχικά το πρώτο ζήτημα, αλλά θα ήθελα προηγουμένως να υπενθυμίσω εν συντομία το σχετικό χωρίο της αποφάσεως PVC.

Το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι το γερμανικό κείμενο της αποφάσεως που εγκρίθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής κατά τη συνεδρίαση της 21ης Δεκεμβρίου 1988 παρουσιάζει «αισθητές διαφορές, πέραν των γραμματικών και συντακτικών διορθώσεων», από το κείμενο της αποφάσεως στην αγγλική και στη γαλλική γλώσσα — πρόκειται εν προκειμένω για τα τρία κείμενα της αποφάσεως τα οποία εγκρίθηκαν κατά τη διάρκεια της συνεδριάσεως της Επιτροπής — και από το κείμενο της αποφάσεως στη γερμανική γλώσσα που κοινοποιήθηκε και δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της 17ης Μαρτίου 1989 [30]. Αφού απαρίθμησε όλες τις κρίσιμες τροποποιήσεις (βλ. σημείο 14 κατωτέρω), το Πρωτοδικείο αποφάνθηκε, με τη σκέψη 42, ως εξής:

«Εφόσον αυτές οι τροποποιήσεις, αφενός, είναι μεταγενέστερες της εκδόσεως της πράξεως της 21ης Δεκεμβρίου 1988 και, αφετέρου, δεν αποτελούν απλώς και μόνο ορθογραφικές ή συντακτικές διορθώσεις, προστέθηκαν οπωσδήποτε από αναρμόδιο προς τούτο πρόσωπο και, επομένως, θίγουν την πράξη που εκδόθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής, οπότε δεν είναι αναγκαίο να εξεταστεί το περιεχόμενο, η σπουδαιότητα των εν λόγω τροποποιήσεων ή το ουσιώδες αυτών, όπως προκύπτει από την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 1988. »

30 — Απόφαση PVC, σκέψη 40.

12. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο, ερμηνεύοντας με τον τρόπο αυτό την απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, ερμήνευσε εσφαλμένα το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, διάταξη επί της οποίας έχει βασιστεί η απόφαση αυτή του Δικαστηρίου. Κατά το άρθρο αυτό, «(ο)ι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις του Συμβουλίου και της Επιτροπής πρέπει να αιτιολογούνται και να αναφέρονται στις προτάσεις ή γνώμες που απαιτούνται κατά τη (...) Συνθήκη». Προκειμένου να θεμελιωθεί παράβαση του άρθρου αυτού, πρέπει να αποδειχθεί ότι οι τροποποιήσεις της πράξεως μετά την έγκρισή της έχουν *ουσιώδη* χαρακτήρα. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για διορθώσεις γλωσσικής φύσεως, οι οποίες ουδόλως έθιξαν τις προνομίες των μελών της Επιτροπής ή, κατά μείζονα λόγο, τα δικαιώματα των αποδεκτών της αποφάσεως. Η Επιτροπή ισχυρίζεται τέλος ότι πρέπει να έχει τη δυνατότητα να διορθώνει το κείμενο μιας αποφάσεως, ακόμη και όταν το κείμενο αυτό είναι αυθεντικό, προκειμένου να το εναρμονίσει πλήρως με το κείμενο της πράξεως στη γλώσσα στην οποία έχει συνταχθεί η πράξη αυτή.

Οι αναιρεσίβλητες απαντούν ότι οι επισημανθείσες διαφορές μεταξύ του κειμένου που υποβλήθηκε στην ολομέλεια της Επιτροπής και του κοινοποιηθέντος κειμένου στη γερμανική γλώσσα βαίνουν πέραν των απλών συντακτικών και ορθογραφικών διορθώσεων, οι οποίες είναι, κατ' αυτές, και οι μόνες επιτρεπόμενες μετά την έγκριση του κειμένου, όπως προκύπτει από την απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου. Η διάκριση μεταξύ ουσιωδών και μη ουσιωδών τροποποιήσεων, στην οποία προβαίνει η Επιτροπή, δεν βρίσκει κανένα νομολογιακό έρεισμα ούτε θεμελιώνεται επί αντικειμενικών κριτηρίων.

2. Η απόφαση επί της υποθέσεως 131/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου

13. Τα ανωτέρω με οδηγούν σε λεπτομερέστερη ανάλυση της αποφάσεως Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου. Στην υπόθεση εκείνη το Ηνωμένο Βασίλειο άσκησε προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου με αίτημα την ακύρωση της οδηγίας 86/113/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Μαρτίου 1986, για τον καθορισμό των ελάχιστων προδιαγραφών σχετικά με την προστασία των ωοπαραγωγών ορνίθων που εκτρέφονται σε κλωβοστοιχίες [31]. Ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως βασιζόταν στο ότι το κείμενο του *προοιμίου* της οδηγίας διέφερε σε τρία σημεία από το κείμενο το οποίο είχε υποβληθεί στο Συμβούλιο προς έγκριση. Ο λόγος αυτός κρίθηκε βάσιμος από το Δικαστήριο, το οποίο στήριξε την αιτιολογία του στον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου και στο άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ. Αφού ανακεφαλαίωσε τις εφαρμοστέες διατάξεις του προαναφερθέντος εσωτερικού κανονισμού, το Δικαστήριο δέχθηκε τα εξής (που παρατίθενται κατωτέρω εν εκτάσει):

«Ο εσωτερικός κανονισμός του Συμβουλίου δεν επιτρέπει όμως ούτε στον γενικό γραμματέα ούτε στο προσωπικό της γενικής γραμματείας να επιφέρουν τροποποιήσεις ή διορθώσεις στα κείμενα που εγκρίνει το Συμβούλιο. Η διόρθωση ορθογραφικών ή γραμματικών σφαλμάτων είναι πράγματι συμφυής προς τα καθήκοντα του γενικού γραμματέα του Συμβουλίου, πλην όμως η δυνατότητα αυτή δεν καλύπτει και το ίδιο το περιεχόμενο της συγκεκριμένης πράξης. [Ο]ι τροποποιήσεις που επέφερε η γενική γραμματεία του Συμβουλίου αφορούν μόνο την αιτιολογία της επίδικης οδηγίας και δεν θίγουν την πράξη υπό στενή έννοια. Η αιτιολογία αυτή όμως καταρτίστηκε σύμφωνα με το άρθρο 190 της Συνθήκης, που ορίζει ότι οι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις του Συμβουλίου και της Επιτροπής πρέπει να αναφέρουν τους λόγους που οδήγησαν το όργανο στην έκδοσή τους, ώστε να μπορεί το Δικαστήριο να ασκήσει τον έλεγχό του και να γνωρίζουν τόσο τα κράτη μέλη όσο και οι ενδιαφερόμενοι υπό ποιες συνθήκες εφάρμοσαν τη Συνθήκη τα κοινοτικά όργανα (βλ. απόφαση της 7ης Ιουλίου 1981, 150/80, Rewe κατά Hauptzollamt Kiel, Συλλογή 1981, σ. 1805).

Από τη σκέψη αυτή προκύπτει ότι η αιτιολογία μιας πράξεως αποτελεί ουσιώδες στοιχείο αυτής. Κατά συνέπεια, ούτε ο γενικός γραμματέας του Συμβουλίου ούτε το προσωπικό της γενικής γραμματείας έχουν την εξουσία να τροποποιούν την αιτιολογία των πράξεων που έχει εγκρίνει το Συμβούλιο» [32].

Αφού αποδείχθηκε ότι οι τροποποιήσεις της οδηγίας έβαιναν πολύ πέραν των απλών ορθογραφικών ή γραμματικών διορθώσεων, το Δικαστήριο ακύρωσε την επίδικη οδηγία [33].

3. Διαφορές μεταξύ της παρούσας υποθέσεως και της υποθέσεως 131/86

14. Νομίζω ότι το Πρωτοδικείο παρέβλεψε κάπως αβασάνιστα ορισμένες σημαντικές διαφορές μεταξύ των επιδίκων περιστάσεων στην υπόθεση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου και των υπό εξέταση περιστάσεων στην παρούσα διαφορά (βλ. κατωτέρω) *καθώς και* το ζήτημα (βλ. τα σημεία 15 έως 17 κατωτέρω) ποιο είναι, κατά τη σχετική με το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ νομολογία του Δικαστηρίου, το συγκεκριμένο κριτήριο, προκειμένου να εκτιμηθεί αν είναι παράνομες ορισμένες τροποποιήσεις

31 — ΕΕ 1986, L 95, σ. 45.

32 — Απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, σκέψεις 35 έως 37.

33 — Απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, σκέψεις 38 και 39 και σημείο 1 του διατακτικού.

μιας ατομικής πράξεως που εκδίδεται στον τομέα του ανταγωνισμού, οι οποίες επέρχονται μετά την επίσημη έγκριση της πράξεως.

Όσον αφορά το πρώτο σημείο, δηλαδή τις σημαντικές διαφορές περιστάσεων, οι δύο υποθέσεις διαφέρουν, πρώτον, ως προς τη *φύση* των τροποποιήσεων. Επομένως, τίποτα δεν επιτρέπει, κατά τη γνώμη μου, να συναχθεί από την απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου ότι επιτρέπεται να μην εξετάζονται «το περιεχόμενο, η σπουδαιότητα ή το ουσιώδες» των τροποποιήσεων. Πράγματι, το Δικαστήριο, με την απόφαση εκείνη, διέκρινε μεταξύ *των τροποποιήσεων του περιεχομένου* μιας πράξεως, συμπεριλαμβανομένων των αιτιολογικών σκέψεων, και των *καθαρά γλωσσικών διορθώσεων* [34]. Οι διαφορές στο κείμενο του προοιμίου τις οποίες εξέτασε το Δικαστήριο σ' εκείνη την υπόθεση ανήκαν αναμφισβήτητα στην πρώτη κατηγορία: ειδικότερα, αφορούσαν τη νομική βάση της επίδικης οδηγίας (είχε προστεθεί στο προοίμιο μια επιπλέον αναφορά σε άρθρο της Συνθήκης) και την απάλειψη μιας ολόκληρης αιτιολογικής σκέψεως από το προοίμιο [35]. Μολονότι στην παρούσα υπόθεση οι διαφορές που επισήμανε το Πρωτοδικείο στο γερμανικό κείμενο της αποφάσεως της Επιτροπής δεν αποτελούν απλές «ορθογραφικές ή γραμματικές» διορθώσεις κατά την έννοια της αποφάσεως Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, θεωρώ ωστόσο ότι, αν εξετασθούν προσεκτικότερα, δεν είναι ικανές να τροποποιήσουν το *περιεχόμενο*, δηλαδή το περιεχόμενο της αιτιολογίας της αποφάσεως της Επιτροπής. Είναι πασιφανές ότι οι τροποποιήσεις αυτές έγιναν αποκλειστικά και μόνο για να εναρμονιστεί το γερμανικό κείμενο της αποφάσεως της Επιτροπής με το αγγλικό και το γαλλικό κείμενο (πρόκειται περί των τροποποιήσεων που αναφέρονται στην πρώτη και δεύτερη περίπτωση της σκέψεως 41 της αποφάσεως του Πρωτοδικείου [36]) ή για να απαλειφθεί ένα τυπογραφικό λάθος προερχόμενο από το αγγλικό κείμενο της αποφάσεως της Επιτροπής (πρόκειται για την τρίτη τροποποίηση, η οποία αναφέρεται στην τρίτη περίπτωση [37]). Εν πάση περιπτώσει, οι τροποποιήσεις αυτές είναι τόσο ασήμαντες και περιορισμένες, ώστε δεν ήταν δυνατόν να έχουν τον παραμικρό αντίκτυπο στη νομική εκτίμηση της παραβάσεως του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ ούτε στο δικαίωμα των αποδεκτών της αποφάσεως να τύχουν όσο το δυνατόν πληρέστερης έννομης προστασίας (βλ. κατωτέρω το σημείο 17).

Η δεύτερη σημαντική διαφορά μεταξύ της υποθέσεως Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου και της παρούσας υποθέσεως συνίσταται, τουλάχιστον όσον αφορά αυτό το σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως, στο ότι εδώ πρόκειται αποκλειστικά για *διαφορές στο κείμενο της αποφάσεως σε μία μόνο γλώσσα*, συγκεκριμένα στη γερμανική, ενώ

34 — Βλ. ιδίως τη σκέψη 35 της αποφάσεως Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου.

35 — Βλ. τη σκέψη 33 της αποφάσεως Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου.

36 — Οι τροποποιήσεις που αναφέρονται στην *πρώτη περίπτωση* της σκέψεως 41 της αποφάσεως αφορούν δύο δευτερεύουσες προσθήκες στο σημείο 7 του κοινοποιηθέντος και δημοσιευθέντος γερμανικού κειμένου της αποφάσεως της Επιτροπής σε σχέση με το κείμενο του σχεδίου της αποφάσεως (της 14ης Δεκεμβρίου 1988): 1) προσθήκη της υποσημειώσεως 2, της οποίας το περιεχόμενο είναι το ακόλουθο: «Εν πάση περιπτώσει, η ICI και η BASF αναφέρουν ότι τόσο η Hüls όσο και η Hoechst έλαβαν μέρος στις συσκέψεις» και 2) προσθήκη, στο ίδιο το κείμενο της αποφάσεως, της φράσεως: «Η Hoechst, που είναι ο μόνος άλλος παραγωγός που μπορούσε να ληφθεί υπόψη, ήταν ένας μικρής κλίμακας παραγωγός PVC». Η τροποποίηση που αναφέρεται στη *δεύτερη περίπτωση* έχει ακόμη μικρότερη σημασία: πρόκειται για την αντικατάσταση της φράσεως «Die Unternehmen streiten offensichtlich nicht ab» («οι επιχειρήσεις προφανώς δεν διαφωνούν») από τη φράση: «Die Unternehmen bestreiten zwar nicht» («οι επιχειρήσεις βεβαίως δεν διαφωνούν»).

37 — Πρόκειται για μια τροποποίηση του σημείου 41, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως της Επιτροπής που συνίσταται στην απάλειψη της λέξεως Rationalisierungsprozeß (διαδικασία ορθολογικής οργανώσεως) από το δημοσιευθέν και κοινοποιηθέν κείμενο της αποφάσεως στη γερμανική γλώσσα (παραθέτω το κείμενο του σχεδίου της αποφάσεως): «Die europäische Petrochemie-Industrie einschließlich des PVC-Sektors hat in dem von dieser Entscheidung erfaßten Zeitraum einen grundlegenden Umstrukturierungs- und Rationalisierungsprozeß durchlaufen, der von der Kommission unterstützt worden ist» («η ευρωπαϊκή βιομηχανία πετροχημικών, περιλαμβανομένου του τομέα παραγωγής του PVC, διήλθε κατά το διάστημα που καλύπτει η απόφαση, μια περίοδο θεμελιωδών διαρθρωτικών αλλαγών και ορθολογικής οργανώσεως, με ενθάρρυνση της Επιτροπής»).

στην υπόθεση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου οι διαπιστωθείσες τροποποιήσεις εμφανίζονταν στα κείμενα της οδηγίας σε όλες τις γλώσσες. Τούτο φαίνεται να επιβεβαιώνει ότι, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, οι τροποποιήσεις στο γερμανικό κείμενο της αποφάσεως της Επιτροπής είχαν σκοπό κυρίως να καταστήσουν αυτό το κείμενο ταυτόσημο με τα κείμενα της αποφάσεως στις άλλες γλώσσες.

Τέλος, θα ήθελα να επισημάνω μια τελευταία διαφορά, ουσιώδη κατ' εμέ, μεταξύ των περιστάσεων που αφορούσε η απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου και των υπό εξέταση περιστάσεων στην παρούσα υπόθεση. Στην πρώτη υπόθεση, ένα *κράτος μέλος,* το οποίο μετέχει *ως μέλος* στο ενδιαφερόμενο κοινοτικό όργανο, και συγκεκριμένα στο Συμβούλιο (βλ. το άρθρο 2 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως) θεώρησε — δικαίως — ότι θίγονται τα δικαιώματά του, διότι μετά την έγκριση της επίδικης οδηγίας από το Συμβούλιο έγιναν ορισμένες τροποποιήσεις, χωρίς να ακολουθηθεί η προβλεπόμενη για την λήψη των αποφάσεων διαδικασία, πράγμα το οποίο εμπόδισε το εν λόγω κράτος μέλος να λάβει μέρος στη διαδικασία αυτή. Είναι αναμφισβήτητο ότι το κράτος μέλος αυτό μπορούσε, δυνάμει του εσωτερικού κανονισμού του οργάνου στο οποίο μετέχει, να επικαλεστεί την αναρμοδιότητα της γενικής γραμματείας να επιφέρει τροποποιήσεις σε ένα κείμενο το οποίο είχε ήδη εγκριθεί [38]. Είναι επίσης αναμφισβήτητο ότι το ζήτημα εάν η παράβαση αυτή είχε ζημιώσει το Ηνωμένο Βασίλειο στην υπόθεση εκείνη δεν είχε σημασία για την κρίση του Δικαστηρίου: όπως υπενθύμισε το Δικαστήριο με την ίδια απόφαση [39], η πρώτη παράγραφος του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ παρέχει σε κάθε κράτος μέλος το δικαίωμα να αμφισβητήσει τη νομιμότητα μιας οδηγίας, χωρίς να απαιτείται προς τούτο να αποδείξει ότι έχει έννομο συμφέρον. Οι υπό εξέταση περιστάσεις εν προκειμένω είναι εντελώς διαφορετικές, δεδομένου ότι πρόκειται για μια απόφαση με την οποία η Επιτροπή, ενεργώντας δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 17, διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ: κατά το άρθρο 173, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, *οι ιδιώτες* — οι οποίοι προφανώς δεν έχουν την ιδιότητα του μέλους του οικείου κοινοτικού οργάνου και δεν είναι σε θέση να διεκδικήσουν υπό την ιδιότητα αυτή την εφαρμογή της ορθής διαδικασίας λήψεως αποφάσεων [40] — δεν μπορούν να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα μιας τέτοιας αποφάσεως παρά μόνο υπό την προϋπόθεση ότι αυτή απευθύνεται προς αυτούς ή τους αφορά άμεσα και ατομικά [41].

4. Η θεσπιζόμενη από το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ υποχρέωση αιτιολογήσεως των ατομικών αποφάσεων στις υποθέσεις ανταγωνισμού

15. Έρχομαι κατόπιν αυτού στο δεύτερο σημείο της κριτικής μου. Η απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, η οποία, όπως έχω ήδη πει, αφορούσε μια *οδηγία,* δεν είναι ο μόνος γνώμονας σχετικά με το ζήτημα εάν πληρούται η προϋπόθεση αιτιολογήσεως που προβλέπεται από το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ. Δεν είναι ιδίως ο μόνος γνώμονας σε μια υπόθεση όπως η παρούσα, η οποία αφορά μια *ατομική απόφαση* σε υπόθεση ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, στον τομέα αυτό το Δικαστήριο έχει αναπτύξει πλούσια νομολογία επί της ως άνω προϋποθέσεως, την οποία νομολογία

38 — Η εφαρμογή του κριτηρίου που καθιέρωσε το Δικαστήριο επί του ζητήματος αυτού με την απόφαση της 7ης Μαΐου 1991, C-69/89, Nakajima κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1991, σ. I-2069), καταλήγει ομοίως στο αποτέλεσμα αυτό: βλ. κατωτέρω τις παραγράφους 48, 53 και 54.

39 — Απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, σκέψη 6.

40 — Για τις επιπτώσεις του στοιχείου αυτού στο ζήτημα αν είναι δυνατή η επίκληση των διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής από ιδιώτες, βλ. κατωτέρω το σημείο 55.

41 — Πρόκειται άλλωστε περί παγίας νομολογίας: βλ. την απόφαση της 11ης Ιουλίου 1968, υπόθεση 6/68, Zuckerfabrik κατά Συμβουλίου (Jurispr. 1968, σ. 569, και συγκεκριμένα σ. 579).

κακώς αγνόησε η απόφαση PVC. Η κριτική μου αυτή δεν αφορά μόνο τον λόγο ακυρώσεως που εξετάζουμε εδώ, δεδομένου ότι και σε άλλα σημεία το Πρωτοδικείο βασίζει την απόφασή του στην προαναφερθείσα ερμηνεία του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ και στην απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου [42].

16. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η υποχρέωση αιτιολογήσεως μιας *ατομικής αποφάσεως* έχει σκοπό

«να επιτρέπει στο Δικαστήριο να ασκεί τον έλεγχο της νομιμότητας της αποφάσεως και να παρέχει στον ενδιαφερόμενο ικανές ενδείξεις ως προς το αν η απόφαση έχει επαρκές έρεισμα ή αν ενδεχομένως πάσχει ελάττωμα που καθιστά δυνατή την αμφισβήτηση της νομιμότητάς της» [43].

Για τον λόγο αυτό η απαιτούμενη κατά το άρθρο 190 της Συνθήκης αιτιολογία πρέπει να εμφαίνει κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο τη συλλογιστική της κοινοτικής αρχής η οποία έχει εκδώσει την προσβαλλομένη πράξη [44]. Η ακριβής έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως ωστόσο εξαρτάται από τη φύση της οικείας πράξεως και τις περιστάσεις υπό τις οποίες εξεδόθη [45]: πρέπει συναφώς να λαμβάνονται ιδίως υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου ελήφθη η απόφαση, οι υλικές δυνατότητες, οι τεχνικές προϋποθέσεις και η προθεσμία εκδόσεώς της [46], καθώς επίσης και το πιθανόν ενδιαφέρον που μπορεί να παρουσιάζει η απόφαση για τους αποδέκτες της ή για άλλα πρόσωπα τα οποία αφορά άμεσα και ατομικά, κατά την έννοια του άρθρου 173, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ [47].

Όσον αφορά, πιο συγκεκριμένα, *τις υποθέσεις ανταγωνισμού*, το Δικαστήριο δέχεται ότι η Επιτροπή έχει εκπληρώσει την υποχρέωση αιτιολογήσεως, η οποία της επιβάλλεται από το άρθρο 190, όταν εκτίθενται στην απόφασή της τα νομικά και πραγματικά στοιχεία από τα οποία εξαρτάται η νό-

42 — Βλ. απόφαση PVC, σκέψεις 47 (σχετικά με την προσθήκη ενός νέου εδαφίου στο σημείο 27 της αποφάσεως της Επιτροπής), 49 και 50 (σχετικά με την τροποποίηση του διατακτικού της αποφάσεως της Επιτροπής), 61 (σχετικά με την κατά χρόνο αρμοδιότητα του αρμοδίου για ζητήματα ανταγωνισμού Επιτρόπου), 72 (σχετικά με τη σημασία που έχουν κατά το κοινοτικό δίκαιο οι διαδικασίες κυρώσεως που προβλέπονται από τον εσωτερικό κανονισμό), 96 (σχετικά με τον χαρακτηρισμό της αποφάσεως ως αποφάσεως κατά την έννοια του άρθρου 189 της Συνθήκης ΕΟΚ) και 98 (σχετικά με την εμφάνιση των κοινοποιηθεισών και δημοσιευθεισών πράξεων).

43 — Βλ. ως πιο πρόσφατη την απόφαση της 4ης Ιουνίου 1992, υπόθεση C-181/90, Consorgan κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-3557, σκέψη 14). βλ., μεταξύ άλλων προγενεστέρων αποφάσεων, την απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 1983, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 96/82 έως 102/82, 104/82, 105/82 και 110/82, IAZ κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 3369, σκέψη 37). απόφαση της 28ης Μαρτίου 1984, υπόθεση 8/83, Bertoli κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 1469, σκέψεις 12 και 13). απόφαση της 7ης Απριλίου 1987, υπόθεση 32/86, Sisma κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 1645, σκέψη 8). απόφαση της 7ης Απριλίου 1992, υπόθεση C-358/90, Compagnia Italiana Alcool κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-2457, σκέψη 40). Η αρχή αυτή διατυπώθηκε πολύ νωρίς με την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο την 1η Δεκεμβρίου 1965 επί της υποθέσεως 16/65, Schwarze (Jurispr. 1965, σ. 1105, και συγκεκριμένα σ. 1119).

44 — Βλ. την απόφαση της 30ής Δεκεμβρίου 1982, υπόθεση 108/81, Amylum κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1982, σ. 3107, σκέψη 19). απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 1984, υπόθεση 185/83, Rijksuniversiteit Groningen (Συλλογή 1984, σ. 3623, σκέψη 38). Βλ., ως πιο πρόσφατες, την απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1990, υπόθεση C-350/88, Delacre κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-395, σκέψη 15). απόφαση της 1ης Απριλίου 1993, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-260/91 και C-261/91, Diversinte και Iberlacta (Συλλογή 1993, σ. I-1885, σκέψη 11).

45 — Απόφαση Consorgan κατά Επιτροπής, σκέψη 14. απόφαση Sisma κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 43), σκέψη 8. Βλ. επίσης την απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 1973, υπόθεση 13/72, Βασίλειο των Κάτω Χωρών κατά Επιτροπής (Jurispr. 1974, σ. 27, σκέψη 11), και απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 1981, υπόθεση 819/79, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά Επιτροπής (Συλλογή 1981, σ. 21, σκέψη 19). Όσον αφορά τη νομολογία του Δικαστηρίου επί της αρχής ότι η ακριβής έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογίας πρέπει να εκτιμάται ανάλογα με τη φύση της επίδικης πράξεως, βλ. G. Le Tallec και C. D. Ehlermann «La motivation des actes des Communautés européennnes», *Revue du Marché commun*, 1967, σ. 179 επ. . βλ. επίσης C. Hen «La motivation des actes des institutions communautaires», *Cahiers de droit européen*, 1977, (49), σ. 73-78.

46 — Βλ. την απόφαση Schwarze, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 43, σ. 1096. βλ. επίσης την απόφαση Delacre, σκέψη 16.

47 — Επί του τελευταίου αυτού σημείου βλ. την απόφαση της 13ης Μαρτίου 1985, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 296/82 και 318/82, Βασίλειο των Κάτω Χωρών και Leeuwarder Papierwarenfabriek κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 809, σκέψη 19)· απόφαση της 20ής Μαρτίου 1985, υπόθεση 41/83, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 873, σκέψη 46).

μιμη αιτιολόγησή της [48]. Η Επιτροπή δεν υποχρεούται να εξετάζει, κατά την αιτιολογία της πράξεώς της, όλα τα πραγματικά και νομικά ζητήματα που προβλήθηκαν από τους ενδιαφερομένους κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας [49]. Αρκεί αντιθέτως να έχει εκθέσει επαρκώς όλες τις πραγματικές και νομικές εκτιμήσεις επί των οποίων βασίστηκε για να καταλήξει στο διατακτικό της αποφάσεώς της, πράγμα το οποίο σημαίνει, με άλλα λόγια, ότι πρέπει να παρέχει στους ενδιαφερομένους τις *αναγκαίες* ενδείξεις, προκειμένου να γνωρίζουν αν η απόφασή της είναι βάσιμη ή όχι [50]. Όσον αφορά, ειδικότερα, τις αποφάσεις που επιβάλλουν πρόστιμο, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι

«η αιτιολογία πρέπει να λογίζεται επαρκής, εφόσον εκθέτει κατά τρόπο *σαφή και συνεκτικό* τους νομικούς και πραγματικούς λόγους επί των οποίων στηρίζεται η καταδίκη των ενδιαφερομένων, έτσι ώστε να επιτρέπει τόσο σ' αυτούς, όσο και στο Δικαστήριο, να αντιληφθούν τα ουσιώδη στοιχεία του συλλογισμού της Επιτροπής» [51].

Για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν υπάρχει παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογίας, την οποία επιβάλλει το άρθρο 190, όταν «(η) απόφαση, *στο σύνολό της*, εκθέτει κατά τρόπο σαφή και συνεκτικό τα ουσιώδη πραγματικά και νομικά στοιχεία επί των οποίων βασίζεται» [52]. Δεν υπάρχει επίσης τέτοια παράβαση, όταν η Επιτροπή παραλείπει από τις αιτιολογίες της αποφάσεώς της τα στοιχεία τα οποία έκρινε, ορθώς ή εσφαλμένως, ξένα προς την υπόθεση [53]. Ακόμη και όταν ορισμένα χωρία δεν έχουν συνταχθεί με όλη την επιθυμητή ακρίβεια, δεν υπάρχει παράβαση ουσιώδους τύπου, κατά την έννοια του άρθρου 173, όταν το γεγονός αυτό δεν είναι ικανό να εμποδίσει τους προσφεύγοντες ή το Δικαστήριο να αντιληφθούν το περιεχόμενο των αιτιάσεων της Επιτροπής και να εκτιμήσουν το βάσιμο ή το αβάσμό τους [54]. Αντιθέτως, τέτοια παράβαση ουσιώδους τύπου υπάρχει, όταν η αιτιολογία είναι υπερβολικά συνοπτική, ιδίως όταν η Επιτροπή βαίνει πολύ πέραν προηγουμένων αποφάσεών της [55].

48 — Βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση IAZ κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 43, σκέψη 37. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1983, υπόθεση 322/83, Michelin κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 3461, σκέψη 14). απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 1984, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 43/82 και 63/82, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 19, σκέψη 22). απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 1985, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 240/82 έως 242/82, 261/82, 262/82, 268/82 και 269/82, Stichting Sigarettenindustrie κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 3831, σκέψη 88). απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 1987, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 142/84 και 156/84, BAT και Reynolds κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 4487, σκέψη 72). απόφαση της 11ης Ιουλίου 1989, υπόθεση 246/86, Belasco κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 2117, σκέψη 55). Το Πρωτοδικείο έχει υιοθετήσει ρητώς τη νομολογία αυτή: βλ. ιδίως την απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 1992, υπόθεση T-44/90, La Cinq κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-1, σκέψεις 41 και 42). τις αποφάσεις πολυπροπυλενίου, της 10ης Μαρτίου 1993, και ιδίως την απόφαση επί της υποθέσεως T-10/89, Hoechst κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-629, σκέψη 312), και επί της υποθέσεως T-11/89, Shell κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-757, σκέψη 319). την απόφαση της 9ης Ιουλίου 1992, υπόθεση T-66/89, Publishers Association κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-1995, σκέψη 75).

49 — Απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 1980, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 209/78 έως 215/78 και 218/78, Van Landeweych κατά Επιτροπής (Jurispr. 1980, σ. 3125, σκέψη 66). απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 14. απόφαση VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, σκέψη 22. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 1984, υπόθεση 86/82, Hasselblad κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 883, σκέψη 17). απόφαση Stichting Sigarettenindustrie, σκέψη 88. απόφαση BAT και Reynolds κατά Επιτροπής, σκέψη 72. απόφαση Belasco κατά Επιτροπής, σκέψη 55. Ήδη με την απόφαση Grundig-Consten, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν είχε παραβιάσει τα δικαιώματα άμυνας των διαδίκων, δεδομένου ότι, «στα πλαίσια τέτοιας μη δικαστικής διαδικασίας, η Διοίκηση δεν υποχρεούται να αιτιολογεί την απόρριψη των ισχυρισμών των ενδιαφερομένων μερών»: απόφαση της 13ης Ιουλίου 1966, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 56/64 και 58/64 (Jurispr. 1966, σ. 429, και συγκεκριμένα σ. 492).

50 — Βλ. τη σκέψη 22 της αποφάσεως VBVB και VBBB κατά Επιτροπής και τις σκέψεις 26 και 27 της αποφάσεως της 11ης Ιουλίου 1985, υπόθεση 42/84, Remia κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 2545, οι οποίες είναι ιδιαίτερα σαφείς επ' αυτού.

51 — Απόφαση της 15ης Ιουλίου 1970, υπόθεση 41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής (Jurispr. 1970, σ. 661, σκέψη 78) (η υπογράμμιση δική μου). Με την απόφαση Cimenteries, το Δικαστήριο εφήρμοσε το κριτήριο της «επαρκούς σαφήνειας» της αποφάσεως: απόφαση της 15ης Μαρτίου 1967, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 8/66 έως 11/66, Cimenteries κατά Επιτροπής (Jurispr. 1967, σ. 91, και συγκεκριμένα σ. 117).

52 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 1972, υπόθεση 55/68, Cassella κατά Επιτροπής (Jurispr. 1972, σ. 887, σκέψη 22) (η υπογράμμιση δική μου).

53 — Απόφαση ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, σκέψη 80.

54 — Απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1975, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 40/73 έως 48/73, 50/73, 54/73 έως 56/73, 111/73, 113/73 και 114/73, Suiker Unie κατά Επιτροπής (Jurispr. 1975, σ. 1663, σκέψη 118).

55 — Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1975, υπόθεση 73/74, Papiers Peints κατά Επιτροπής (Jurispr. 1975, σ. 1491, ιδίως οι σκέψεις 31 και 34). απόφαση BAT και Reynolds κατά Επιτροπής, σκέψη 71. απόφαση Delacre κατά Επιτροπής, σκέψη 15.

17. Από αυτή τη νομολογία πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να συναχθούν οι ακόλουθες κατευθυντήριες αρχές, όσον αφορά τη σημασία του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ στις υποθέσεις ανταγωνισμού. Η υποχρέωση αιτιολογήσεως, την οποία επιβάλλει η διάταξη αυτή, δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα αλλά σχετικό, υπό την έννοια ότι αποσκοπεί στο να δώσει στους *αποδέκτες* μιας αποφάσεως τη δυνατότητα *να γνωρίζουν και να προασπίζουν τα δικαιώματά τους όσο το δυνατόν καλύτερα* [56]. Για τον λόγο αυτό πρέπει να πληροφορούνται με επαρκή σαφήνεια και λογική συνοχή τα κύρια σημεία της συλλογιστικής της Επιτροπής, δηλαδή τις νομικές και πραγματικές εκτιμήσεις που τους είναι απαραίτητες για να αξιολογήσουν το βάσιμο της αποφάσεως που έχει ληφθεί σχετικά με αυτούς.

Εξάλλου, η αιτιολογία πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στο *Δικαστήριο,* όταν εκδικάζει προσφυγές ασκηθείσες από τους αποδέκτες μιας αποφάσεως σε υποθέσεις ανταγωνισμού, να ασκεί τον *έλεγχο νομιμότητας,* του οποίου η άσκηση του έχει ανατεθεί με το άρθρο 173 της Συνθήκης ΕΟΚ. Η τελευταία αυτή αρχή πηγάζει επίσης από την ανάγκη διασφαλίσεως μιας όσο το δυνατόν πληρέστερης έννομης προστασίας των αποδεκτών της επίδικης πράξεως.

Όταν όμως τα κενά που επισημαίνουν τα μέρη δεν είναι ικανά να επηρεάσουν τη νομική κατάσταση των επιχειρήσεων που αφορά η επίδικη πράξη, δηλαδή όταν δεν προβάλλουν το δικαίωμά τους να τους παρασχεθεί όσο το δυνατόν πληρέστερη έννομη προστασία, τότε δεν υφίσταται παράβαση του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ [57].

5. Εφαρμογή της προαναφερθείσας νομολογίας στις επίδικες τροποποιήσεις

18. Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα το πρόβλημα που μας απασχολεί εν προκειμένω, δηλαδή την εκτίμηση, υπό το πρίσμα του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, των (περιορισμένων) τροποποιήσεων του κειμένου μιας αποφάσεως της Επιτροπής επί ζητημάτων ανταγωνισμού, οι οποίες επήλθαν κατά το διάστημα που μεσολάβησε από την έγκρισή της μέχρι την κοινοποίηση και τη δημοσίευσή της, θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικές τις αποφάσεις Suiker Unie και Hasselblad [58].

Στην υπόθεση Suiker Unie, ένας από τους προσφεύγοντες είχε επικαλεστεί ένα σφάλμα το οποίο εμφανιζόταν στο γαλλικό μόνο κείμενο της αποφάσεως που είχε κοινοποιηθεί στους προσφεύγοντες, δηλαδή ότι στο κείμενο αυτό αναγραφόταν ως έτος ενάρξεως μιας αντίθετης προς τους κανόνες ανταγωνισμού πρακτικής η περίοδος εμπορίας 1969/70 αντί της περιόδου εμπορίας 1968/69. Το Δικαστήριο απέρριψε την αντίρρηση αυτού του προσφεύγοντος, ο οποίος ενέμενε στο γράμμα του γαλλικού κειμένου το οποίο του είχε κοινοποιηθεί: η γνωστοποίηση των αιτιάσεων ανέφερε με αρκετή σαφήνεια από ποια περίοδο εμπορίας θεωρούσε η Επιτροπή ότι ο προσφεύγων είχε εμπλακεί στην επίδικη εναρμονισμένη πρακτική και, επιπλέον, από τα έγγραφα του φακέλου προέκυπτε ότι και ο προσφεύγων είχε σαφώς αντιληφθεί την

56 — Επ' αυτού έχει παρατηρηθεί ορθώς ότι η υποχρέωση αιτιολογήσεως είναι απαραίτητο συμπλήρωμα της ικανότητας του είναι διάδικον, υπό την έννοια ότι επιτρέπει την άσκηση του σχετικού δικαιώματος υπό τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις: βλ. F. Schockweiler, «La motivation des décisions individuelles en droit communautaire et en droit national», *Cah. Dr. Eur.*, 1989 (3), σ. 33.

57 — Βλ. την απόφαση Grundig-Consten, Jurispr. 1966, σ. 511.

58 — Βλ. υποσημείωση 54 και υποσημείωση 49 αντίστοιχα.

απόφαση κατά τον τρόπο αυτόν. Υπό τις περιστάσεις αυτές το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια της αποφάσεως της Επιτροπής ήταν ότι η παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού είχε διαπιστωθεί από την περίοδο εμπορίας 1968/69 [59].

Η υπόθεση Hasselblad αφορούσε ένα σφάλμα στο κείμενο της αποφάσεως σε όλες τις γλώσσες στο οποίο είχε εκδοθεί, κοινοποιηθεί και δημοσιευθεί, ως προς τον καθορισμό των ρητρών μιας στερεότυπης συμβάσεως αντιπροσωπείας για την πώληση προϊόντων υπό το σήμα Hasselblad, οι οποίες είχαν κριθεί ασυμβίβαστες προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ. Μία από τις βαλλόμενες ρήτρες εμφανιζόταν μόνο σε ένα μεταγενέστερο, τροποποιημένο κείμενο της στερεότυπης συμβάσεως αντιπροσωπείας, ενώ δυο άλλες ρήτρες έφεραν διαφορετική αρίθμηση στο αρχικό κείμενο της συμβάσεως αυτής. Το Δικαστήριο έκρινε ωστόσο ότι το κενό αυτό δεν αποτελούσε αξεπέραστο εμπόδιο και αποφάνθηκε ότι η απόφαση της Επιτροπής είχε την έννοια ότι αφορούσε τις ρήτρες κατά των οποίων πράγματι έβαλλε η Επιτροπή (οι οποίες όμως είχαν εξατομικευθεί εσφαλμένα):

«ως προς τις ρήτρες αυτές, καίτοι από παραδρομή παρεισέφρησε γραφικό λάθος στην απόφαση, το σφάλμα αυτό δεν μπορούσε να επηρεάσει ουσιαστικά την κατανόηση από την προσφεύγουσα των αιτιάσεων που της απευθύνθηκαν» [60].

19. Οι αποφάσεις Suiker Unie και Haseelblad ενισχύουν το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα ανωτέρω (στο σημείο 17), δηλαδή ότι, προκειμένου να εκτιμήσει αν πληρούται η προϋπόθεση αιτιολογήσεως την οποία επιβάλλει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, το Δικαστήριο εξετάζει καταρχάς εάν οι αποδέκτες της αποφάσεως έχουν ενημερωθεί επαρκώς, δηλαδή με αρκετή σαφήνεια και λογική συνοχή, για τις αιτιάσεις που τους προσάπτονται. Η προϋπόθεση αυτή επληρούτο τόσο στη μία όσο και στην άλλη υπόθεση. Εφόσον το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μεμονωμένες αποκλίσεις μεταξύ των *κοινοποιηθέντων κειμένων* της αποφάσεως στις διάφορες γλώσσες ή γραφικά λάθη στο κοινοποιηθέν κείμενο της αποφάσεως *σε όλες* τις γλώσσες δεν μπορούσαν να κλονίσουν το κύρος της εν λόγω αποφάσεως, δεδομένου ότι δεν είχαν ουσιαστική σημασία για την κατανόηση των επικρίσεων της Επιτροπής, δεν βλέπω πώς θα ήταν δυνατόν να συναχθεί, δυνάμει του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, το συμπέρασμα ότι είναι παράνομη μια απόφαση της Επιτροπής, στο γερμανικό κείμενο της οποίας επήλθαν ασήμαντες γλωσσικές διορθώσεις και ήσσονος σημασίας τροποποιήσεις περιεχομένου *πριν ακόμη κοινοποιηθεί η απόφαση στους ενδιαφερομένους,* δηλαδή πριν οι ενδιαφερόμενοι λάβουν επισήμως γνώση των αιτιάσεων που τους προσήπτε η Επιτροπή [61]. Το μόνο πρόβλημα που ανακύπτει από το γεγονός αυτό είναι το πρόβλημα της *αρμοδιότητας* του προσώπου που επέφερε τις επίδικες τροποποιήσεις (βλ. το σημείο 44 κατωτέρω).

59 — Απόφαση Suiker Unie, σκέψεις 227 έως 232.

60 — Απόφαση Hasselblad κατά Επιτροπής, σκέψη 40.

61 — Για τον λόγο αυτό κρίνω επίσης ότι είναι εντελώς εσφαλμένος ο παραλληλισμός με το άρθρο 66, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, τον οποίο πραγματοποιεί η Hüls A.G με τις έγγραφες παρατηρήσεις της. Η διάταξη αυτή απονέμει στο Δικαστήριο την εξουσία να διατάσσει τη διόρθωση «γραφικών ή λογιστικών λαθών ή προφανών ανακριβειών» εντός προθεσμίας δύο εβδομάδων από τη δημοσίευση της αποφάσεώς του. Αυτή όμως η εξουσία διορθώσεως αφορά το χρονικό διάστημα μετά τη δημοσίευση της αποφάσεως σε δημόσια συνεδρίαση και μετά την επίδοση επικυρωμένου ακριβούς αντιγράφου της σε κάθε διάδικο (βλ. άρθρο 64 του Κανονισμού Διαδικασίας) στην προκειμένη περίπτωση, αντιθέτως, οι διορθώσεις του κειμένου της αποφάσεως της Επιτροπής έγιναν πριν την κοινοποίησή της προς τους ενδιαφερομένους.

20. Τα προεκτεθέντα μού επιτρέπουν να λάβω την ακόλουθη θέση επί της πρώτης αιτιάσεως της Επιτροπής. Αρνούμενο να εξετάσει «την έκταση, τη σημασία ή τον ουσιώδη ή μη χαρακτήρα» των τροποποιήσεων της αποφάσεως της Επιτροπής μετά την έγκρισή της, το Πρωτοδικείο ερμήνευσε, κατά τρόπο υπερβολικά απόλυτο, την απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την υποχρέωση αιτιολογήσεως των αποφάσεων της Επιτροπής επί θεμάτων ανταγωνισμού, την οποία θεσπίζει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, συνάγεται ότι το κριτήριο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την εξακρίβωση του αν πληρούται η προϋπόθεση αυτή δεν είναι τόσο το εάν οι τροποποιήσεις αυτές βαίνουν πέραν των απλών «ορθογραφικών και γραμματικών» διορθώσεων, αλλά το εάν αυτές επηρέασαν ουσιωδώς την κατανόηση εκ μέρους των αναιρεσιβλήτων των αιτιάσεων που τους απηύθυνε η Επιτροπή και αν εξ αυτού εθίγη το δικαίωμά τους να τους παρασχεθεί η πληρέστερη δυνατή έννομη προστασία. Παρά τους ισχυρισμούς των αναιρεσιβλήτων, θεωρώ ότι το κριτήριο αυτό είναι απολύτως αντικειμενικό και μπορεί κάλλιστα να εφαρμόζεται, προκειμένου να υπάρχει δυνατότητα αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου. Παραβλέποντας το κριτήριο αυτό, το Πρωτοδικείο παραβίασε το κοινοτικό δίκαιο.

6. Επικουρικώς: θίγεται η νομιμότητα ολόκληρης της αποφάσεως και όσον αφορά όλους τους αποδέκτες;

21. Ενόψει του ανωτέρω συμπεράσματος, δεν είναι για την ακρίβεια αναγκαίο να εξετάσω τη δεύτερη παράβαση νόμου την οποία επικαλείται η Επιτροπή, δηλαδή το ζήτημα εάν οι τροποποιήσεις του γερμανικού κειμένου της αποφάσεως ήταν ικανές να θίξουν τη νομιμότητα της αποφάσεως στο σύνολό της και όσον αφορά όλους τους προσφεύγοντες. Επικουρικώς, ωστόσο, για την περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο αποφασίσει, αντιθέτως προς την άποψη την οποία υποστήριξα, να θεωρήσει τις επίδικες τροποποιήσεις ως παράβαση του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, θα ασχοληθώ με τον ισχυρισμό αυτό.

Θα ήθελα συναφώς να κάνω μια πρώτη παρατήρηση: είναι αληθές ότι, όπως παρατήρησαν οι αναιρεσίβλητες, το Πρωτοδικείο δεν έκρινε επί λέξει ότι η νομιμότητα μιας αποφάσεως θίγεται στο σύνολό της λόγω των τροποποιήσεων του κειμένου της σε μια συγκεκριμένη γλώσσα, οι οποίες επήλθαν μετά την έγκρισή της από την ολομέλεια της Επιτροπής. Θεωρώ παρά ταύτα ότι αυτό ακριβώς συνάγεται από τη σκέψη 42 της αποφάσεως και, πιο συγκεκριμένα, από το χωρίο όπου το Πρωτοδικείο αποφαίνεται ότι «επομένως (οι τροποποιήσεις) θίγουν την πράξη που εκδόθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής». Τούτο φαίνεται ακόμη σαφέστερα κατά την ανάγνωση του χωρίου αυτού σε συνδυασμό με τη σκέψη 49 της αποφάσεως PVC, όπου το Πρωτοδικείο αποφαίνεται ότι «οι τροποποιήσεις που επηρεάζουν την αιτιολογία μιας αποφάσεως αποτελούν, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, ελάττωμα ικανό να επηρεάσει τη νομιμότητα *του συνόλου* της τροποποιουμένης αποφάσεως, καθόσον (...) τέτοιες τροποποιήσεις θίγουν την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 190 της Συνθήκης» [62]. Πρέπει λοιπόν να γίνει εξαρχής δεκτό ότι το Πρωτοδικείο πράγματι συνήγαγε από τις επίδικες τροποποιήσεις του γερμανικού κειμένου της αποφάσεως την ακυρότητα του συνόλου της αποφάσεως, δηλαδή την ακυρότητα του κειμένου της σε όλες τις γλώσσες και όσον αφορά όλους τους αποδέκτες της.

62 — Η υπογράμμιση δική μου.

Θεωρώ ότι το συμπέρασμα αυτό είναι καταφανώς δυσανάλογο. Κατά τη γνώμη μου, η παράβαση του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, αν υποθέσουμε ότι υπήρξε τέτοια παράβαση, μπορεί να επηρεάσει μόνο το κύρος *του αυθεντικού κειμένου της αποφάσεως στη γερμανική γλώσσα*. Πράγματι, ένα από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της αποφάσεως είναι, όπως προκύπτει από το άρθρο 189, τέταρτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, ότι αποτελεί ατομική νομική πράξη [63]. Η απόφαση έχει σκοπό να εφαρμόσει ένα γενικό κανόνα (εν προκειμένω το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ) σε μια συγκεκριμένη περίπτωση: για τον λόγο αυτό δεσμεύει μόνο αυτούς προς τους οποίους ρητώς απευθύνεται, και μάλιστα δεσμευτικό είναι, βάσει του άρθρου 3 του κανονισμού 1 του Συμβουλίου, της 15ης Απριλίου 1958, για την καθιέρωση του γλωσσικού καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας [64], αποκλειστικά και μόνο το κείμενο στη γλώσσα του κράτους μέλους στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγεται ο ενδιαφερόμενος. Τα ελαττώματα της αιτιολογίας που εμφανίζονται στο κείμενο της αποφάσεως σε μία μόνο γλώσσα επηρεάζουν συνεπώς μόνο τη νομική κατάσταση των αποδεκτών για τους οποίους είναι αυθεντικό το κείμενο στη γλώσσα αυτή.

Αντιθέτως προς όσα διατείνονται η Hüls AG, η Société Artésienne de Vinyle (στο εξής: SAV) και η Shell ICC, το γεγονός ότι η Επιτροπή έλαβε στην υπόθεση αυτή μία μόνο απόφαση, της οποίας βεβαίως υπάρχουν αυθεντικά κείμενα σε διάφορες γλώσσες, δεν αλλάζει σε τίποτα την κατάσταση αυτή. Στην απόφαση Suiker Unie, το Δικαστήριο έκρινε συγκεκριμένα ότι:

«τίποτε δεν εμποδίζει την Επιτροπή να εκδώσει ενιαία απόφαση για περισσότερες παραβάσεις, έστω και αν ορισμένοι αποδέκτες δεν έχουν σχέση με ορισμένες παραβάσεις, *αρκεί να επιτρέπει η απόφαση σε κάθε αποδέκτη να σχηματίζει σαφή εικόνα των αιτιάσεων που τον αφορούν*» [65].

Οι τροποποιήσεις στο γερμανικό κείμενο μιας αποφάσεως δεν θίγουν από καμία άποψη την ικανότητα των αποδεκτών προς τους οποίους κοινοποιήθηκε το αυθεντικό κείμενο της αποφάσεως σε μια άλλη γλώσσα, τη δική τους, να αντιληφθούν με ακρίβεια τις αιτιάσεις που τους προσάπτονται με την απόφαση αυτή. Επομένως, οι τροποποιήσεις του αυθεντικού κειμένου της αποφάσεως σε μία γλώσσα δεν επηρεάζουν τη νομιμότητα των αυθεντικών κειμένων της αποφάσεως στις άλλες γλώσσες.

Θεωρώ συνεπώς ότι και επ' αυτού του σημείου υφίσταται παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, καθόσον επιβλήθηκε δυσανάλογη κύρωση.

63 — Το κριτήριο για τη διάκριση μεταξύ μιας αποφάσεως και ενός κανονισμού είναι ακριβώς η γενική ή μη ισχύς της εν λόγω πράξεως, δηλαδή αν απευθύνεται σε περιορισμένη κατηγορία αποδεκτών ή όχι: βλ. την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1962, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 16/62 και 17/62, Confédération nationale κατά Συμβουλίου (Jurispr. 1962, σ. 941, και συγκεκριμένα σ. 958).

64 — ΕΕ ειδ. έκδ. 01/001, σ. 14, όπως τροποποιήθηκε προσφάτως από το Τμήμα XVII του παραρτήματος Ι της Πράξεως για τους όρους προσχωρήσεως του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας και για τις προσαρμογές των Συνθηκών. Η διάταξη αυτή προβλέπει ότι «(τα έγγραφα τα οποία απευθύνονται από τα όργανα (...) προς (...) πρόσωπο το οποίο υπάγεται στη δικαιοδοσία ενός κράτους μέλους συντάσσονται στη γλώσσα του κράτους αυτού».

65 — Απόφαση Suiker Unie, σκέψη 111 (η υπογράμμιση δική μου).

Β — *Οι τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως σ' όλες τις γλώσσες*

Η απόφαση του Πρωτοδικείου και οι απόψεις των διαδίκων

22. Εκτός των τροποποιήσεων του γερμανικού κειμένου της αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, κατά τη διεξαγωγή των αποδείξεων που διέταξε, δύο τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως *σε όλες τις γλώσσες*, οι οποίες επήλθαν μεταξύ της εγκρίσεώς της από την ολομέλεια της Επιτροπής και της κοινοποιήσεώς της. Πρόκειται: 1) για την προσθήκη, στο σημείο 27 της αποφάσεως, ενός τετάρτου, εντελώς νέου εδαφίου (το κείμενο του εδαφίου αυτού παρατίθεται στο σημείο 27 κατωτέρω) και 2) για την παράλειψη, στο πρώτο άρθρο του διατακτικού της αποφάσεως, της αναγραφής της μνείας «(EME-Group)» μετά την επωνυμία της επιχειρήσεως SAV.

Η Επιτροπή βάλλει κατά της εκτιμήσεως των τροποποιήσεων αυτών από το Πρωτοδικείο, επικαλούμενη δύο λόγους για κάθε τροποποίηση, τους οποίους θα μπορούσα να συνοψίσω ως ακολούθως: όσον αφορά την *πρώτη τροποποίηση*, η Επιτροπή υποστηρίζει: 1) ότι, κρίνοντας, αφενός, ότι το εδάφιο που προστέθηκε στο σημείο 27 του κειμένου της αποφάσεως σε όλες τις γλώσσες δεν εγκρίθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής και, αφετέρου, ότι ο ουσιώδης χαρακτήρας του εδαφίου αυτού είναι αδιαμφισβήτητος, το Πρωτοδικείο δεν εκπλήρωσε την υποχρέωση αιτιολογίας, 2) ότι το Πρωτοδικείο, κρίνοντας ότι δεν είναι αναγκαία η εξέταση του ουσιώδους χαρακτήρα του εδαφίου αυτού, παρέβη τον νόμο και 3) ότι, υποστηρίζοντας ότι η προσθήκη του εδαφίου αυτού θίγει τη νομιμότητα του συνόλου της αποφάσεως, παρέβη τον νόμο. Όσον αφορά τη *δεύτερη τροποποίηση*, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο: 1) δεν εκπλήρωσε την υποχρέωση αιτιολογίας, κρίνοντας ότι η παράλειψη της αναγραφής της μνείας «(EMC-Group)» ήταν ικανή να τροποποιήσει την έκταση εφαρμογής της αποφάσεως και 2) παρέβη τον νόμο, εκτιμώντας ότι η παράλειψη αυτή θίγει τη νομιμότητα του συνόλου της αποφάσεως και μάλιστα όσον αφορά όλες τις προσφεύγουσες.

Ένσταση απαραδέκτου λόγω επικλήσεως νέων πραγματικών περιστατικών;

23. Πριν αναλύσω όλες αυτές τις αιτιάσεις, πρέπει πρώτα να εξετάσω την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η πλειοψηφία των αναιρεσιβλήτων, καθόσον η Επιτροπή επικαλείται με την αναίρεσή της νέα πραγματικά περιστατικά, επί των οποίων δεν αποφάνθηκε το Πρωτοδικείο. Κατά τις αναιρεσίβλητες, η Επιτροπή επικαλέστηκε, ιδίως στα σημεία 5 και 38 της αναιρέσεως, νέα πραγματικά περιστατικά, τα οποία αφορούσαν συγκεκριμένα τα διαμειφθέντα στην ειδική σύσκεψη των διευθυντών των γραφείων των Επιτρόπων που διεξήχθη το πρωινό της 19ης Δεκεμβρίου 1988, όσα αποφάσισαν οι διευθυντές αυτοί να προτείνουν στην Επιτροπή κατά τη διάρκεια της συνήθους εβδομαδιαίας συσκέψεώς τους, η οποία διεξήχθη την ίδια ημέρα, και όσα συζητήθηκαν κατά τη συνεδρίαση της ολομελείας της Επιτροπής στις 21 Δεκεμβρίου 1988.

24. Όπως εξέθεσα στο σημείο 9 ανωτέρω, το Δικαστήριο δεσμεύεται καταρχήν από την εκ μέρους του Πρωτοδικείου διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών. Για τον λόγο αυτό δεν μπορεί να λάβει υπόψη του νέα πραγματικά δεδομένα, τα οποία προβάλλουν οι διάδικοι. Πράγματι, στα σημεία 5 και 38 της αναιρέσεώς της η Επιτροπή επικαλείται τρία πραγματικά στοιχεία τα οποία δεν διαπιστώθηκαν από το Πρωτοδικείο με την απόφασή του και συνεπώς

δεν είναι δυνατόν να προβληθούν ενώπιον του Δικαστηρίου:

— Στο σημείο 5, η Επιτροπή παραθέτει απόσπασμα των πρακτικών της *ειδικής* συσκέψεως ων διευθυντών των γραφείων που διεξήχθη το πρωινό της 19ης Δεκεμβρίου 1988, το οποίο αφορά τα πορίσματα της συσκέψεως αυτής. Από τα πορίσματα αυτά συνάγεται, κατά την Επιτροπή, ότι συμφωνήθηκε, κατόπιν προτάσεως που υπέβαλε το γραφείο του αρμοδίου για θέματα ανταγωνισμού Επιτρόπου, να προστεθεί στο σημείο 27 του σχεδίου αποφάσεως μια παράγραφος, το κείμενο της οποίας παρατίθεται στα αγγλικά και στα γαλλικά στο παράρτημα III των πρακτικών της συσκέψεως αυτής. Το πόρισμα αυτό δεν περιλαμβάνεται όμως στο τμήμα των πρακτικών αυτών [πρόκειται για ένα έγγραφο το οποίο φέρει τον αριθμό SEC (88) 2033] το οποίο προσκόμισε η Επιτροπή ενώπιον του Πρωτοδικείου την 21η Νοεμβρίου 1991 κατά την προφορική διαδικασία [66].

— Στο σημείο 5 της αναιρέσεώς της η Επιτροπή υποστηρίζει ακόμη ότι κατά τη διάρκεια της *τακτικής* εβδομαδιαίας συσκέψεώς τους το μεσημέρι της 19ης Δεκεμβρίου 1988 οι διευθυντές των γραφείων των Επιτρόπων συνέστησαν στην Επιτροπή να εγκρίνει τις προτάσεις του αρμόδιου για θέματα ανταγωνισμού Επιτρόπου υπό τις προϋποθέσεις που καθορίζονταν στα πρακτικά της ειδικής συσκέψεως που είχε διεξαχθεί εκείνο το πρωί. Το γεγονός αυτό όμως δεν διαπιστώθηκε με την απόφαση του Πρωτοδικείου.

— Τέλος, στο σημείο 38 της αναιρέσεώς της, η Επιτροπή επισημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της εννιακοσιοστής τεσσαρακοστής πέμπτης συνεδριάσεως της ολομελείας της, που διεξήχθη την 21η Δεκεμβρίου 1988, τα μέλη της Επιτροπής, «αφού αντάλλαξαν απόψεις επί θεμάτων γενικού ενδιαφέροντος, όπως, για παράδειγμα, το ύψος των προστίμων (...), δέχθηκαν πλήρως τις συστάσεις των διευθυντών των γραφείων των Επιτρόπων». Ούτε αυτό το στοιχείο μνημονεύεται πουθενά στις εκ μέρους του Πρωτοδικείου διαπιστώσεις πραγματικών περιστατικών. Αντιθέτως, το Πρωτοδικείο, βασιζόμενο στο κείμενο των πρακτικών της προαναφερθείσας συνεδριάσεως της ολομελείας της Επιτροπής της 21ης Δεκεμβρίου 1988, διαπίστωσε μόνο ότι η ολομέλεια έλαβε γνώση της εξετάσεως της υποθέσεως εκ μέρους των διευθυντών των γραφείων των Επιτρόπων κατά την ειδική εβδομαδιαία σύσκεψη της 19ης Δεκεμβρίου 1988 (αλλά βλ. το σημείο 25 κατωτέρω) [67].

Επομένως, η επιχειρηματολογία της Επιτροπής πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη στο μέτρο που βασίζεται σε αυτά τα πραγματικά περιστατικά. Συγκεκριμένα, το απαράδεκτο σημαίνει μόνο, κατά την άποψή μου, ότι το Δικαστήριο πρέπει να μη λάβει υπόψη του τα ανωτέρω για πρώτη φορά στη φάση της αναιρέσεως προβαλλόμενα πραγματικά περιστατικά, προκειμένου να κρίνει την αιτίαση την οποία εκθέτει η Επιτροπή στο σημείο 38 της αναιρέσεώς της — και την

66 — Το Πρωτοδικείο αναφέρεται στο έγγραφο αυτό, κατά τρόπο μάλλον ατυχή, στη σκέψη 26, τρίτη περίπτωση, της αποφάσεως PVC: όπως έχω αναφέρει, τα στοιχεία του εγγράφου αυτού είναι SEC (88) 2033 και όχι, όπως λέει το Πρωτοδικείο «SEC (88) OJ 945, point 15». Αν και, όπως επισημαίνει το Πρωτοδικείο, το έγγραφο τιτλοφορείται «Note à l'attention des MM. les membres de la Commission» («Σημείωμα υπόψη των μελών της Επιτροπής»), το έγγραφο αναφέρει εξίσου σαφώς — πράγμα το οποίο όμως δεν διαπιστώθηκε από το Πρωτοδικείο — ότι πρόκειται για «Compte rendu de la réunion spéciale des Chefs de Cabinet du lundi 19 décembre 1988» («Πρακτικά της ειδικής συσκέψεως των διευθυντών γραφείων της Δευτέρας 19 Δεκεμβρίου 1988») όπου γίνεται μνεία του εγγράφου C (88) 2497 (δηλαδή του σχεδίου αποφάσεως που είχε συνταχθεί στα γερμανικά, αγγλικά και γαλλικά).

67 — Απόφαση PVC, σκέψη 37. Βλ. επίσης συναφώς την επόμενη υποσημείωση.

οποία επανέλαβα ανωτέρω στο σημείο 22, που αφορά την πρώτη τροποποίηση υπό 1). Τούτο όμως δεν συνεπάγεται το απαράδεκτο *ολόκληρης* της αιτιάσεως: το περιεχόμενο (του συνόλου) της αιτιάσεως αυτής είναι κατ' ουσίαν ότι το Πρωτοδικείο παρέβη την υποχρέωση αιτιολογίας, αποφαινόμενο, *επί τη βάσει* ανεπαρκώς αποδειχθέντων δεδομένων, ότι το επίδικο εδάφιο δεν είχε εγκριθεί από την ολομέλεια της Επιτροπής. Στο μέτρο αυτό η αιτίαση πρέπει να κριθεί παραδεκτή και να εξεταστεί κατ' ουσίαν (βλ. το σημείο 9 ανωτέρω).

Εξέταση των αιτιάσεων που αφορούν την προσθήκη ενός νέου εδαφίου

25. Κατά την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο παρέβη την υποχρέωση αιτιολογήσεως που υπέχει, αποφαινόμενο, επί τη βάσει ανεπαρκώς αποδειχθέντων πραγματικών περιστατικών, ότι το προστεθέν νέο εδάφιο (βλ. το κείμενο στο σημείο 27 κατωτέρω) δεν είχε εγκριθεί από την ολομέλεια της Επιτροπής. Αν στην αιτίαση της Επιτροπής δοθεί η έννοια αυτή, μια πιο βαθιά ανάλυση καταδεικνύει, κατά τη γνώμη μου, ότι η αιτίαση αυτή πρέπει να κριθεί βάσιμη. Η ερμηνεία που έδωσε το Πρωτοδικείο *στα πρακτικά* της οικείας συνεδριάσεως της Επιτροπής αποτελεί ουσιώδες τμήμα της συλλογιστικής με την οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω εδάφιο δεν εγκρίθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής. Βασιζόμενο ακριβώς σ' αυτό το κείμενο, το Πρωτοδικείο, με τη σκέψη 46 της αποφάσεώς του, θεώρησε ως αποδεδειγμένο ότι η Επιτροπή απλώς έλαβε γνώση της εξετάσεως της υποθέσεως από τους διευθυντές των γραφείων των Επιτρόπων στην ειδική σύσκεψη της 19ης Δεκεμβρίου 1988 [68]. Στη σκέψη 47 της αποφάσεως, το Πρωτοδικείο αποφαίνεται ότι «από το κείμενο των πρακτικών της προεκτεθείσας συσκέψεως (βλ. ανωτέρω σκέψη 37) προκύπτει ότι η ολομέλεια της Επιτροπής, δεχθείσα τα σχέδια της 14ης Δεκεμβρίου 1988, τα οποία δεν περιείχαν το εν λόγω εδάφιο, αποφάσισε σιωπηρώς να μη δεχθεί την τροποποίηση». Αν όμως ανατρέξει κανείς *στο ίδιο το κείμενο των πρακτικών* — και όχι στην περίληψή τους, την οποία παραθέτει το Πρωτοδικείο στη σκέψη 37 της αποφάσεως PVC — θα διαπιστώσει ότι στο σημείο 2 αναγράφονται ρητώς τα εξής:

«Η Επιτροπή λαμβάνει γνώση του αποτελέσματος της εξετάσεως του ζητήματος αυτού από τους διευθυντές των γραφείων των Επιτρόπων κατά την ειδική σύσκεψή τους [βλ. έγγραφο SEC (88) 2033, σημείο 11] και κατά την εβδομαδιαία σύσκεψή τους [βλ. έγγραφο SEC (88) 1958, σημείο 16].»

Διαπιστώνω ότι το Πρωτοδικείο επαναλαμβάνει το χωρίο αυτό στο σημείο 37 της αποφάσεώς του κατά τρόπο όχι εντελώς ακριβή: 1) αφενός, το Πρωτοδικείο δεν αναφέρει ότι το εν λόγω σημείο αναφέρεται *ρητώς* στα πρακτικά της ειδικής συσκέψεως των διευθυντών των γραφείων των Επιτρόπων (τα οποία έφεραν αριθμό εγγράφου SEC (88) 2033 και στα οποία είχε προσαρτηθεί, όπως προκύπτει από τη δήλωση που έκανε και τα έγγραφα που προσκόμισε η Επιτροπή στις 21 Νοεμβρίου 1991, το παράρτημα III στο οποίο περιεχόταν η προστεθείσα παράγραφος) [69] και 2) αφετέρου, το Πρωτοδικείο διαπιστώνει μόνο ότι η ολομέλεια της Επιτροπής έλαβε γνώση της εξετάσεως της υποθέσεως εκ μέρους των διευθυντών των γραφείων των Επιτρόπων, ενώ στο εν λόγω σημείο των πρακτικών αναφέρεται ότι η ολομέλεια της Επιτροπής έλαβε γνώση του αποτελέσματος των συζητήσεων μεταξύ των διευθυντών των γραφείων των Επιτρόπων κατά τη διάρκεια της ειδικής

68 — Τούτο αναγράφεται στο γερμανικό, το γαλλικό, το ιταλικό και το ολλανδικό κείμενο της αποφάσεως PVC. Μόνο στο αγγλικό κείμενο της αποφάσεως αυτής, στις σκέψεις 37 και 46, επισημαίνεται ότι η Επιτροπή «took note of the *results* of the examination». Επομένως, θεωρώ ότι αυτά τα τέσσερα πρώτα κείμενα της αποφάσεως απεικονίζουν πιστότερα την άποψη του Πρωτοδικείου.

69 — Βλ. την υποσημείωση 66 ανωτέρω.

συσκέψεώς τους καθώς και — αντίθετα απ' ό, τι διαπιστώνει το Πρωτοδικείο στο σημείο 46 — κατά τη διάρκεια της τακτικής συσκέψεώς τους.

Τούτο αποτελεί, κατά την άποψή μου, ένδειξη ότι το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Πρωτοδικείο, δηλαδή ότι η ολομέλεια της Επιτροπής έδειξε σιωπηρώς ότι *δεν* επιθυμούσε να δεχθεί την προτεινόμενη προσθήκη, στηρίζεται σε ανακριβή περιγραφή των πραγματικών περιστατικών. Αντιθέτως, επί τη βάσει των προαναφερθέντων πραγματικών περιστατικών, μου φαίνεται ότι, αν η ολομέλεια σκόπευε να μην υιοθετήσει την προτεινόμενη προσθήκη — της οποίας είχε λάβει προφανώς γνώση, όπως προκύπτει από το προαναφερθέν σημείο 2 των πρακτικών — θα το είχε κατά πάσα πιθανότητα αναγράψει στα πρακτικά. Με άλλα λόγια, από τα πραγματικά δεδομένα προκύπτει μάλλον ότι η ολομέλεια της Επιτροπής δέχθηκε σιωπηρώς την προταθείσα από τους διευθυντές των γραφείων των Επιτρόπων προσθήκη και όχι ότι την απέρριψε. Το σημείο αυτό και μόνο αποτελεί παράβαση εκ μέρους του Πρωτοδικείου της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει, δεδομένου ότι προσέδωσε έννομες συνέπειες σε ανεπαρκώς αποδειχθέντα περιστατικά.

26. Στα ανωτέρω πρέπει επίσης να προστεθεί ότι εκτιμώ ότι η δεύτερη αιτίαση την οποία προέβαλε η Επιτροπή σχετικά με το προαναφερθέν εδάφιο (βλ. το σημείο 22 ανωτέρω, πρώτη τροποποίηση, στοιχείο ii) είναι επίσης βάσιμη, όπως θα καταδείξω κατωτέρω. Με την αιτίαση αυτή υποστηρίζεται ότι το Πρωτοδικείο παρέβη την υποχρέωση αιτιολογήσεως που υπέχει, δεδομένου ότι αποφάνθηκε ότι δεν υπήρχε λόγος να εξεταστεί ο ουσιώδης χαρακτήρας του επίδικου εδαφίου, ο οποίος πάντως δεν αμφισβητούνταν. Κατά την Επιτροπή, είναι αντιθέτως προφανές ότι το εδάφιο αυτό δεν είναι ουσιώδες: συγκεκριμένα, αποτελεί μέρος των εκτιμήσεων επί ενός διαδικαστικού ζητήματος, το οποίο ανέκυψε κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας που κινήθηκε κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 17 και δεν αποτελεί μέρος της συλλογιστικής που αποτελεί το αναγκαίο θεμέλιο του διατακτικού της αποφάσεως της Επιτροπής.

Πριν εξετάσω αυτή τη δεύτερη αιτίαση, παραθέτω το βαλλόμενο χωρίο της αποφάσεως PVC:

«Αυτή η προσθήκη στην αιτιολογία της αποφάσεως, η οποία δεν είναι ούτε συντακτικής ούτε γραμματικής φύσεως, θίγει το κύρος του συνόλου των κοινοποιηθεισών πράξεων, καθώς και της αποφάσεως που δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1988, οπότε δεν είναι απαραίτητο να εξεταστεί αν είναι ουσιώδης, πράγμα το οποίο, εξάλλου, δεν αμφισβητείται» [70].

27. Το κείμενο του εδαφίου που προστέθηκε στο σημείο 27 της αποφάσεως της Επιτροπής έχει ως ακολούθως:

«Πρέπει να σημειωθεί ότι κάθε παραίτηση εκ μέρους των επιχειρήσεων από τον απόρρητο χαρακτήρα των εσωτερικών επιχειρηματικών εγγράφων τους τελεί υπό την αίρεση του δημοσίου συμφέροντος, το οποίο

70 — Απόφαση PVC, σκέψη 47.

αξιώνει να μην πληροφορούνται αμοιβαία οι αναγωνιστές τις εμπορικές τους δραστηριότητες και πολιτικές κατά τρόπο που να περιορίζεται ο μεταξύ τους ανταγωνισμός.»

Είναι σαφές κατά την άποψή μου ότι οι αρχές τις οποίες έχω ήδη εκθέσει ανωτέρω (στα σημεία 17, 19 και 20) πρέπει να εφαρμοστούν και σ' αυτήν επίσης την αιτίαση: το κριτήριο που επιτρέπει να καθοριστεί εάν οι τροποποιήσεις μιας αποφάσεως αποτελούν παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως την οποία θεσπίζει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ είναι το αν οι τροποποιήσεις αυτές επηρέασαν καθοριστικά τη δυνατότητα των αναιρεσιβλήτων να κατανοήσουν τις αιτιάσεις που τους απηύθυνε η Επιτροπή και, κατά συνέπεια, αν προσέβαλαν το δικαίωμά τους να τύχουν μιας όσο το δυνατόν πληρέστερης έννομης προστασίας.

Δεχόμενο ότι δεν ήταν «απαραίτητο να εξεταστεί αν είναι ουσιώδης (η προσθήκη του εδαφίου), πράγμα το οποίο, εξάλλου, δεν αμφισβητείται», το Πρωτοδικείο παρέλειψε, κακώς, κατά την άποψή μου, να εξετάσει αν η επίδικη προσθήκη επηρέασε αποφασιστικά τη δυνατότητα των αναιρεσιβλήτων να κατανοήσουν την αιτίαση ότι παρέβησαν το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ και, κατά συνέπεια, το δικαίωμά τους να τύχουν πλήρους έννομης προστασίας. Κατά τη γνώμη μου, δεν υπήρξε τέτοιου είδους επηρεασμός. Η επίδικη προσθήκη αφορά συγκεκριμένα το πρόβλημα — το οποίο το Πρωτοδικείο χαρακτήρισε λεπτό και αμφιλεγόμενο — αν, στην περίπτωση που μια διαδικασία κινηθείσα δυνάμει του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ αφορά πλείονες επιχειρήσεις, η Επιτροπή μπορεί να δεχθεί, υπέρ των άλλων επιχειρήσεων τις οποίες αφορά η διαδικασία αυτή, την παραίτηση μιας επιχειρήσεως από τον απόρρητο χαρακτήρα των στοιχείων που την αφορούν ή αν, αντιθέτως, υπάρχουν λόγοι — όπως η τήρηση των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού — οι οποίοι το απαγορεύουν [71]. Με άλλα λόγια, το εδάφιο αυτό δεν αφορά την αιτιολογία της αποφάσεως σε σχέση με τη δυνατότητα που πρέπει να παρέχεται στις επιχειρήσεις να κατανοούν πλήρως τις αιτιάσεις που τους απευθύνει η Επιτροπή περί της συμμετοχής τους σε συμφωνίες ασυμβίβαστες προς το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, αλλά αφορά αποκλειστικά ένα *διαδικαστικό ζήτημα* (πράγμα το οποίο διαφαίνεται άλλωστε και από τη θέση που καταλαμβάνει το εδάφιο αυτό στην απόφαση της Επιτροπής, δηλαδή υπό τον τίτλο «Δ'. Διαδικαστικά θέματα»), και συγκεκριμένα το ζήτημα αν, κατά τη διοικητική διαδικασία, η Επιτροπή σεβάστηκε τα δικαιώματα άμυνας.

Αν εξεταστεί προσεκτικότερα ολόκληρο το σημείο 27 της αποφάσεως της Επιτροπής — το οποίο αφορά το ζήτημα αν η Επιτροπή, απαγορεύοντας σε ορισμένες αναιρεσίβλητες την απολύτως ελεύθερη πρόσβαση στους διοικητικούς φακέλους, προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνάς τους — καθίσταται σαφές ότι το νέο εδάφιο έχει περιορισμένη μόνο σημασία: *διευκρινίζει* απλώς τον λόγο για τον οποίο η Επιτροπή αποφάσισε να μη δεχθεί το αίτημα της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων, οι οποίες, κατόπιν αμοιβαίων παραιτήσεων από τον απόρρητο χαρακτήρα των στοιχείων που τις αφορούσαν, ζήτησαν από την Επιτροπή να επιτρέψει σε καθεμιά τους να εξετάσει όλα τα έγγραφα που προσκόμισαν στην Επιτροπή οι άλλες επιχειρήσεις. Για την ακρίβεια, αυτό το νέο εδάφιο δεν ήταν μάλιστα απαραίτητο προς τούτο, δεδομένου αφενός ότι η Επιτροπή είχε επισημάνει στο προηγούμενο εδάφιο ότι δεν

71 — Βλ. απόφαση PVC, σκέψη 44.

ήταν de facto αντίθετη στην ανταλλαγή μεταξύ των επιχειρήσεων εγγράφων των οποίων διέθεταν αντίγραφα και αφετέρου ότι στο επόμενο εδάφιο (το οποίο εν πάση περιπτώσει υπήρχε στο σχέδιο της αποφάσεως της Επιτροπής) η Επιτροπή δικαιολογεί de jure την άρνησή της να αποκαλύψει το περιεχόμενο των εγγράφων, βασιζόμενη σε πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, και ιδίως στην απόφαση VBVB και VBBB, με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι,

«καίτοι ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας απαιτεί να είναι σε θέση η ενδιαφερόμενη επιχείρηση να καταστήσει λυσιτελώς γνωστή την άποψή της επί των εγγράφων επί των οποίων στήριξε η Επιτροπή τις διαπιστώσεις που αποτελούν τη βάση της απόφασής της, *δεν υπάρχει διάταξη που να επιβάλλει στην Επιτροπή την υποχρέωση να αποκαλύπτει τους φακέλους της στα ενδιαφερόμενα μέρη*» [72].

28. Τα ως άνω οδηγούν στο ακόλουθο συμπέρασμα: ακόμη και αν ήταν δυνατόν να γίνει δεκτό ότι η ολομέλεια της Επιτροπής δεν υιοθέτησε το προστεθέν στο σημείο 27 της αποφάσεως της Επιτροπής εδάφιο (βλ. ανωτέρω το σημείο 25 των παρουσών προτάσεων), η εκτίμηση της προσθήκης αυτής εκ μέρους του Πρωτοδικείου βάσει της αποφάσεως Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου προσκρούει σε μεγάλο βαθμό στις ίδιες αντιρρήσεις μ' εκείνες που προέβαλα ανωτέρω, κατά την εκ μέρους μου εκτίμηση των τροποποιήσεων του κειμένου της αποφάσεως της Επιτροπής στη γερμανική γλώσσα: αν εξεταστεί το ζήτημα από την άποψη του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, το κριτήριο εκτιμήσεως δεν είναι ο «συντακτικός ή γραμματικός» χαρακτήρας των διαφορών μεταξύ του κειμένου μιας αποφάσεως που εκδόθηκε από την Επιτροπή και εκείνου που κοινοποιήθηκε προς τους αποδέκτες της αποφάσεως, αλλά το ζήτημα αν οι τροποποιήσεις επηρέασαν θεμελιωδώς τη δυνατότητα των αναιρεσιβλήτων να κατανοήσουν τις αιτιάσεις που τους απηύθυνε η Επιτροπή και, ως εκ τούτου, αν επηρέασαν τη νομική τους κατάσταση. Μη εφαρμόζοντας το κριτήριο αυτό και, συνεπώς, αμελώντας να εξετάσει επαρκώς τη σημασία της επίδικης προσθήκης υπό το φως του κριτηρίου αυτού, το Πρωτοδικείο παραβίασε το κοινοτικό δίκαιο και δεν εκπλήρωσε την υποχρέωση αιτιολογήσεως που υπέχει.

Κατόπιν των ανωτέρω παρατηρήσεων, δεν θεωρώ αναγκαία την εξέταση της τρίτης αιτιάσεως που προβάλλει η Επιτροπή — την οποία ανέφερα στο σημείο 22, πρώτη τροποποίηση, στοιχείο 3 — δηλαδή ότι η επιβληθείσα από το Πρωτοδικείο κύρωση ήταν υπέρμετρη.

72 — Απόφαση VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 48, σκέψη 25 (η υπογράμμιση δική μου). Πιο πρόσφατα το Δικαστήριο επιβεβαίωσε εκ νέου τη νομολογία αυτή, με την απόφαση την οποία εξέδωσε στις 3 Ιουλίου 1991 επί της υποθέσεως C-62/86, AKZO κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-3359, σκέψη 16). Το Πρωτοδικείο βασίζει επίσης το σκεπτικό του στη νομολογία αυτή: βλ. ιδίως την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1991, υπόθεση T-7/89, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. II-1711, σκέψη 52), και απόφαση της 10ης Μαρτίου 1992, υπόθεση T-9/89, Hüls κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-499, σκέψη 47). Με τις δύο αυτές αποφάσεις, το Πρωτοδικείο διευκρινίζει ότι, στο μέτρο που η Επιτροπή έχει καθιερώσει κανόνες προσβάσεως στους φακέλους, οι οποίοι βαίνουν πέραν των σχετικών με τα δικαιώματα άμυνας επιταγών και τους οποίους κατέστησε γνωστούς σε μια έκθεσή της επί της πολιτικής ανταγωνισμού, δεν μπορεί να αποκλίνει από τους κανόνες αυτούς, τους οποίους έχει θέσει η ίδια: απόφαση Hercules Chemicals κατά Επιτροπής, σκέψη 53. απόφαση Hüls κατά Επιτροπής, σκέψη 48. βλ. επίσης επί του ζητήματος αυτού την απόφαση που εξέδωσε το Πρωτοδικείο στις 18 Δεκεμβρίου 1992 επί των συνεκδικασθεισών υποθέσεων T-10/92, T-11/92, T-12/92 και T-15/92, Cimenteries CBR κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. II-2667, σκέψεις 40 και 41), και, πολύ πρόσφατα, την απόφαση που εξέδωσε το Πρωτοδικείο την 1η Απριλίου 1993 επί της υποθέσεως T-65/89, BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. II-389, σκέψη 29).

Εξέταση των αιτιάσεων που αφορούν την παράλειψη της μνείας «(EMC-Group)» από το διατακτικό της αποφάσεως της Επιτροπής

29. Η Επιτροπή προβάλλει την αντίρρηση ότι η επίδικη μνεία είναι περιγραφική και μόνο και δεν επιφέρει καμία έννομη συνέπεια. Η μνεία αυτή, η οποία ελάχιστα χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια των διαφόρων φάσεων της διαδικασίας, απαλείφθηκε, κατά την Επιτροπή, κατά τη γλωσσική αναθεώρηση της αποφάσεως, προκειμένου να αποκλειστεί κάθε πιθανότητα συγχύσεως. Η Επιτροπή υποστηρίζει εξάλλου ότι το Πρωτοδικείο δεν αιτιολόγησε την κρίση του ότι η απάλειψη της μνείας «(EMC-Group)» ήταν ικανή να επηρεάσει τη δυνατότητα να αποδοθεί η εν λόγω παράβαση στον συγκεκριμένο δράστη ή μάλιστα να μεταθέσει τη χρηματική επιβάρυνση εκ του επιβληθέντος χρηματικού προστίμου.

Η SAV υποστηρίζει, αντιθέτως, ότι η παράλειψη της μνείας «(EMC-Group)» από το διατακτικό της αποφάσεως της Επιτροπής, παράλειψη η οποία τη θίγει ειδικά, είναι ικανή να επηρεάσει την ευθύνη του δράστη της προσαπτομένης παραβάσεως και να μεταθέσει τη χρηματική επιβάρυνση εκ του επιβληθέντος χρηματικού προστίμου.

30. Θα ήθελα να ανακεφαλαιώσω εν συντομία την απόφαση του Πρωτοδικείου επί του σημείου αυτού. Αφού διαπίστωσε ότι η επίδικη μνεία υπήρχε σε όλα τα σχέδια αποφάσεως που υποβλήθηκαν στην ολομέλεια της Επιτροπής, αλλά δεν υπήρχε πλέον στο κείμενο που κοινοποιήθηκε σε όλες τις αναιρεσίβλητες και που δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι αυτή η τροποποίηση είναι ασυμβίβαστη προς το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ:

«Τροποποιήσεις που θίγουν το διατακτικό μιας αποφάσεως έχουν άμεση σχέση με το περιεχόμενο των υποχρεώσεων οι οποίες μπορούν να επιβληθούν στα υποκείμενα δικαίου με την τροποποιούμενη πράξη ή, αντιθέτως, το περιεχόμενο των δικαιωμάτων που τους παρέχονται με την εν λόγω πράξη. Εν προκειμένω, αυτή η τροποποίηση είναι ικανή να επηρεάσει την ευθύνη του δράστη της προσαπτομένης παραβάσεως ή ακόμα να μεταθέσει τη χρηματική επιβάρυνση εκ του επιβληθέντος χρηματικού προστίμου.» [73]

Το Πρωτοδικείο έκρινε κατόπιν ότι η λύση την οποία συνήγαγε από την απόφαση Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν, «όπως στην προκειμένη υπόθεση, με την τροποποιούμενη πράξη επιβάλλονται πρόστιμα και υποχρεώσεις στους αποδέκτες της πράξεως και όταν η τροποποίηση είναι ικανή να επηρεάσει τον προσδιορισμό του νομικού προσώπου το οποίο βαρύνουν οι εν λόγω υποχρεώσεις. Το ίδιο πρέπει να γίνει δεκτό, κατ' ανάγκη, για την τροποποίηση του προαναφερθέντος άρθρου 1 του διατακτικού των αποφάσεων με τις οποίες η Επιτροπή καταλήγει, βάσει της συλλογιστικής που εκτίθεται στην αιτιολογία της αποφάσεως, στον χαρακτηρισμό των επιδίκων πραγματικών περιστατικών σε σχέση με το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ και στον καθορισμό των επιχειρήσεων που διέπραξαν τη σχετική παράβαση. Επομένως, μια τέτοια τροποποίηση έχει αναγκαστικά άμεσο αντίκτυπο στα υπόλοιπα άρθρα του διατακτικού, τα οποία, επιβάλλοντας στις

73 — Απόφαση PVC, σκέψη 49.

προσφεύγουσες υποχρεώσεις και χρηματικές κυρώσεις και καθορίζοντας τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι αποδέκτες των πράξεων μπορούν να ελευθερωθούν από τις υποχρεώσεις τους, απλώς ορίζουν τις αναγκαίες συνέπειες του άρθρου 1 του διατακτικού, το οποίο ακριβώς τροποποιήθηκε εν προκειμένω» [74].

31. Μπορούσε η τροποποίηση για την οποία γίνεται λόγος εδώ αφενός να επηρεάσει την ευθύνη της SAV για την προσαπτόμενη παράβαση και, ως εκ τούτου, να επηρεάσει θεμελιωδώς τη δυνατότητα των αναιρεσιβλήτων να κατανοήσουν την απόφαση και αφετέρου να επηρεάσει το δικαίωμά τους να τύχουν έννομης προστασίας, πράγμα το οποίο αποτελεί, όπως επισήμανα πιο πάνω (στο σημείο 17), το καθοριστικό κριτήριο; Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει αδιαμφισβήτητα ότι, όταν μια επιχείρηση έχει ενσωματωθεί σε έναν όμιλο επιχειρήσεων κατά τέτοιο τρόπο ώστε να έχει χάσει κάθε αυτοτέλεια, η μητρική εταιρία είναι (συν)υπεύθυνη για τις ασυμβίβαστες προς τους κανόνες ανταγωνισμού ενέργειες της θυγατρικής. Πράγματι, κατόπιν των αποφάσεων «χρωστικές ύλες», κατά πάγια νομολογία «η αναγνώριση διακεκριμένης νομικής προσωπικότητας σε θυγατρική δεν αρκεί για να αποκλείσει τη δυνατότητα καταλογισμού της συμπεριφοράς της στη μητρική εταιρία» και «αυτό μπορεί να συμβεί ιδίως όταν η θυγατρική δεν καθορίζει κατά τρόπο αυτόνομο τη συμπεριφορά της στην αγορά, αλλά εφαρμόζει κατά βάση τις εντολές που της απευθύνει η μητρική εταιρία» [75].

Δεν έχω όμως πειστεί *στη συγκεκριμένη περίπτωση* ότι η αναγραφή της μνείας «(EMC-Group)» ή η παράλειψή της στο πρώτο άρθρο του διατακτικού της αποφάσεως της Επιτροπής [76] επηρέασε ή μπορούσε να επηρεάσει τη δυνατότητα αποδόσεως της διαπιστωθείσας με την απόφαση παραβάσεως σε συγκεκριμένο δράστη. Πρώτον, αποδείχθηκε ότι ούτε το σχέδιο αποφάσεως ούτε το κείμενο της αποφάσεως που κοινοποιήθηκε στους αποδέκτες και δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα περιελάμβαναν στα σημεία 3 και 4 του διατακτικού την παραμικρή αναφορά στο γεγονός ότι η SAV ανήκει στον όμιλο EMC. Εξάλλου, αντιθέτως προς όσα εκθέτει το Πρωτοδικείο στη σκέψη 50 της αποφάσεώς του, θεωρώ ότι η απόφαση της Επιτροπής δεν εμφανίζει την παραμικρή ασάφεια, δεδομένου ότι επιβάλλει συγκεκριμένο πρόστιμο στη SAV, και μόνο σ' αυτήν (άρθρο 3), και ρυθμίζει τον τρόπο πληρωμής του προστίμου αυτού (άρθρο 4). Τέλος, το προοίμιο της αποφάσεως της Επιτροπής αναφέρει με συνέπεια μόνο την ίδια τη SAV,

74 — Απόφαση PVC, σκέψη 50.

75 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 1972, υπόθεση 48/69, ICI κατά Επιτροπής (Jurispr. 1972, σ. 609, σκέψεις 132 και 133). απόφαση της 14ης Ιουλίου 1972, υπόθεση 52/69, Geigy κατά Επιτροπής (Jurispr. 1972, σ. 787, σκέψη 44). βλ. επίσης την απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 1973, υπόθεση 6/72, Europemballage και Continental Can κατά Επιτροπής (Jurispr. 1973, σ. 215, σκέψη 15). Στο πνεύμα της νομολογίας αυτής το Δικαστήριο, με την απόφαση AEG κατά Επιτροπής, έκρινε ότι στην περίπτωση θυγατρικής που ελέγχεται κατά 100 % από τη μητρική είναι περιττό να εξετασεί αν η μητρική εταιρία χρησιμοποιεί πραγματικά την εξουσία ελέγχου της: απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 1983, υπόθεση 107/82 (Συλλογή 1983, σ. 3151, σκέψεις 49 και 50). Βλ. επίσης συναφώς την πολύ πρόσφατη, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 72 απόφαση την οποία εξέδωσε το Πρωτοδικείο την 1η Απριλίου 1993 επί της υποθέσεως BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής, σκέψη 149.

76 — Το Πρωτοδικείο διαπίστωσε απλώς ότι η τροποποίηση αυτή επήλθε στο πρώτο άρθρο της αποφάσεως της Επιτροπής. Στο σημείο 43 της αιτήσεως αναιρέσεως η Επιτροπή επισημαίνει ότι η μνεία «(EMC-Group)» υπήρχε επίσης στο άρθρο 5 του σχεδίου αποφάσεως. Δεδομένου ότι πρόκειται για διαπίστωση πραγματικών περιστατικών, είμαι υποχρεωμένος να μη λάβω υπόψη μου το στοιχείο αυτό. Για τους ίδιους λόγους, δεν μπορώ να εξετάσω το επιχείρημα της Επιτροπής (στο τέλος του σημείου 43 της αιτήσεως αναιρέσεως της), κατά το οποίο η ίδια μνεία υπήρχε στην κοινοποίηση προς την SAV.

χωρίς να την προσδιορίζει ως θυγατρική κάποιας μητρικής εταιρίας [77].

32. Από όλα τα ανωτέρω συνάγεται ότι, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου του κειμένου της αποφάσεως της Επιτροπής [78], η επίδικη τροποποίηση δεν επηρέασε ή δεν μπορούσε να επηρεάσει τη δυνατότητα να αποδοθεί στη SAV η εν λόγω παράβαση και επομένως τη δυνατότητα της επιχειρήσεως αυτής να κατανοήσει την απόφαση ούτε επηρέασε το δικαίωμά της να τύχει έννομης προστασίας. Παραβλέποντας το κριτήριο αυτό και παραλείποντας να το εφαρμόσει στην ένδικη τροποποίηση, το Πρωτοδικείο παρέβη αντιστοίχως το κοινοτικό δίκαιο και την υποχρέωση αιτιολογήσεως που υπέχει.

33. Κατόπιν αυτού θα εξετάσω την τελευταία αιτίαση που προέβαλε η Επιτροπή, δηλαδή ότι το Πρωτοδικείο κακώς έκρινε ότι η παράλειψη της ανωτέρω μνείας έθιξε τη νομιμότητα του συνόλου της αποφάσεως ως προς όλες τις αναιρεσίβλητες. Επί του σημείου αυτού μπορώ να αναφερθώ σε όσα έχω ήδη παρατηρήσει ανωτέρω (στο σημείο 21) σχετικά με τις τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως στη γερμανική γλώσσα: η παράλειψη της μνείας «(EMC-Group)» μετά την επωνυμία της SAV δεν μπορούσε να έχει την παραμικρή επίδραση στην δυνατότητα των *άλλων επιχειρήσεων* προς τις οποίες απευθυνόταν η απόφαση της Επιτροπής να κατανοήσουν πλήρως, αναγιγνώσκουσες την απόφαση, τις αιτιάσεις που τις αφορούσαν και δεν μπορούσε βεβαίως να έχει επίδραση ούτε στο ζήτημα της ευθύνης για την παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, για την οποία κατηγορούνταν.

V — Επιταγές της Συνθήκης ΕΟΚ σχετικά με την έκδοση των πράξεων της Επιτροπής, και συγκεκριμένα των αυθεντικών κειμένων μιας αποφάσεως

34. Κατά την Επιτροπή, η απόφαση PVC βασίζεται σε μια καταφανώς υπερβολική τυπολατρεία, αν ληφθούν υπόψη όσα επιτάσσει η Συνθήκη ΕΟΚ σχετικά με τη δράση της Επιτροπής ως συλλογικού οργάνου κατά την έκδοση των πράξεών της. Η απόφαση του Πρωτοδικείου βασίζεται σε εσφαλμένη νομική αντίληψη, καθόσον απαιτεί να ενεργεί η ολομέλεια της Επιτροπής για την έκδοση όλων των αυθεντικών κειμένων των πράξεών της. Αντίθετα, οι επιταγές της Συνθήκης ΕΟΚ και του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, όσον αφορά τη δράση της ολομέλειας της Επιτροπής, τηρήθηκαν πλήρως κατά την έγκριση της αποφάσεως.

Η απόφαση του Πρωτοδικείου και οι απόψεις των διαδίκων

35. Θα εξετάσω αμέσως τη συγκεκριμένη επιχειρηματολογία των διαδίκων. Θα ήθελα πρώτα να υπενθυμίσω τι ακριβώς αποφασί-

77 — Βλ. ιδίως τα σημεία 2, 7, 8, 9, 26 (υποσημείωση 1), 43, 48 και 54 της αποφάσεως της Επιτροπής. Στα σημεία 9, 26 (υποσημείωση 1), 43 και 48, αναφέρεται η ιδιότητα της SAV ως μητρικής της LVM, μιας κοινοπραξίας την οποία συνέστησαν η DSM και η SAV στα μέσα του 1983 και με την οποία επιδίωκαν από κοινού την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους στον τομέα του PVC. Η αναφορά αυτή στην «κατιούσα» της SAV δεν έχει καμία σχέση με την αναφορά του ομίλου EMC ως «ανιόντος» της SAV, η οποία μας απασχολεί εν προκειμένω. Επιπλέον, η απόφαση της Επιτροπής, στο σημείο 43, επισημαίνει με ακρίβεια ότι η SAV παραμένει υπεύθυνη για τη συμμετοχή της στη σύμπραξη PVC μέχρι τη σύσταση της LVM και ότι, μετά τη δημιουργία της κοινοπραξίας αυτής, η τελευταία συμμετείχε στη σύμπραξη ιδίω ονόματι (επί του τελευταίου αυτού σημείου βλ. επίσης τα σημεία 48 και 54).

78 — Βλ. την απόφαση Cassella κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 52, σκέψη 22.

στηκε πρωτοβαθμίως επί του συγκεκριμένου θέματος. Οι βαλλόμενες σκέψεις της αποφάσεως PVC βρίσκονται στο τμήμα αυτής στο οποίο το Πρωτοδικείο εξετάζει την αρμοδιότητα του εκδόντος την απόφαση οργάνου και συγκεκριμένα το ζήτημα αν ο αρμόδιος για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπος ήταν καθ' ύλην αρμόδιος να εκδώσει τα κοινοποιηθέντα προς τους αποδέκτες και δημοσιευθέντα στην Επίσημη Εφημερίδα κείμενα της αποφάσεως στην ιταλική και την ολλανδική γλώσσα. Ορισμένες από τις προσφεύγουσες ενώπιον του Πρωτοδικείου επικαλέστηκαν την αναρμοδιότητα του εκδόντος την απόφαση, λόγω του ότι από τα πρακτικά της εννιακοσιοστής τεσσαρακοστής πέμπτης συνεδριάσεως της ολομελείας της Επιτροπής προκύπτει ότι η ολομέλεια δεν είχε εγκρίνει την απόφαση παρά μόνο στη γερμανική, την αγγλική και τη γαλλική γλώσσα και είχε εξουσιοδοτήσει τον αρμόδιο για θέματα ανταγωνισμού Επίτροπο, ο οποίος την εποχή εκείνη ήταν ο P. Sutherland, να εκδώσει την απόφαση στις άλλες επίσημες γλώσσες, δηλαδή στην ιταλική και την ολλανδική. Επιπλέον, τα δύο αυτά κείμενα της αποφάσεως της Επιτροπής κατατέθηκαν στη Γενική Γραμματεία της Επιτροπής στις 16 Ιανουαρίου 1989, ενώ η θητεία του Επιτρόπου P. Sutherland είχε λήξει στις 5 Ιανουαρίου 1989.

Καταρχάς, με τη σκέψη 55 της αποφάσεώς του, το Πρωτοδικείο συνάγει τα ακόλουθα από τον συνδυασμό των διατάξεων του άρθρου 3 του κανονισμού 1 του Συμβουλίου, της 15ης Απριλίου 1958, περί καθορισμού του γλωσσικού καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας [79], και του άρθρου 12, πρώτο εδάφιο, του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής [80]:

«Από τον συνδυασμό των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι σε περιπτώσεις στις οποίες, όπως η προκείμενη, η Επιτροπή θέλει να εκδώσει, με ενιαία πράξη, μια απόφαση δεσμεύουσα νομικά πρόσωπα, για το καθένα από τα οποία ισχύει διαφορετικό γλωσσικό καθεστώς, η απόφαση πρέπει να εκδίδεται σε καθεμιά από τις αυθεντικές γλώσσες της αποφάσεως, γιατί διαφορετικά καθίσταται αδύνατη η κύρωσή της.»

Κατόπιν, το Πρωτοδικείο απορρίπτει τον ισχυρισμό της Επιτροπής ότι η εξουσιοδότηση που είχε δοθεί από την ολομέλεια της Επιτροπής προς το αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού μέλος της, προκειμένου να εκδώσει την απόφαση στην ιταλική και την ολλανδική γλώσσα, ήταν σύμφωνη προς το άρθρο 27 του εσωτερικού κανονισμού [81]. Κατά το Πρωτοδικείο, η έκδοση μιας αποφάσεως κατ' εφαρμογήν του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ δεν αποτελεί μέτρο διαχειρίσεως ή διοικήσεως υπό την έννοια του προαναφερθέντος άρθρου 27 [82]. Κατά το Πρωτοδικείο, «από την εξέταση των προαναφερθεισών διατάξεων

79 — Για την παραπομπή και το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής, βλ. ανωτέρω υποσημείωση 64.

80 — Εσωτερικός κανονισμός της Επιτροπής (63/41/ΕΟΚ), ΡΒ 1963, αριθ. 17, σ. 181. Ο εσωτερικός κανονισμός τροποποιήθηκε κατά καιρούς σε διάφορα σημεία, αλλά το άρθρο 12 παρέμεινε αμετάβλητο: βλ. τον προσωρινό εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής (67/426/ΕΟΚ) (67/24/Ευρατόμ), ΕΕ ειδ. έκδ 01/001, σ. 101, την απόφαση της Επιτροπής, της 23ης Ιουλίου 1975, περί τροποποιήσεως του προσωρινού εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής της 6ης Ιουλίου 1967 (75/461/Ευρατόμ, ΕΚΑΧ, ΕΟΚ), ΕΕ ειδ. έκδ. 01/002, σ. 5, την απόφαση της Επιτροπής, της 6ης Ιανουαρίου 1981, περί τροποποιήσεως του προσωρινού κανονισμού της Επιτροπής της 6ης Ιουλίου 1967 (81/2/Ευρατόμ, ΕΚΑΧ, ΕΟΚ), ΕΕ L 8, σ. 16, και την απόφαση της Επιτροπής, της 8ης Ιανουαρίου 1986, περί τροποποιήσεως του προσωρινού κανονισμού της Επιτροπής της 6ης Ιουλίου 1967 (86/61/ΕΟΚ, Ευρατόμ, ΕΚΑΧ), ΕΕ L 72, σ. 34. Για το κείμενο του άρθρου 12, βλ. κατωτέρω το σημείο 60.

81 — Βλ. κατωτέρω το κείμενο της διατάξεως αυτής στο σημείο 38.

82 — Απόφαση PVC, σκέψη 57.

του άρθρου 27, πρώτο εδάφιο (...), σε συνδυασμό με εκείνες του δευτέρου εδαφίου του ίδιου άρθρου, (...) προκύπτει» ότι η ολομέλεια της Επιτροπής μπορούσε ενδεχομένως να παράσχει εξουσιοδότηση σε κάποιο από τα μέλη της προς έκδοση της αποφάσεως στις άλλες επίσημες γλώσσες της Κοινότητας, εκτός των αυθεντικών, δεδομένου ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής στις γλώσσες αυτές δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα και δεν αποτελούν τίτλο εκτελεστό έναντι μιας ή περισσοτέρων εκ των επιχειρήσεων που διαλαμβάνονται στο διατακτικό της αποφάσεως [83]. Το Πρωτοδικείο αποφαίνεται τέλος ότι ο αρμόδιος για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπος ήταν καθ' ύλην αναρμόδιος για την έκδοση της αποφάσεως στην ιταλική και την ολλανδική γλώσσα. Προς τούτο βασίζεται στην ακόλουθη σκέψη:

«Διαφορετική είναι η περίπτωση της εκδόσεως της αποφάσεως στην αυθεντική γλώσσα. Πράγματι, η απόφαση με την οποία διαπιστώνεται η διάπραξη παραβάσεως του άρθρου 85 της Συνθήκης, η οποία επιβάλλει υποχρεώσεις σε πολλές επιχειρήσεις, επιβάλλοντάς τους σημαντικές χρηματικές κυρώσεις, και η οποία αποτελεί εκτελεστό τίτλο επηρεάζει σαφώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εν λόγω επιχειρήσεων, καθώς και την περιουσία τους. Δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απλό μέσο διαχειρίσεως ή διοικήσεως και, επομένως, δεν μπορεί να εκδοθεί αρμοδίως μόνο από έναν Επίτροπο, χωρίς να παραβιαστεί η αρχή της συλλογικότητας, η οποία υπενθυμίζεται ρητά στο προαναφερθέν άρθρο 27». [84]

36. Η Επιτροπή ομολογεί ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται έναντι των επιχειρήσεων κατ' εφαρμογήν των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης ΕΟΚ πρέπει πάντα να λαμβάνονται από την ολομέλεια. Όταν όμως η ολομέλεια της Επιτροπής έχει εγκρίνει μια απόφαση, το κείμενο της οποίας έχει συνταχθεί σε μία, δύο ή τρεις επίσημες γλώσσες της Κοινότητας, όπως συνέβη με την επίδικη απόφαση, η ολομέλεια έχει εκπληρώσει πλήρως τα καθήκοντά της. Πράγματι, κατά την έκδοση μιας αποφάσεως της Επιτροπής, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ του νοητικού στοιχείου και του τυπικού στοιχείου αυτής της ενέργειας. Το νοητικό στοιχείο εντάσσεται σε ένα εσωτερικό στάδιο της διαδικασίας λήψεως μιας αποφάσεως, εκδηλώνεται δηλαδή κατά τον σχηματισμό της συλλογικής βουλήσεως μετά από μελέτη και συζήτηση του φακέλου. το τυπικό στοιχείο, αντιθέτως, αποτελείται από όλα τα μέτρα εκτελέσεως μέσω των οποίων η πράξη θα ενταχθεί οριστικά στο σύστημα δικαίου (σύνταξη, μετάφραση, οριστικοποίηση του κειμένου, κοινοποίηση και δημοσίευση). Μόνο το πρώτο στοιχείο συνεπάγεται την άσκηση εξουσίας εκτιμήσεως και, ως εκ τούτου, η ενέργεια της ολομέλειας έχει νόημα μόνο για το στοιχείο αυτό. Η μετάφραση μιας αποφάσεως της Επιτροπής, καθώς και η επεξεργασία του αυθεντικού κειμένου της στις διάφορες γλώσσες, δεδομένου ότι αποτελούν καθαρώς διοικητικά μέτρα εκτελέσεως, πρέπει να επιτρέπεται επίσης να πραγματοποιηθούν υπό τον έλεγχο του αρμοδίου μέλους της Επιτροπής, χωρίς ειδική ρητή εξουσιοδότηση της ολομέλειας της Επιτροπής. Η Επιτροπή επισημαίνει ακόμη συναφώς ότι η εξουσιοδότηση η οποία παρασχέθηκε προς το αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού μέλος της Επιτροπής, όπως συνάγεται από τα πρακτικά της εννιακοσιοστής τεσσαρακοστής πέμπτης συνεδριάσεως της ολομέλειας, δεν συνιστούσε εξουσιοδότηση υπό τη στενή έννοια του άρθρου 27 του εσωτερικού κανονισμού. Δεν αποτελεί μάλιστα ούτε καν μέτρο διαχειρίσεως ή διοικήσεως, αλλά απλώς ένα καθήκον το οποίο δεν αφήνει κανένα περιθώριο χειρισμών ή ενέργειας κατά το δοκούν. Αν παρά ταύτα το Δικαστήριο

83 — Απόφαση PVC, σκέψη 58.
84 — Απόφαση PVC, σκέψη 59.

κρίνει ότι επρόκειτο σαφώς περί εξουσιοδοτήσεως υπό την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως, η εξουσιοδότηση θα είναι, κατά μείζονα λόγο, σύμφωνη προς τη διάταξη αυτή.

Αντιθέτως, οι αναιρεσίβλητες υποστηρίζουν κυρίως ότι η διάκριση που κάνει η Επιτροπή μεταξύ του νοητικού και του τυπικού στοιχείου μιας αποφάσεως είναι εντελώς τεχνητή και δεν βρίσκει έρεισμα ούτε στη Συνθήκη ΕΟΚ ούτε στον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής ούτε άλλωστε στη νομολογία του Δικαστηρίου. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση πρόσθεσαν ότι, αν ήταν ορθή η άποψη της Επιτροπής, τούτο θα απέκλειε τη δυνατότητα κυρώσεως, κατά το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού, των κειμένων της αποφάσεως της Επιτροπής στις γλώσσες που δεν υποβλήθηκαν στην έγκριση της ολομέλειας της Επιτροπής. Το άρθρο 12 θα έχανε έτσι τον δεσμευτικό χαρακτήρα του.

37. Στις παραγράφους που θα ακολουθήσουν θα επικεντρώσω την ανάλυσή μου στο ουσιώδες ζήτημα το οποίο έχει τεθεί εν προκειμένω, δηλαδή το ζήτημα αν και κατά πόσον η Επιτροπή, αφού εγκρίνει μια απόφαση εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού, η οποία απευθύνεται σε επιχειρήσεις και έχει συνταχθεί σε μία ή περισσότερες γλώσσες, μπορεί, βασιζόμενη στο άρθρο 27 του εσωτερικού κανονισμού της, να εξουσιοδοτήσει τον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο να εκδώσει την απόφαση αυτή στις (άλλες) αυθεντικές γλώσσες. Δεν θα εξετάσω επί του παρόντος το ζήτημα αν το Πρωτοδικείο, στη σκέψη 55 της αποφάσεώς του, η οποία παρατίθεται στο σημείο 35 ανωτέρω, ερμήνευσε ορθά το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού: αυτό ακριβώς θα αποτελέσει το αντικείμενο της αναλύσεώς μου στο επόμενο τμήμα των παρουσών προτάσεων.

2. Η αρχή της συλλογικότητας και τα κριτήρια της παροχής εξουσιοδοτήσεως κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου

38. Θεωρώ απαραίτητο να σκιαγραφήσω εν συντομία το νομικό πλαίσιο. Όπως είναι γνωστό, η διαδικασία λήψεως αποφάσεων από την Επιτροπή βασίζεται στην αρχή της συλλογικότητας [85]. Όσον αφορά τις Συνθήκες, η αρχή αυτή εκφράζεται στο άρθρο 17, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης Συγχωνεύσεως, το οποίο προβλέπει ότι «(η) Επιτροπή αποφασίζει με την πλειοψηφία του αριθμού των μελών που προβλέπεται στο άρθρο 10» [86]. Η αρχή αυτή αναπτύχθηκε περαιτέρω στον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής, ο οποίος προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι η Επιτροπή ενεργεί συλλογικώς σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του κανονισμού (άρθρο 1) και ότι, κατά κανόνα, η Επιτροπή αποφασίζει σε σύνοδο (άρθρο 2). Το ίδιο το Δικαστήριο εξέθεσε ευστόχως, με την απόφαση Akzo της 23ης Σεπτεμβρίου 1986, τη λογική της αρχής της συλλογικότητας:

«Η αρχή της συλλογικότητας που καθιερώνεται με τον τρόπο αυτό [με το άρθρο 17 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως] βασίζεται στην ισότητα των μελών της Επιτροπής κατά τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεως και συνεπάγεται ιδίως, αφενός, ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού και, αφετέρου, ότι όλα τα μέλη του συλλογικού

85 — Επί της αρχής αυτής, βλ. ιδίως J. Amphoux, «Article 162, alinéa 2 — Article 16 du traité de fusion», στο *Le droit de la Communauté économique européenne (Commentaire Mégret)*, IX, σ. 247-248, αριθ. 7. Επί της ιστορίας της αρχής της συλλογικότητας, όπως αυτή εκφράστηκε ενόψει της συστάσεως της Ανωτάτης Αρχής με τη Συνθήκη ΕΚΑΧ, βλ. C. F. Ophüls, «Zur ideengeschichtlichen Herkunft der Gemeinschaftsverfassung», στο *Probleme des europäischen Rechts. Festschrift für Walter Hallstein*, Φραγκφούρτη, Klostermann, 1966 (387), σ. 395-396. Βλ. επίσης για μια πιο προσωπική μαρτυρία W. Hallstein, *Die europäische Gemeinschaft*, Ντύσελντορφ-Βιέννη, Econ, πέμπτη έκδοση, 1979, σ. 83.

86 — Το κείμενο της διατάξεως αυτής αποτελεί σχεδόν επί λέξει επανάληψη του παλιού άρθρου 163, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ. Το άρθρο αυτό καταργήθηκε με το άρθρο 19 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως.

οργάνου είναι συλλογικά υπεύθυνα, στο πολιτικό επίπεδο, για όλες τις θεσπιζόμενες αποφάσεις. » [87]

Ο εσωτερικός κανονισμός της Επιτροπής όμως περιέχει έναν ορισμένο αριθμό εξαιρέσεων από αυτόν τον συλλογικό τρόπο λήψεως αποφάσεως, και συγκεκριμένα τη λεγόμενη έγγραφη διαδικασία βάσει του άρθρου 11 (διαδικασία κατά την οποία η συγκατάθεση των μελών της Επιτροπής δίδεται εγγράφως) και, ιδίως, τη μεταβίβαση αρμοδιότητας, η οποία επιτρέπεται δυνάμει του άρθρου 27, πρώτο εδάφιο. Μετά την τροποποίηση που υπέστη το 1975 [88], το κείμενο της διατάξεως αυτής έχει ως εξής:

«Η Επιτροπή δύναται, με την προϋπόθεση ότι η αρχή της συλλογικής ευθύνης θα παραμείνει άθικτη, να εξουσιοδοτεί τα μέλη της να λαμβάνουν εξ ονόματός της και υπό τον έλεγχό της μέτρα διαχειρίσεως ή διοικήσεως σαφώς καθορισμένα.» [89]

39. Εντός του ως άνω προσδιορισθέντος πλαισίου και κυρίως βάσει του προαναφερθέντος άρθρου 27, πρώτο εδάφιο, του εσωτερικού κανονισμού της, μπορεί η Επιτροπή να εξουσιοδοτήσει τον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο να εκδώσει το αυθεντικό κείμενο της αποφάσεως σε μία ή περισσότερες γλώσσες εκτός αυτών στις οποίες το σχέδιο της αποφάσεως υποβλήθηκε στην Επιτροπή και εγκρίθηκε από αυτήν συλλογικώς;

Προκειμένου να απαντήσω στο ερώτημα αυτό, συμβουλεύτηκα τη νομολογία του Δικαστηρίου: κατά τη γνώμη μου, η προαναφερθείσα απόφαση Akzo, της 23ης Σεπτεμβρίου 1986, είναι αποφασιστικής σημασίας. Θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι, τόσο ενώπιον του Πρωτοδικείου όσο και ενώπιον του Δικαστηρίου, η Επιτροπή βασίστηκε στη νομολογία αυτή, προς στήριξη του ισχυρισμού της ότι η διαδικασία που ακολουθήθηκε στην παρούσα υπόθεση ήταν σύμφωνη προς την αρχή της συλλογικότητας [90]. Προφανώς δεν κατάφερε να πείσει το Πρωτοδικείο, δεδομένου ότι αυτό προσέδωσε στην απόφαση Akzo την αξία νομολογιακού προηγουμένου μόνον όσον αφορά τη δυνατότητα λήψεως, βάσει του άρθρου 27 του εσωτερικού κανονισμού, μέτρων ελέγχου και διαδικαστικών μέτρων κατά την *προπαρασκευαστική* της αποφάσεως της Επιτροπής διοικητική φάση, ιδίως μέτρων λαμβανομένων στο πλαίσιο των γενικών ελεγκτικών εξουσιών που παρέχει στην Επιτροπή ο κανονισμός 17 [91].

87 — Απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 1986, υπόθεση 5/85, Akzo Chemie κατά Επιτροπής (Συλλογή 1986, σ. 2585, σκέψη 30).

88 — Στην υποσημείωση 80 ανωτέρω παρατίθεται η σχετική απόφαση της Επιτροπής.

89 — Το κείμενο των υπολοίπων εδαφίων του άρθρου 27 είναι το ακόλουθο:
«Δύνανται επίσης να εξουσιοδοτηθούν υπάλληλοι να λαμβάνουν τέτοιου είδους μέτρα, αν αυτό κρίνεται απαραίτητο, για να επιτραπεί στην Επιτροπή να εκπληρώσει όπως αρμόζει τα καθήκοντα που της ανατίθενται.
Οι εξουσίες που παρέχονται σε έναν υπάλληλο ισχύουν και για τον αντικαταστάτη του, εκτός αν ο πρώτος εξουσιοδοτείται προσωπικά.
Οι αρμοδιότητες που ανατίθενται [μεταβιβάζονται] κατ' αυτόν τον τρόπο δεν δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο περαιτέρω εξουσιοδοτήσεως [μεταβιβάσεως], εκτός αν η περί εξουσιοδοτήσεως απόφαση περιλαμβάνει ρητώς σχετικές διατάξεις.
Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν θίγουν τους κανόνες που ισχύουν στις εξουσιοδοτήσεις επί θεμάτων δημοσιονομικού χαρακτήρα και διοικήσεως του προσωπικού.»

90 — Όσον αφορά τη διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου, βλ. την απόφαση PVC, σκέψη 16.

91 — Απόφαση PVC, σκέψη 57.

40. Η υπόθεση Akzo αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως δύο επιχειρήσεων του ομίλου Akzo κατά αποφάσεως την οποία είχε εκδώσει ο αρμόδιος για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπος και με την οποία ο Επίτροπος αυτός είχε υποβάλει τις επιχειρήσεις αυτές σε έλεγχο βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17. Οι επιχειρήσεις προέβαλαν, μεταξύ άλλων, ότι η μεταβίβαση αρμοδιότητας βάσει της οποίας είχε εκδοθεί η προσβαλλόμενη απόφαση παραβίαζε την αρχή της συλλογικότητας, όπως αυτή εκφράζεται στο άρθρο 17 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως.

Το Δικαστήριο απέρριψε κατηγορηματικά αυτό τον λόγο ακυρώσεως. Προκειμένου να εκτιμήσει αν η διαδικασία εξουσιοδοτήσεως, όπως έχει θεσπιστεί ιδίως από το άρθρο 27 του εσωτερικού κανονισμού, συμβιβάζεται με την αρχή της συλλογικότητας, υπενθύμισε καταρχάς την πάγια νομολογία του, κατά την οποία:

«η Επιτροπή μπορεί, εντός ορισμένων ορίων και με ορισμένες προϋποθέσεις, να εξουσιοδοτεί τα μέλη της να λαμβάνουν ορισμένες αποφάσεις εξ ονόματός της, χωρίς εντούτοις να θίγεται η αρχή της συλλογικότητας που διέπει τη λειτουργία της» [92].

Το Δικαστήριο εξηγεί κατόπιν ότι η νομολογία αυτή βασίζεται σε δύο σκέψεις:

«Αφενός, αυτό το σύστημα εξουσιοδοτήσεως δεν έχει ως αποτέλεσμα να μεταβιβάζει στο εξουσιοδοτημένο μέλος αυτοτελή εξουσία, στερώντας την Επιτροπή από τις εν λόγω αρμοδιότητές της. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατόπιν εξουσιοδοτήσεως λαμβάνονται εξ ονόματος της Επιτροπής, η οποία αναλαμβάνει σχετικώς την πλήρη ευθύνη, και μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως υπό τους ίδιους όρους, όπως αν είχαν ληφθεί συλλογικώς. Εξάλλου, η Επιτροπή θέσπισε συστήματα με τα οποία μπορούν να επιφυλάσσονται στο συλλογικό όργανο ορισμένα μέτρα που είναι δυνατό να ληφθούν κατόπιν εξουσιοδοτήσεως. Τέλος, η Επιτροπή κράτησε την ευχέρεια να επανεξετάζει τις αποφάσεις εξουσιοδοτήσεως.

Αφετέρου, αυτό το σύστημα εξουσιοδοτήσεως, το οποίο περιορίζεται σε καθορισμένες κατηγορίες πράξεων διοικήσεως και διαχειρίσεως, γεγονός που αποκλείει εξ ορισμού τις αποφάσεις αρχής, φαίνεται αναγκαίο, αν ληφθεί υπόψη η σημαντική αύξηση του αριθμού των πράξεων αποφασιστικού χαρακτήρα που η Επιτροπή καλείται να λάβει, προκειμένου να μπορεί να εκπληρώσει τα καθήκοντά της. Η ανάγκη να εξασφαλιστεί η ικανότητα λειτουργίας του αποφασιστικού οργάνου αντιστοιχεί σε μια αρχή που είναι συμφυής σε κάθε θεσμικό σύστημα και διατυπώνεται ιδιαίτερα στο άρθρο 16 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως, σύμφωνα με το οποίο "η Επιτροπή θεσπίζει τον κανονισμό της προς διασφάλιση της λειτουργίας της και της λειτουργίας των υπηρεσιών της"» [93].

92 — Απόφαση Akzo Chemie κατά Επιτροπής, σκέψη 35, όπου το Δικαστήριο αναφέρθηκε στην απόφαση VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 18 ανωτέρω, και ιδίως στη σκέψη 14 της αποφάσεως αυτής.

93 — Απόφαση Akzo Chemie κατά Επιτροπής, σκέψεις 36 και 37.

41. Το συμπέρασμα που αντλώ από το χωρίο αυτό είναι το εξής: πρώτον, οι προαναφερθείσες νομικές σκέψεις έχουν, κατ' εμέ, σημασία η οποία ξεπερνά κατά πολύ τα πλαίσια της επίδικης διαφοράς στην υπόθεση Akzo, δεδομένου μάλιστα ότι οι εκφράσεις που χρησιμοποίησε το Δικαστήριο διατυπώνουν αρχές και δεν περιορίζονται στα διαδικαστικά μέτρα που είχαν ληφθεί κατ' εφαρμογή του κανονισμού 17 πριν από την επίδικη στην υπόθεση εκείνη απόφαση — και μόνο στις επόμενες σκέψεις [94] το Δικαστήριο εφαρμόζει τις αρχές αυτές στις συγκεκριμένες περιστάσεις της υποθέσεως Akzo.

Περαιτέρω, νομίζω ότι η επιχειρηματολογία που ανέπτυξε το Δικαστήριο για να δικαιολογήσει τη διαδικασία μεταβιβάσεως αρμοδιότητας ή εξουσιοδοτήσεως που ακολουθεί η Επιτροπή βασίζεται στην αντίληψη ότι η αρχή της συλλογικότητας πρέπει να συνάδει με, και συνεπώς να περιορίζεται από, την αρχή της *εύρυθμης λειτουργίας* του οργάνου που διαθέτει την εξουσία λήψεως αποφάσεως, θεσμική αρχή η οποία, κατά το Δικαστήριο — και τούτο είναι επίσης σημαντικό (βλ. το σημείο 55 κατωτέρω) — διαπνέει τον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής. Ενόψει της αυξήσεως του αριθμού των αποφάσεων που λαμβάνει η Επιτροπή, το Δικαστήριο κρίνει, υπό το πρίσμα της αρχής αυτής, ότι η διαδικασία εξουσιοδοτήσεως είναι μάλιστα *αναγκαία*, προκειμένου να είναι σε θέση η Επιτροπή να εκπληρώνει δεόντως την αποστολή της, όσον αφορά τουλάχιστον ορισμένα μέτρα διοικήσεως και διαχειρίσεως.

Το Δικαστήριο διατύπωσε τέλος δύο κριτήρια, στα οποία πρέπει να ανταποκρίνεται η διαδικασία της εξουσιοδοτήσεως, προκειμένου να συμβιβάζεται προς την αρχή της συλλογικότητας. Η εξουσιοδότηση πρέπει πρώτα απ' όλα να μην υπερβαίνει ορισμένα *όρια αρμοδιότητας*, πράγμα το οποίο σημαίνει: 1) ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να παραιτηθεί από την αρμοδιότητά της — με άλλα λόγια, η μεταβίβαση της εξουσίας ασκήσεως της αρμοδιότητας δεν μπορεί να μετατραπεί σε πραγματική μεταβίβαση αρμοδιότητας προς ένα μέλος της Επιτροπής — ούτως ώστε να μην μπορεί να υπάρξει καμία αμφιβολία ως προς «την ταυτότητα και τις εξουσίες του λαβόντος την απόφαση οργάνου, δηλαδή της Επιτροπής» [95], 2) ότι η Επιτροπή πρέπει να εξακολουθεί να φέρει την πλήρη ευθύνη των κατ' εξουσιοδότηση ληφθεισών αποφάσεων (πράγμα το οποίο αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της αρχής της συλλογικότητας) και 3) ότι η Επιτροπή πρέπει να διατηρεί την εξουσία να ασχολείται η ίδια, ως συλλογικό όργανο, με θέματα τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εξουσιοδοτήσεως καθώς και την εξουσία να ανακαλεί την απόφαση εξουσιοδοτήσεως. Δεύτερον, οι κατ' εξουσιοδότηση λαμβανόμενες αποφάσεις πρέπει κα υπόκεινται σε προσφυγή υπό τις ίδιες προϋποθέσεις όπως αν είχαν ληφθεί από την ολομέλεια της Επιτροπής. Με άλλα λόγια, δεν πρέπει να θίγεται η έννομη προστασία των αποδεκτών των αποφάσεων, οι οποίοι δεν πρέπει να στερούνται τη δυνατότητα να αμφισβητούν τη νομιμότητα της αποφάσεως εξουσιοδοτήσεως ή το κύρος της αποφάσεως που ελήφθη κατ' εξουσιοδότηση [96].

Τα διάφορα επίπεδα της εξουσίας λήψεως αποφάσεων

42. Τα κριτήρια που διατύπωσε το Δικαστήριο με την απόφαση Akzo εναρμονίζο-

94 — Δηλαδή στις σκέψεις 38 έως 40 της αποφάσεως Akzo Chemie κατά Επιτροπής.

95 — Παράθεση αποσπάσματος της αποφάσεως που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 17 Οκτωβρίου 1989 επί των συνεκδικασθεισών υποθέσεων 97/87 έως 99/87, Dow Chemical Ibérica κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 3165, σκέψη 58 in fine). Στην παράγραφο αυτή του σκεπτικού το Δικαστήριο αναφέρεται ρητώς στην απόφαση Akzo της 23ης Σεπτεμβρίου 1986, προκειμένου να απορρίψει τον λόγο ακυρώσεως που βασίζεται στην αναρμοδιότητα του αρμοδίου για ζητήματα ανταγωνισμού Επιτρόπου να υπογράψει μια απόφαση η οποία διέτασσε τη διενέργεια ελέγχου. Επί του ζητήματος αυτού, βλ. επίσης το σημείο 82 κατωτέρω.

96 — Απόφαση Akzo Chemie κατά Επιτροπής, σκέψη 39 in fine.

νται πλήρως, κατά τη γνώμη μου, με τις άλλες αποφάσεις με τις οποίες το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της μεταβιβάσεως εκ μέρους των κοινοτικών οργάνων της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων τους. Από τον συνδυασμό των αποφάσεων αυτών συνάγεται σε γενικές γραμμές μια διάκριση μεταξύ *τριών επιπέδων* όσον αφορά την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση των αρμοδιοτήτων της σε θέματα πολιτικής ανταγωνισμού.

Πρόκειται, πρώτον, για την άσκηση αρμοδιότητας σε *πολιτικό* επίπεδο, η οποία αποτελεί τον πυρήνα της πολιτικής εξουσίας την οποία απονέμει η Συνθήκη ΕΟΚ στην Επιτροπή στον τομέα του ανταγωνισμού και δυνάμει της οποίας η Επιτροπή δίνει υπόσταση στην πολιτική της σε θέματα ανταγωνισμού θεσπίζοντας είτε γενικά κανονιστικά μέτρα είτε ατομικές αποφάσεις [97]. Σύμφωνα με τη διατύπωση που χρησιμοποίησε το Δικαστήριο για τον καθορισμό των κριτηρίων στην υπόθεση Akzo, πρόκειται για «αποφάσεις αρχής», οι οποίες πρέπει να εξακολουθήσουν να εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ολομελείας της Επιτροπής. Είναι σαφές ότι, όπως υπογράμμισε το Πρωτοδικείο με την απόφαση PVC [98] και όπως υπενθύμισε η Επιτροπή στο πλαίσιο της κρινομένης αναιρέσεως, οι αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται έναντι των επιχειρήσεων κατ' εφαρμογήν των άρθρων 85 επ. της Συνθήκης ΕΟΚ ανήκουν στην κατηγορία αυτή: πράγματι, οι αποφάσεις αυτές προϋποθέτουν ευρεία πολιτική εξουσία εκτιμήσεως και συνεπάγονται την υποχρέωση εκ μέρους της Επιτροπής να τοποθετηθεί επί συνθέτων νομικών και οικονομικών καταστάσεων. Η αρχή της συλλογικότητας πρέπει να τηρείται αυστηρά εν προκειμένω, πράγμα που αποκλείει την παροχή εξουσιοδοτήσεως για την έκδοση των αποφάσεων αυτών [99].

Τα μέτρα διαχειρίσεως και διοικήσεως, με τη στενή του όρου έννοια, βρίσκονται σε ένα δεύτερο επίπεδο. Όσον αφορά τις υποθέσεις ανταγωνισμού, στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα μέτρα συλλογής αποδείξεων, δηλαδή τα μέτρα τα οποία λαμβάνει η Επιτροπή κατά τη διάρκεια της προπαρασκευαστικής φάσεως, η οποία προηγείται της αποφάσως, προκειμένου να διαπιστώσει ορισμένες πρακτικές ασυμβίβαστες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού. Για τη λήψη των μέτρων αυτών η Επιτροπή διαθέτει κάποιο περιθώριο εκτιμήσεως, αν και περιορισμένο (λόγω του προπαρασκευαστικού χαρακτήρα της πράξεως). Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν για παράδειγμα οι αποφάσεις τις οποίες εκδίδει η Επιτροπή βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, προκειμένου να υποβάλει σε έλεγχο τις επιχειρήσεις. Με την απόφαση Akzo το Δικαστήριο έκρινε ότι, στο μέτρο που ανταποκρίνεται προς τα διατυπωθέντα ανωτέρω (στο σημείο 41) κριτήρια, η άσκηση της εξου-

97 — Βλ. τη διάκριση μεταξύ *βασικών* μέτρων και μέτρων *εκτελέσεως*, στην οποία προέβη το Δικαστήριο με την απόφαση την οποία εξέδωσε στις 17 Δεκεμβρίου 1970 επί της υποθέσεως 25/70, Köster (Jurispr. 1970, σ. 1611, σκέψη 6) όσον αφορά την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ Συμβουλίου και Επιτροπής στον τομέα της κοινής αγροτικής πολιτικής. Το Δικαστήριο διευκρίνισε πρόσφατα ότι ο χαρακτηρισμός «βασικοί κανόνες» πρέπει να επαφυλάσσεται στις «διατάξεις που αποσκοπούν στην επίτευξη των θεμελιωδών σκοπών της κοινοτικής πολιτικής»: απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1992, υπόθεση C-240/90, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-5383, σκέψη 37). Με την απόφαση Rey Soda, το Δικαστήριο έκρινε, όσον αφορά την αρμοδιότητα εκτελέσεως που απονέμεται στην Επιτροπή από το άρθρο 155 της Συνθήκης ΕΟΚ, ότι «προκύπτει από την οικονομία της Συνθήκης (...) καθώς και από τις επιταγές της πρακτικής ότι πρέπει να γίνεται ευρεία ερμηνεία της εννοίας της εκτελέσεως»: απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 1975, υπόθεση 23/75 (Jurispr. 1975, σ. 1279, σκέψη 10).

98 — Βλ. απόφαση PVC, σκέψη 57.

99 — Ήδη από πολύ νωρίς, επ' ευκαιρία υποθέσεων της ΕΚΑΧ, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διακριτική εξουσία που απονέμεται σ' ένα κοινοτικό όργανο από τη Συνθήκη, «η οποία συνεπάγεται ευρεία ελευθερία εκτιμήσεως και μπορεί, ανάλογα με τον τρόπο ασκήσεώς της, να αποτελέσει έκφραση πραγματικής οικονομικής πολιτικής», δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μεταβιβάσεως, δεδομένου ότι αυτό θα αποτελούσε «πραγματική μετάθεση ευθύνης» και συνεπώς θα έπληττε την ισορροπία των εξουσιών που χαρακτηρίζει τη θεσμική δομή της Κοινότητας και την οποία το Δικαστήριο θεωρεί θεμελιώδη εγγύηση παρεχόμενη από τη Συνθήκη (ΕΚΑΧ), ιδίως στις επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων στις οποίες εφαρμόζεται η Συνθήκη αυτή: απόφαση της 13ης Ιουνίου 1958, υπόθεση 9/56, Meroni (Jurispr. 1958, σ. 11, και συγκεκριμένα σ. 45 και 46), και απόφαση της 13ης Ιουνίου 1958, υπόθεση 10/56, Meroni (Jurispr. 1958, σ. 53, και συγκεκριμένα σ. 83 και 84).

σίας αυτής είναι δυνατόν να μεταβιβαστεί στο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού μέλος της Επιτροπής:

«(...) μια απόφαση που επιτάσσει σε μια επιχείρηση να υποβληθεί σε έλεγχο πρέπει, ως μέτρο συλλογής αποδείξεων, να θεωρηθεί απλή απόφαση διαχειρίσεως. Αυτό ισχύει ακόμη και αν οι επιχειρήσεις αντιτίθενται στον έλεγχο.» [100]

Υπάρχει τέλος το επίπεδο της *υλικής εκτελέσεως*, το οποίο περιλαμβάνει πράξεις καθαρά εσωτερικής οργανώσεως. Για την ακρίβεια, δεν πρόκειται περί μεταβιβάσεως αρμοδιότητας. πρόκειται περί μέτρων που λαμβάνονται προς εκτέλεση ήδη εκδοθεισών αποφάσεων, όπως είναι η γνωστοποίηση ή η διαβίβαση των αποφάσεων προς τους αποδέκτες τους καθώς και άλλα υλικά μέτρα εκτελέσεως [101]. Τα μέτρα εκτελέσεως αυτά δεν ενέχουν κανένα απολύτως περιθώριο εκτιμήσεως. Ένα πολύ γνωστό παράδειγμα είναι η εξουσία που χορηγείται στον Γενικό Διευθυντή Ανταγωνισμού να υπογράφει τις ανακοινώσεις αιτιάσεων του άρθρου 2 του κανονισμού 99/63 της Επιτροπής. Το Δικαστήριο έχει δεχθεί επανειλημμένως τη νομιμότητα της πρακτικής αυτής, βασιζόμενο στο άρθρο 27 του εσωτερικού κανονισμού: συγκεκριμένα, ο εν λόγω υπάλληλος ενεργεί «στο πλαίσιο όχι μεταβιβάσεως αρμοδιοτήτων, αλλά απλής εξουσιοδοτήσεως προς υπογραφή, την οποία του χορήγησε το μέλος της Επιτροπής» [102]. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, αυτή η εξουσιοδότηση προς υπογραφή αποτελεί «μέτρο σχετικό με την εσωτερική οργάνωση των υπηρεσιών της Επιτροπής» [103]. Συνιστά επομένως «το κανονικό μέσο με το οποίο η Επιτροπή ασκεί τις αρμοδιότητές της» [104].

Διάκριση των διαφόρων επιπέδων ως προς τη λήψη αποφάσεων στην επίδικη διαφορά

43. Πριν εφαρμόσω την πιο πάνω διάκριση στην επίδικη διαφορά, θα ήθελα καταρχάς

100 — Απόφαση Akzo Chemie κατά Επιτροπής, σκέψη 38. Το Δικαστήριο πρόσθεσε, εν πλήρει επιγνώσει, ότι η εξουσία που απονέμει στην Επιτροπή το άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, ασκείται κυρίως όταν η Επιτροπή προσδοκά ότι οι επιχειρήσεις δεν θα υποβληθούν σε έλεγχο οικειοθελώς. Για πιο πρόσφατη επιβεβαίωση αυτού, βλ. την απόφαση της 25ης Σεπτεμβρίου 1989, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 46/87 και 227/88, Hoechst κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 2859, σκέψεις 44 και 46), καθώς και την απόφαση Dow Chemical Ibérica κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 95, σκέψη 58).

101 — Στην τελευταία αυτή κατηγορία μέτρων μπορούν να υπαχθούν ιδίως τα θεσπιζόμενα βάσει των εξουσιών τις οποίες παρέχει το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 17 στα μέλη του προσωπικού της Επιτροπής, όταν διενεργούν, για λογαριασμό της, ελέγχους που έχει διατάξει η Επιτροπή με απόφαση ληφθείσα βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού. Επίσης σε υποθέσεις ΕΚΑΧ, το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένα ότι η εντολή που δίδει η Ανωτάτη Αρχή για τη διεξαγωγή επαληθεύσεων κατά την έννοια του άρθρου 47 της Συνθήκης ΕΚΑΧ «συνιστά την καθαυτό ενάσκηση των εξουσιών της και όχι τη μεταβίβασή τους» και συνεπώς «ο τύπος και η δημοσιότητα που απαιτούνται για τη μεταβίβαση εξουσιών δεν εφαρμόζονται εν προκειμένω». απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1963, υπόθεση 18/62, Barge κατά Ανωτάτης Αρχής (Jurispr. 1963, σ. 551, και συγκεκριμένα σ. 583 και 584), και απόφαση της 16ης Μαρτίου 1971, υπόθεση 67/69, SIMET κατά Επιτροπής (Jurispr. 1971, σ. 197, σκέψη 7). βλ. επίσης την απόφαση της 22ας Μαρτίου 1966, υπόθεση 30/65, Macchiorlati Dalmas κατά Ανωτάτης Αρχής (Jurispr. 1966, σ. 49, και συγκεκριμένα σ. 79).

102 — Απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 1972, απόφαση 8/72, Cementhandelaren κατά Επιτροπής (Jurispr. 1972, σ. 977, σκέψη 12). απόφαση ICI κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 13. απόφαση Geigy κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 5. απόφαση Cassella κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 52, σκέψη 5.

103 — Απόφαση ICI κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 14. απόφαση Geigy κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 5. απόφαση Cassella κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 52, σκέψη 5, και απόφαση Cementhandelaren κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην προηγούμενη υποσημείωση, σκέψη 13.

104 — Απόφαση VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, σκέψη 14, με την οποία το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφαση ICI κατά Επιτροπής, παρατεθείσα στην προηγούμενη υποσημείωση, σκέψεις 11 έως 15, και στην απόφαση Cementhandelaren κατά Επιτροπής, παρατεθείσα στην προηγούμενη υποσημείωση, σκέψεις 10 έως 14. Βλ. επίσης, αν και δεν αφορά το δίκαιο ανταγωνισμού, την απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 1990, υπόθεση C-200/89, Funoc (Συλλογή 1990, σ. I-3369, σκέψη 14), η οποία επίσης αναφέρεται στις δύο προπαρατεθείσες αποφάσεις. Σχετικά με την απόφαση Funoc, βλ. το σημείο 52 κατωτέρω.

να κάνω την ακόλουθη παρατήρηση, όσον αφορά *τη χρήση των γλωσσών στην εσωτερική λειτουργία* ενός κοινοτικού οργάνου όπως η Επιτροπή. Όπως όλα τα κοινοτικά όργανα, η Επιτροπή εργάζεται επισήμως σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Κοινότητας [105]. Τούτο δεν την εμποδίζει ωστόσο να χρησιμοποιεί μία ή περισσότερες κοινοτικές γλώσσες ως γλώσσες εσωτερικής εργασίας, υπό την προϋπόθεση ότι κατά τη δράση της προς τα έξω τηρεί πλήρως την αρχή της νομικής ισοτιμίας όλων των επισήμων γλωσσών της Κοινότητας, όπως προβλέπεται από τον κανονισμό 1 [106]. Η επιλογή μιας ή περισσοτέρων γλωσσών εργασίας μπορεί πράγματι, κατά τη διατύπωση της αποφάσεως Akzo (βλ. το σημείο 41 ανωτέρω), να είναι αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία της Επιτροπής ως αποφασιστικού οργάνου, δηλαδή για την αποτελεσματικότητα των διαβουλεύσεων και της λήψεως αποφάσεων. Θεωρώ ότι προς τούτο η ολομέλεια της Επιτροπής μπορεί, ακόμα και στις υποθέσεις ανταγωνισμού, να εκδίδει απόφαση βάσει σχεδίου αποφάσεως συνταχθέντος σε μία ή περισσότερες από τις γλώσσες εργασίας της Επιτροπής: αυτό δηλαδή που έχει σημασία είναι, σύμφωνα με την αρχή της συλλογικότητας, να έχουν όλα τα μέλη της Επιτροπής τη δυνατότητα να συμμετάσχουν στη συζήτηση και στη λήψη αποφάσεως σε μια γλώσσα την οποία κατέχουν (βλ. το σημείο 38 ανωτέρω) [107].

Δεν μπορεί να ληφθεί σοβαρά υπόψη το επιχείρημα των αναιρεσιβλήτων ότι η υποβολή στην ολομέλεια της Επιτροπής του σχεδίου μιας αποφάσεως σε *όλα* τα αυθεντικά κείμενα θα αποτελούσε εγγύηση για τον έλεγχο των κειμένων αυτών (διότι τότε τουλάχιστον ένας Επίτροπος, του οποίου η μητρική γλώσσα είναι μία από τις οικείες γλώσσες, θα μπορούσε να ελέγξει το κείμενο στη γλώσσα αυτή): τα μέλη της Επιτροπής παρεμβαίνουν σε επίπεδο διασκέψεως και λήψεως αποφάσεως — που είναι δυνατόν, όπως είπα πιο πάνω, για πρακτικούς λόγους, να διεξάγονται σε μία ή περισσότερες από τις γλώσσες εργασίας της Επιτροπής — και όχι στο επίπεδο της *γλωσσικής* αναθεωρήσεως ενός κειμένου.

44. Ως εκ τούτου, θα ήθελα να τοποθετηθώ ως εξής. Η αρχή της συλλογικότητας τηρεί-

105 — Στο παρελθόν, όταν η Κοινότητα είχε μόνο τέσσερις επίσημες γλώσσες, το Δικαστήριο εφάρμοζε τον κανόνα αυτό στον εαυτό του: βλ. την απόφαση της 10ης Μαΐου 1960, 1/60, FERAM κατά Ανωτάτης Αρχής (Jurispr. 1960, σ. 359, και συγκεκριμένα σ. 371). Το Δικαστήριο αποφάνθηκε με την απόφαση αυτή ότι, «όπως όλα τα όργανα των τριών Κοινοτήτων, το Δικαστήριο είναι τετράγλωσσο, κατά αμάχητο νόμιμο τεκμήριο».

106 — Επί της τηρήσεως της ισοτιμίας αυτής των γλωσσών στην «πρώιμη» νομολογία του Δικαστηρίου, βλ. O. Riese, «Das Sprachenproblem in der Praxis der Gerichtshofs der europäischen Gemeinschaften», στο: *Vom Deutschen zum europäischen Recht, Festschrift für Hans Dölle*, II, Tübingen, Mohr, 1963, σ. 507 επ. Επί των συγκεκριμένων προβλημάτων που συνεπάγεται ο πολύγλωσσος χαρακτήρας της κοινοτικής νομοθεσίας για την νομολογία του Δικαστηρίου βλ. P. Brasselmann, «Übernationales Recht und Mehrsprachigkeit. Linguistische Überlegungen zu Sprachproblemen in EuGH-Urteilen», *Europarecht*, 1992, σ. 55 επ.

107 — Θα ήθελα να παρατηρήσω συναφώς ότι ο εσωτερικός κανονισμός της Επιτροπής δεν περιλαμβάνει πουθενά διάταξη ανάλογη με το άρθρο 8 του εσωτερικού κανονισμού του Συμβουλίου (του εσωτερικού κανονισμού, ο οποίος εξεδόθη από το Συμβούλιο στις 24 Ιουλίου 1979, βάσει του άρθρου 5 της Συνθήκης της 8ης Απριλίου 1965, περί ιδρύσεως ενιαίου Συμβουλίου και ενιαίας Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (79/868/ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, Ευρατόμ, ΕΕ ειδ. έκδ. 01/002, σ. 122), το οποίο επικαλέστηκαν οι αναιρεσίβλητες με την επιχειρηματολογία που ανέπτυξαν κατά την προφορική διαδικασία. Το άρθρο αυτό προβλέπει ότι, εκτός αντιθέτου ομοφώνου αποφάσεως του Συμβουλίου, λαμβανομένης λογω επείγοντος θέματος, το Συμβούλιο αποφασίζει μόνο βάσει εγγράφων και σχεδίων συντεταγμένων στις προβλεπόμενες από το ισχύον γλωσσικό καθεστώς γλώσσες. Η διαφορά μεταξύ των δύο εσωτερικών κανονισμών επί του σημείου αυτού απλώς επιβεβαιώνει, κατά τη γνώμη μου, την άποψη την οποία υποστήριξα στο κυρίως κείμενο των προτάσεών μου: όπως έχω πει (στο σημείο 14 ανωτέρω), το Συμβούλιο αποτελείται, εν αντιθέσει προς την Επιτροπή, από *αντιπροσώπους των κρατών μελών*, διορισμένους από τις εθνικές Κυβερνήσεις, οπότε είναι φυσικό ότι οι αντιπρόσωποι αυτοί, όταν συμμετέχουν στις διασκέψεις και στη λήψη των αποφάσεων, χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα. Ας μου επιτραπεί εξάλλου να επισημάνω ότι με την απόφαση Nakajima, επί της οποίας θα επανέλθω κατωτέρω (στο σημείο 49), το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση της διατάξεως αυτής του εσωτερικού κανονισμού από τρίτους.

ται, όταν η ολομέλεια της Επιτροπής πράγματι διασκέφθηκε και αποφάσισε, επί τη βάσει κειμένου συντεταγμένου σε μία ή περισσότερες γλώσσες (εργασίας), να εκδώσει απόφαση με την οποία διαπιστώνει παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ και επιβάλλει τις σχετικές κυρώσεις. Κανείς από τους διαδίκους δεν αμφισβητεί ότι πράγματι αυτό έγινε εν προκειμένω. Αυτό ακριβώς άλλωστε προκύπτει από τις διαπιστώσεις των πραγματικών περιστατικών εκ μέρους του Πρωτοδικείου [108].

Αντιθέτως προς την άποψη του Πρωτοδικείου, θεωρώ ότι η εξουσιοδότηση που δίδεται στον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο, προκειμένου να εκδώσει *στις άλλες γλώσσες το αυθεντικό (ή μη) κείμενο* μιας αποφάσεως που έχει εγκριθεί από την ολομέλεια (σε μία ή περισσότερες γλώσσες εργασίας) πρέπει να θεωρηθεί μέτρο υλικής εκτελέσεως ή εσωτερικής οργανώσεως: πράγματι, αυτό που χορηγείται ουσιαστικά στον Επίτροπο είναι μόνο η εξουσία να προβεί σε υλικές πράξεις εκτελέσεως, δηλαδή στη μετάφραση μιας ήδη εκδοθείσας αποφάσεως και, ενδεχομένως στην εναρμόνισή της με τις άλλες μεταφράσεις.

Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν, λαμβανομένου υπόψη ότι τα προς έκδοση κείμενα της αποφάσεως (σε ορισμένες γλώσσες) ήσαν αυθεντικά, γίνει δεκτό ότι η εξουσιοδότηση την οποία παρέσχε η ολομέλεια της Επιτροπής στον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο, όπως προκύπτει από τα πρακτικά της εννιακοσιοστής τεσσαρακοστής πέμπτης συνεδριάσεως, αποτελεί μέτρο διαχειρίσεως και διοικήσεως με τη στενή του όρου έννοια, θεωρώ ότι η Επιτροπή είχε το δικαίωμα να του την παράσχει. Πράγματι, μετά από προσεκτικότερη εξέταση καθίσταται σαφές ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις που ετέθησαν συναφώς από την απόφαση Akzo. Πρώτον, είναι σαφές δηλαδή ότι, όσον αφορά τα *όρια αρμοδιότητας* που πρέπει να τηρούνται, η Επιτροπή, παρέχοντας την εν λόγω εξουσιοδότηση, δεν παραχώρησε καθ' οιονδήποτε τρόπο την εξουσία της να λάβει μια απόφαση αρχής ούτε παραιτήθηκε από τη συλλογική ευθύνη της ως προς την απόφαση αυτή: η προσεκτική ανάγνωση των πρακτικών καθιστά σαφές ότι η Επιτροπή πρώτα συζήτησε και ενέκρινε η ίδια την απόφαση αυτή σε μια γλώσσα εργασίας (και μάλιστα εν προκειμένω σε πλείονες γλώσσες εργασίας, δηλαδή τα γερμανικά, τα αγγλικά και τα γαλλικά) και ότι στη συνέχεια και μόνο ζήτησε από τον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο να μεταφέρει *το κείμενο* της αποφάσεως στις άλλες επίσημες γλώσσες. Επομένως, η εξουσιοδότηση δεν θα μπορούσε λογικά να ερμηνευθεί ως απονομή εξουσίας εκδόσεως νέας αποφάσεως, αλλά αποκλειστικά ως απονομή εξουσίας επιβλέψεως, *εξ ονόματος της Επιτροπής*, της μεταφοράς της αποφάσεως στις άλλες γλώσσες (στις οποίες το κείμενο ενδέχεται να είναι αυθεντικό), *σύμφωνα* με την απόφαση η οποία είχε εγκριθεί από την Επιτροπή στη γερμανική, γαλλική και αγγλική γλώσσα. Εξάλλου, *η έννομη προστασία* των επιχειρήσεων προς τις οποίες απευθύνθηκε η απόφαση της Επιτροπής στα αυθεντικά κείμενα, δεν θίγεται από οιαδήποτε άποψη: οι επιχειρήσεις αυτές μπορούσαν πράγματι να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως — πράγμα που έπραξαν άλλωστε — υπό τις ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις που θα ίσχυαν αν η απόφαση είχε εγκριθεί στις εν λόγω γλώσσες από την ίδια την ολομέλεια. Επιπλέον, από την απόφαση PVC προκύπτει ότι κανένας από τους διαδι-

108 — Απόφαση PVC, σκέψη 37.

κους προς τους οποίους απευθύνθηκε η απόφαση της Επιτροπής στα ιταλικά ή στα ολλανδικά δεν προέβαλε πρωτοβαθμίως σχετικό λόγο ακυρώσεως [109].

45. Καταλήγω συνεπώς στο συμπέρασμα ότι το Πρωτοδικείο, αποφαινόμενο ότι η ολομέλεια της Επιτροπής δεν μπορούσε να εξουσιοδοτήσει τον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο να εκδώσει τα αυθεντικά κείμενα της αποφάσεως στις άλλες γλώσσες, δηλαδή στα ιταλικά και στα ολλανδικά, παρέβη το κοινοτικό δίκαιο. Θα ήθελα πάντως να τονίσω ότι η ανωτέρω εκτίμησή μου σχετικά με την κρίση του Πρωτοδικείου επί της καθ' ύλην αρμοδιότητας του αρμοδίου για ζητήματα ανταγωνισμού Επιτρόπου είναι εντελώς ανεξάρτητη από το ζήτημα της *κατά χρόνο* αρμοδιότητας του εν λόγω Επιτρόπου, δηλαδή του κ. Sutherland, *να κοινοποιήσει* την απόφαση προς τους αποδέκτες της. Ενόψει του διαπιστωθέντος από το Πρωτοδικείο πραγματικού περιστατικού ότι η απόφαση της Επιτροπής ήταν οριστικά έτοιμη — κατόπιν δηλαδή της μεταφράσεως και γλωσσικής αναθεωρήσεώς της — μόλις στο *τέλος Ιανουαρίου* 1989, οπότε τόσο τα αυθεντικά κείμενα της αποφάσεως στις πέντε γλώσσες, όσο και τα κείμενα στις άλλες τέσσερις επίσημες κοινοτικές γλώσσες, είναι αναμφισβήτητο ότι ο κ. Sutherland, του οποίου η θητεία ως Επιτρόπου είχε λήξει στις *5 Ιανουαρίου* 1989, δεν ήταν πλέον αρμόδιος να κοινοποιήσει την απόφαση στους αποδέκτες της ιδίω ονόματι και για λογαριασμό της Επιτροπής. Είναι σαφές ότι η κοινοποίηση αυτή έπρεπε να έχει γίνει από τον διάδοχο του κ. Sutherland. Θα επανέλθω, στο τελευταίο τμήμα των προτάσεών μου, επί του ζητήματος αν η πλημμέλεια αυτή είναι αρκετά σημαντική, ώστε να θίγει τη νομιμότητα ή ακόμη και το υποστατό της αποφάσεως.

VI — Σκοπός και ερμηνεία του άρθρου 12 του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, το οποίο αφορά την κύρωση των αποφάσεων

46. Κατά την Επιτροπή, η απόφαση PVC χαρακτηρίζεται από υπερβολική τυπολατρεία και παραγνωρίζει την έννοια και το περιεχόμενο της κυρώσεως των πράξεων, η οποία προβλέπεται από το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού. Η τυπική διαδικασία του άρθρου 10 (που αφορά την έγκριση των πρακτικών των συνεδριάσεων της Επιτροπής) και η διαδικασία του άρθρου 12 του κανονισμού (που αφορά την κύρωση των αποφάσεων της Επιτροπής) [110] χρησιμεύουν ως υπόμνηση για την Επιτροπή και δεν έχουν επομένως παρά μόνο καθαρά εσωτερικές συνέπειες. Κατά την Επιτροπή, οι διαδικασίες αυτές δεν αποτελούν συστατικά στοιχεία της εκδόσεως και του υποστατού των πράξεων αυτών ούτε βέβαια στοιχεία που καθιστούν τις πράξεις εκτελεστές ή διασφαλίζουν την πλήρη ένταξή τους στην κοινοτική έννομη τάξη. Αντιθέτως, μια πράξη εντάσσεται στην εκτός του οργάνου έννομη τάξη, όταν τίθεται σε ισχύ ή αρχίζει να εφαρμόζεται έναντι των αποδεκτών της, δηλαδή όταν δημοσιεύεται ή κοινοποιείται σύμφωνα με το άρθρο 191 της Συνθήκης.

109 — Μόνο η Wacker Chemie και η Hoechst συμπέραναν από το υπόμνημα αντικρούσεως της Επιτροπής ότι η απόφαση δεν είχε εγκριθεί στα ιταλικά και στα ολλανδικά στις 21 Δεκεμβρίου 1988, ενώ, κατ' αυτές, τούτο έπρεπε να είχε γίνει: απόφαση PVC, σκέψη 14.

110 — Για το κείμενο των δύο αυτών διατάξεων, βλ. το σημείο 60 κατωτέρω.

47. Κατά την άποψή μου, στην παρούσα υπόθεση τίθενται δύο στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους νομικά ζητήματα, και συγκεκριμένα: 1) Ποια νομική σημασία πρέπει να αποδοθεί στην κύρωση των πράξεων της Επιτροπής δυνάμει του άρθρου 12 του εσωτερικού κανονισμού; και: 2) Μπορούν οι τρίτοι να επικαλεστούν τη μη τήρηση της διατάξεως αυτής; Προκειμένου να επιλυθούν ορθώς τα ζητήματα αυτά, θα εξετάσω πρώτα τη νομολογία που έχει διαμορφώσει το Δικαστήριο επί του γενικοτέρου ζητήματος του νομικού καθεστώτος του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού θεσμικού ή συλλογικού οργάνου και του ζητήματος κατά πόσον μπορεί να γίνει επίκληση του κανονισμού από τρίτους.

Α — *Καθεστώς των εσωτερικών κανονισμών, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, και δικαίωμα επικλήσεώς τους από τους τρίτους*

1. Διατάξεις της Συνθήκης και νομολογιακά προηγούμενα

48. Με εξαίρεση το Δικαστήριο και το Πρωτοδικείο (τα οποία έχουν Κανονισμό Διαδικασίας [111]), όλα τα όργανα της Κοινότητας έχουν εσωτερικό κανονισμό, τον οποίο είχαν υποχρέωση να θεσπίσουν κατ' εφαρμογήν της Συνθήκης ΕΟΚ ή της Συνθήκης Συγχωνεύσεως [112]. Για την Επιτροπή, η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 16 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως, κατά το οποίο:

«Η Επιτροπή θεσπίζει τον κανονισμό της προς εξασφάλιση της λειτουργίας της και της λειτουργίας των υπηρεσιών της, κατά τους όρους που προβλέπονται στις Συνθήκες περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητος Άνθρακος και Χάλυβος, της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητος και της Ευρωπαϊκής Κοινότητος Ατομικής Ενεργείας, καθώς και στην παρούσα Συνθήκη. Η Επιτροπή δημοσιεύει τον κανονισμό της.»

Συνεπώς, το άρθρο 16 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως χορηγεί στην Επιτροπή εξουσία αυτο-οργανώσεως [113]. Αυτή η θεσμική αυτοτέλεια, η οποία, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση Akzo, αποτελεί την έκφραση μιας αρχής «που είναι συμφυής προς κάθε θεσμικό σύστημα» (βλ. το σημείο 39 ανωτέρω) τελεί ωστόσο ρητώς — πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει με τα άλλα όργανα [114] — υπό την προϋπόθεση της λειτουργίας της Επιτροπής και των υπηρεσιών της *κατά τους όρους που προβλέπονται στις* Συνθήκες περί Κοινοτήτων [115].

111 — Δυνάμει του άρθρου 188, τρίτο εδάφιο, και του άρθρου 168 Α, παράγραφος 4, της Συνθήκης ΕΟΚ αντιστοίχως.

112 — Για το Συμβούλιο, η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 5 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως. για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, από το άρθρο 142 της Συνθήκης ΕΟΚ. η υποχρέωση αυτή ισχύει επίσης για την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή: βλ. το άρθρο 196, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ. Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 9, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου περί του Καταστατικού της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, το Συμβούλιο των Διοικητών της εγκρίνει τον εσωτερικό κανονισμό της.

113 — Βλ. την απόφαση της 30ής Μαΐου 1973, υπόθεση 46/72, De Greef κατά Επιτροπής (Jurispr. 1973, σ. 543, σκέψη 14).

114 — Βλ. το άρθρο 5 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως (που αφορά τον κανονισμό του Συμβουλίου) και το άρθρο 142 της Συνθήκης ΕΟΚ (περί εσωτερικού κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου).

115 — Οι εφαρμοστέες διατάξεις των Συνθηκών είναι διάσπαρτες: καθίσταται έτσι σαφές ότι ο εσωτερικός κανονισμός της Επιτροπής πρέπει να συμβιβάζεται με τις διατάξεις που αφορούν τον αριθμό των μελών της και την ανεξαρτησία τους (άρθρο 10 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως), με την αρχή της συλλογικότητας και με την προϋπόθεση υπάρξεως απαρτίας κατά τις συνεδριάσεις της Επιτροπής (άρθρο 17 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως), αλλά και, επί παραδείγματι, με την αρχή της συλλογικής πολιτικής ευθύνης ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (άρθρο 144 της Συνθήκης ΕΟΚ): βλ. J. Amphoux, «Article 162 deuxième alinéa — Article 16 du traité de fusion», στο: *Le droit de la Communauté économique européenne (Commentaire Mégret)*, IX, σ. 244-245, αριθ. 1.

49. Κατά τα λοιπά, οι Συνθήκες δεν ρυθμίζουν ρητώς πουθενά το νομικό καθεστώς των εν λόγω εσωτερικών κανονισμών ούτε το ζήτημα αν μπορεί να γίνει επίκλησή τους από τους τρίτους. Αντιθέτως, το Δικαστήριο εξέτασε τα ζητήματα αυτά, όσον αφορά τον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου, με την απόφαση που εξέδωσε στις 7 Μαΐου 1991 επί της υποθέσεως Nakajima κατά Συμβουλίου [116]. Η απόφαση εκείνη αφορούσε μία υπόθεση αντιντάμπινγκ, στην οποία η Nakajima είχε ζητήσει την ακύρωση ενός κανονισμού που θέσπιζε οριστικό δασμό αντιντάμπινγκ. Προκειμένου να στηρίξει το αίτημά της, η Nakajima βασίστηκε κυρίως στην παράβαση ουσιώδους τύπου, διότι το Συμβούλιο δεν είχε τηρήσει δύο διατάξεις του εσωτερικού κανονισμού του: δεν είχε τηρηθεί η προβλεπόμενη για την κατάρτιση της προσωρινής ημερησίας διατάξεως της συνόδου προθεσμία (παράβαση του άρθρου 2) και κατά την ημέρα εκδόσεως του εν λόγω κανονισμού δεν ήταν διαθέσιμο το κείμενό του σε όλες τις γλώσσες (παράβαση του άρθρου 8) [117]. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτόν τον λόγο ακυρώσεως, χρησιμοποιώντας έντονη διατύπωση:

«Πρέπει να επισημανθεί σχετικώς ότι σκοπός του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου είναι η οργάνωση της εσωτερικής λειτουργίας των υπηρεσιών του προς εξασφάλιση της χρηστής διοικήσεως. Συνεπώς, οι κανόνες τους οποίους καθιερώνει, ιδίως σχετικά με την οργάνωση διασκέψεων και τη λήψη αποφάσεων, έχουν κυρίως ως σκοπό να εξασφαλίζουν την απρόσκοπτη διεξαγωγή των συζητήσεων, με πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των μελών του οργάνου.

Κατά συνέπεια, τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δεν μπορούν να επικαλούνται παραβίαση των εν λόγω κανόνων, που δεν αποσκοπούν στην προστασία των ιδιωτών.» [118]

50. Η αξία της υποθέσεως Nakajima ως νομολογιακού πρηγουμένου για την προκειμένη υπόθεση αποτέλεσε αντικείμενο πληθώρας επιχειρημάτων και αντεπιχειρημάτων. Η Επιτροπή είχε επικαλεστεί την απόφαση αυτή ήδη κατά την προφορική διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου, προκειμένου να αποδείξει την ορθότητα του ισχυρισμού της ότι οι τρίτοι δεν μπορούν να επικαλούνται το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού. Τούτο όμως δεν εμπόδισε το Πρωτοδικείο να απορρίψει κατηγορηματικά την άποψη αυτή:

«(...) η επιχειρηματολογία αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Το Πρωτοδικείο εκτιμά ότι η απόφαση αυτή έχει την έννοια, στην πραγματικότητα, ότι, όσον αφορά τις διατάξεις του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ εκείνων την παράβαση των οποίων δεν μπορούν να επικαλούνται τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, διότι αφορούν μόνο τις λεπτομέρειες της εσωτερικής λειτουργίας του οργάνου που δεν μπορούν να έχουν επίπτωση επί της νομικής τους καταστάσεως, και εκείνων την παράβαση των οποίων μπορούν, αντίθετα, να επικαλούνται τα φυσικά

116 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 38.

117 — Για το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής, βλ. υποσημείωση 107 ανωτέρω.

118 — Απόφαση Nakajima κατά Συμβουλίου, σκέψεις 49 και 50.

και νομικά πρόσωπα, εφόσον, όπως συμβαίνει με το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, δημιουργούν δικαιώματα και αποτελούν παράγοντα νομικής ασφαλείας υπέρ των προσώπων αυτών» [119].

Η Επιτροπή επικαλέστηκε εκ νέου την απόφαση Nakajima ενώπιον του Δικαστηρίου. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ο εκπρόσωπός της προέβαλε τον ισχυρισμό ότι, αν και το Πρωτοδικείο μνημονεύει την απόφαση αυτή του Δικαστηρίου — η οποία εκδόθηκε μετά το πέρας της έγγραφης διαδικασίας της προκειμένης υποθέσεως ενώπιον του Πρωτοδικείου — ωστόσο η απόφαση αυτή δεν έτυχε της προσοχής που της άρμοζε εντός του πλαισίου της παρούσας προβληματικής.

Η καλούμενη «πάγια» νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά τη δυνατότητα των φυσικών ή νομικών προσώπων να επικαλούνται τους εσωτερικούς κανονισμούς των κοινοτικών οργάνων

51. Αργότερα θα επιλύσω το ζήτημα εάν η επίκριση της Επιτροπής είναι δικαιολογημένη. Θα ήθελα όμως πρώτα να διευκρινίσω μιαν άλλη επίκριση την οποία προέβαλε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, συγκεκριμένα ότι στη σκέψη 77 της αποφάσεώς του το Πρωτοδικείο βασίστηκε σε εσφαλμένο συλλογισμό για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η πάγια νομολογία του Δικαστηρίου επιβεβαιώνει το δικαίωμα των τρίτων να επικαλούνται παραβάσεις των εσωτερικών κανονισμών των κοινοτικών οργάνων. Αν και οι αποφάσεις που παραθέτει συναφώς το Πρωτοδικείο πράγματι μνημονεύουν τον εσωτερικό κανονισμό ενός κοινοτικού οργάνου, σε καμία από τις υποθέσεις που επιλύθηκαν με τις αποφάσεις αυτές δεν είχε γίνει επίκληση του σχετικού κανονισμού από τον προσφεύγοντα, ώστε να εξεταστεί η παράβαση αυτή από το Δικαστήριο.

Με τη σκέψη 77 της αποφάσεως PVC, το Πρωτοδικείο αναφέρεται σε έναν σημαντικό αριθμό αποφάσεων τις οποίες εξέδωσε το Δικαστήριο όχι μόνο επί υπαλληλικών προσφυγών αλλά και επί των άλλων διαφορών «κοινοτικού δικαίου» και από τις οποίες συνάγει ότι υφίσταται

«(...) πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (...) ότι τα φυσικά και νομικά πρόσωπα μπορούν παραδεκτώς να επικαλούνται την παράβαση του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου, προς στήριξη των αιτημάτων τους στο πλαίσιο διαδικασίας στρεφομένης κατά πράξεως του εν λόγω οργάνου (βλ. επ' αυτού πληθώρα αποφάσεων που έχουν εκδοθεί επί ενδίκων διαφορών μεταξύ των υπαλλήλων και των κοινοτικών οργάνων: 9 Ιουνίου 1964, 94/63 και 96/63, Bernusset κατά Επιτροπής (Rec. 1964, σ. 587). 17 Δεκεμβρίου 1981, 178/80, Bellardi Ricci κατά Επιτροπής (Συλλογή 1981, σ. 3187). 4 Φεβρουαρίου 1987, 324/85, Bouteiller κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 529), όσον αφορά μόνο τον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής. βλ. επίσης, όσον αφορά άλλες διαφορές κοινοτικού δικαίου, τις αποφάσεις της 29ης Οκτωβρίου 1980, 138/79, Roquette Frères

119 — Απόφαση PVC, σκέψη 78.

κατά Συμβουλίου (Rec. 1980, σ. 3333, σκέψη 36). της 30ής Ιουνίου 1988, 297/86, CIDA κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 3531), και της 11ης Οκτωβρίου 1990, C-200/89, FUNOC κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-3369)».

52. Κατόπιν προσεκτικότερης εξετάσεως των αποφάσεων που παραθέτει το Πρωτοδικείο, συμφωνώ στα βασικότερα σημεία με την επίκριση της Επιτροπής. Ουδέποτε στις προαναφερθείσες υποθέσεις επικαλέστηκε ρητά κάποιος από τους προσφεύγοντες παράβαση του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου. Για τον λόγο αυτό, σε καμία από τις υποθέσεις αυτές δεν χρειάστηκε να επιλύσει το Δικαστήριο το ζήτημα εάν υπήρξε ή όχι παράβαση αυτού του κανονισμού και αν ο προσφεύγων ενομιμοποιείτο να επικαλεστεί τέτοια παράβαση. Όταν, στις υποθέσεις ενδίκων διαφορών μεταξύ υπαλλήλων και κοινοτικών οργάνων που παρατίθενται ανωτέρω [120] και στις δύο πρώτες αποφάσεις που αφορούν «άλλες διαφορές κοινοτικού δικαίου» (απόφαση Roquette Frères κατά Συμβουλίου [121] και απόφαση CIDA κατά Συμβουλίου [122]), το Δικαστήριο αναφέρεται στον εσωτερικό κανονισμό ενός κοινοτικού οργάνου, η αναφορά αυτή είναι απλώς παρεμπίπτουσα.

Μόνο στην τελευταία απόφαση που παρατίθεται, δηλαδή στην απόφαση FUNOC κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο στήριξε τη νομική του εκτίμηση και στον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής. Η προσφεύγουσα είχε επικαλεστεί το παράνομο μιας αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή της επέβαλε να αποδώσει ένα χρηματικό ποσό και αρνούνταν να της καταβάλει το υπόλοιπο

120 — Μόνο οι αποφάσεις Bernusset και Bouteiller αναφέρονται παρεμπιπτόντως στον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής. Η απόφαση Bellardi Ricci δεν περιέχει καμία συναφή αναφορά. Με την απόφαση Bernusset, το Δικαστήριο εξετάζει εν συντομία τη διαδικασία που ακολούθησε η Επιτροπή στην υπόθεση 94/63, προκειμένου να καταλήξει στην προσβαλλόμενη απόφαση διορισμού (και συγκεκριμένα την έγγραφη διαδικασία του άρθρου 11 του εσωτερικού κανονισμού), αλλά αποκλειστικά στα πλαίσια του ζητήματος αν τηρήθηκαν οι προβλεπόμενες από το άρθρο 45 του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των Υπαλλήλων της ΕΟΚ εγγυήσεις όσον αφορά τους προακτέους υπαλλήλους: βλ. Jurispr. 1964, σ. 642. Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο δεν μνημονεύει τον εσωτερικό κανονισμό, παρά μόνο στα πλαίσια της εξετάσεως των *πραγματικών περιστατικών*. Επίσης στην απόφαση Bouteiller, το Δικαστήριο μνημονεύει τον «εσωτερικό κανονισμό» της Επιτροπής όλως επικουρικώς, χωρίς να προσδιορίσει την οικεία διάταξη (από τις προτάσεις που ανέπτυξε ο γενικός εισαγγελέας Da Cruz Vilaça προκύπτει ότι επρόκειτο περί του άρθρου 26 του εσωτερικού κανονισμού). Το κυριότερο επίδικο ζήτημα ήταν αν έπρεπε να ληφθεί υπόψη, στο πλαίσιο μιας διαδικασίας προαγωγής, ένας συγκεκριμένος παράγοντας στη σταδιοδρομία ενός υπαλλήλου, δηλαδή η προσωρινή άσκηση εκ μέρους του των καθηκόντων του προϊσταμένου μιας νεοϊδρυθείσας υπηρεσίας. Η προσωρινή αυτή άσκηση καθηκόντων χωρεί δυνάμει του άρθρου 26 του εσωτερικού κανονισμού, το οποίο προβλέπει ότι, όταν ένας ιεραρχικώς ανώτερος υπάλληλος κωλύεται, αντικαθίσταται από τον αρχαιότερο και ανώτερο σε κατηγορία και βαθμό παρόντα υφιστάμενό του.

121 — Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή την οποία άσκησε μια γαλλική εταιρία με αίτημα την ακύρωση ενός κανονισμού του Συμβουλίου επί της γεωργικής πολιτικής, ο οποίος προέβλεπε ποσόστωση παραγωγής για την ισογλυκόζη. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο παρενέβη προς υποστήριξη των ισχυρισμών της προσφεύγουσας που αφορούσαν την παράβαση ουσιωδών τύπων. Πουθενά η προσφεύγουσα δεν επικαλέστηκε διάταξη του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου. Στη σκέψη 36 της αποφάσεως Roquette Frères κατά Συμβουλίου, την οποία παραθέτει το Πρωτοδικείο, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα αν το Συμβούλιο, όταν εξέδωσε τον προσβαλλόμενο κανονισμό, διαβουλεύτηκε με το Κοινοβούλιο, όπως ήταν υποχρεωμένο βάσει του άρθρου 43, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε μόνο ότι το Συμβούλιο παρέλειψε να απευθύνει προς το Κοινοβούλιο αίτηση γνωμοδοτήσεως με τη διαδικασία του επείγοντος, μολονότι η δυνατότητα αυτή προβλέπεται από τον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου (από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Reischl προκύπτει ότι πρόκειται περί του άρθρου 14 του εσωτερικού κανονισμού του Συμβουλίου). Βλ. τη σχεδόν πανομοιότυπη απόφαση την οποία εξέδωσε το Δικαστήριο την ίδια ημέρα επί της αποφάσεως Maizena κατά Συμβουλίου: απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 1980, υπόθεση 139/79 (Jurispr. 1980, σ. 3393, σκέψη 37). Το Δικαστήριο μνημόνευσε και αργότερα το οικείο χωρίο της αποφάσεως Roquette Frères, με την απόφαση την οποία εξέδωσε στις 10 Ιουλίου 1986, υπόθεση 149/85, Wybot κατά Faure (Συλλογή 1986, σ. 2391, σκέψη 24).

122 — Η απόφαση αυτή αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως, την οποία άσκησε μια ιταλική εργοδοτική οργάνωση, με αίτημα την ακύρωση μιας αποφάσεως του Συμβουλίου περί διορισμού των μελών της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής. Ουδέποτε η οργάνωση αυτή επικαλέστηκε παράβαση του εσωτερικού κανονισμού του Συμβουλίου: οι λόγοι ακυρώσεως τους οποίους προέβαλε αφορούσαν την παράβαση του άρθρου 195 της Συνθήκης ΕΟΚ και την κατά την άποψή της κατάχρηση εξουσίας εκ μέρους του Συμβουλίου. Η μόνη παραπομπή στον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου βρίσκεται στη σκέψη 25 της αποφάσεως, όπου το Δικαστήριο παρατηρεί ότι το Συμβούλιο εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση με τη διαδικασία των «θεμάτων του μέρους Α», η οποία προβλέπεται από τον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου (ούτε εδώ προσδιόρισε το Δικαστήριο περί ποίων διατάξεων του κανονισμού αυτού επρόκειτο, δηλαδή ότι επρόκειτο περί του άρθρου 2, παράγραφος 6).

ποσό της χρηματοδοτήσεως ενός προγράμματος στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Κατά τη Funoc, η απόφαση αυτή ήταν παράνομη, διότι δεν είχε εκδοθεί από το αρμόδιο όργανο (δηλαδή από την ίδια την Επιτροπή), αλλά από τον προϊστάμενο τμήματος της Γενικής Διευθύνσεως V, ο οποίος είχε υπογράψει την απόφαση [123]. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτή την επιχειρηματολογία, αναφερόμενο στο άρθρο 27 του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής καθώς και στη νομολογία του σχετικά με την εξουσιοδότηση προς υπογραφή, την οποία παρέθεσα ανωτέρω (στο σημείο 42):

«Προβάλλοντας τον λόγο ακυρώσεως αυτόν, η προσφεύγουσα παραγνωρίζει το γεγονός ότι η εξουσιοδότηση υπογραφής αποτελεί το σύνηθες μέσο με το οποίο η Επιτροπή ασκεί τις αρμοδιότητές της, πράγμα που έχει αναγνωρίσει το Δικαστήριο με τις αποφάσεις της 14ης Ιουλίου 1972, 48/69, ICI (Rec. 1972, σ. 69, σκέψεις 10 έως 14), και της 17ης Οκτωβρίου 1972, 8/72, Cementhandelaren (Rec. 1972, σ. 977, σκέψεις 10 έως 14). Η προσφεύγουσα δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι εν προκειμένω η κοινοτική διοίκηση δεν ενήργησε σύμφωνα με τους εφαρμοστέους κανόνες.» [124]

Θα επανέλθω σύντομα επί του ζητήματος της σημασίας της αποφάσεως αυτής για την προβληματική του παραδεκτού της επικλήσεως εκ μέρους φυσικών ή νομικών προσώπων των διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου (βλ. το σημείο 55 κατωτέρω).

53. Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει το Πρωτοδικείο στο σημείο 77 της αποφάσεώς του και κατά το οποίο, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, επιτρέπεται στα φυσικά και νομικά πρόσωπα να προβάλλουν την παράβαση του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου δεν βρίσκει κανένα στήριγμα στις αποφάσεις τις οποίες παραθέτει συναφώς. Ούτε σε κανένα σημείο των αποφάσεων αυτών συσχετίζει το Δικαστήριο τον εσωτερικό κανονισμό του οικείου οργάνου με τις αρχές της νομιμότητας, της ασφάλειας δικαίου και της χρηστής διοικήσεως, τις οποίες μνημονεύει το Πρωτοδικείο στη σκέψη 76 της αποφάσεως (βλ. το σημείο 58 κατωτέρω).

Τούτο δεν σημαίνει ότι, εκτός από τις αποφάσεις τις οποίες παρέθεσε το Πρωτοδικείο και την απόφαση Nakajima, δεν υπάρχει άλλη νομολογία στην οποία το Δικαστήριο να έχει περιλάβει στον νομικό του συλλογισμό τις διατάξεις του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού θεσμικού ή άλλου οργάνου ή στην οποία να έχει εξετάσει αν οι πράξεις του οργάνου αυτού συμβιβάζονται με τον οικείο κανονισμό. Σε καμία όμως από τις αποφάσεις αυτές το Δικαστήριο δεν εκφράζει ρητώς την άποψή του για το νομικό καθεστώς των κανονισμών αυτών. Επιπλέον, αυτή η νομολογία δεν αφορά διαφορές που να έχουν ανακύψει μεταξύ του οργάνου και φυσικών ή νομικών προσώπων *που δεν ανήκουν στο όργανο αυτό*. Πρόκειται πάντοτε περί υπαλληλικών υποθέ-

123 — Από την έκθεση ακροατηρίου προκύπτει ότι η FUNOC δεν επικαλέστηκε παράβαση του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής αλλά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 2950/83 του Συμβουλίου, της 17ης Οκτωβρίου 1983 (ΕΕ L 289, σ. 1). Κατά τη FUNOC, από τη διάταξη αυτή απέρρεε η υποχρέωση της Επιτροπής να εκδώσει η ίδια την απόφαση αυτή.

124 — Απόφαση Funoc, σκέψη 14.

σεων [125] ή περί διαφορών μεταξύ κράτους μέλους και κοινοτικού οργάνου [126]. Συνεπώς, ούτε από τις αποφάσεις αυτές θα μπορούσε να συναχθεί ότι η πάγια νομολογία του Δικαστηρίου επιτρέπει στα φυσικά και νομικά πρόσωπα να επικαλούνται τις παραβάσεις του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου. Ούτε όμως το αντίθετο συμπέρασμα, δηλαδή ότι καταρχήν δεν επιτρέπεται να γίνεται επίκληση ενός τέτοιου κανονισμού από φυσικά ή νομικά πρόσωπα, θα μπορούσε κατά τη γνώμη μου να συναχθεί από τις δύο συγκεκριμένες Διατάξεις του Δικαστηρίου τις οποίες μνημόνευσε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση [127].

54. *Ανάλυση της αποφάσεως Nakajima.* Όλα τα ως άνω στοιχεία ενισχύουν την πεποίθησή μου ότι η μόνη απόφαση του Δικαστηρίου στην οποία μπορούμε να προσδώσουμε αξία νομολογιακού προηγουμένου επί του ζητήματος αυτού είναι η απόφαση Nakajima: είναι η μόνη απόφαση με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ρητά επί του νομικού καθεστώτος του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου και επί του ζητήματος αν ένας ιδιώτης, φυσικό ή νομικό πρόσωπο ξένο προς το όργανο αυτό, μπορεί να επικαλεστεί την παράβαση του κανονισμού αυτού. Ο ισχυρισμός που προέβαλαν οι αναιρεσίβλητες κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι δηλαδή η απόφαση Nakajima είναι άσχετη προς την παρούσα υπόθεση, δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτός: αν και είναι αλήθεια ότι η απόφαση αυτή αφορά τον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου (και όχι αυτόν της Επιτροπής) και ότι δεν αφορά την κύρωση των αποφάσεων, παραμένει το γεγονός ότι πρέπει να της αναγνωρίσουμε την αξία νομολογιακού προηγουμένου επί του ζητήματος που μας απασχολεί εν προκειμένω, δηλαδή όσον

125 — Βλ. ιδίως την απόφαση της 24ης Μαρτίου 1983, υπόθεση 298/81, Colussi κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1983, σ. 1131, σκέψη 10). απόφαση της 29ης Σεπτεμβρίου 1983, υπόθεση 223/82, De Bruyn κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1983, σ. 2879, σκέψη 18). απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 1984, υπόθεση 260/80, Andersen κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1984, σ. 177, σκέψεις 5 και 6). απόφαση της 21ης Ιουνίου 1984, υπόθεση 69/83, Lux κατά Ελεγκτικού Συνεδρίου (Συλλογή 1984, σ. 2447, σκέψεις 9, 11 και 12) (εσωτερικός κανονισμός του Ελεγκτικού Συνεδρίου). απόφαση της 10ης Ιουνίου 1987, υπόθεση 307/85, Γαβανάς κατά Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής και Συμβουλίου (Συλλογή 1987, σ. 2435, σκέψεις 17 έως 21) (εσωτερικός κανονισμός της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής). απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 1988, υπόθεση 1/87, Picciolo κατά Επιτροπής (Συλλογή 1988, σ. 711, σκέψεις 36 έως 40) (εσωτερικός κανονισμός της Υπηρεσίας Επισήμων Εκδόσεων). Όσον αφορά τις υπαλληλικές υποθέσεις στις οποίες γίνεται μάλλον επικουρική επίκληση του εσωτερικού κανονισμού ενός οργάνου βλ. την απόφαση της 15ης Μαΐου 1985, υπόθεση 3/84, Πατρινός κατά Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 1421, σκέψεις 7 και 21). απόφαση της 11ης Ιουλίου 1985, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 87/77 και 130/77, 22/83 και 10/84, Salerno κατά Επιτροπής και Συμβουλίου (Συλλογή 1985, σ. 2523, σκέψεις 7 και 50) (εσωτερικός κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Συνεργασίας).

126 — Και στην κατηγορία αυτή αποφάσεων υπάρχει κάποια ποικιλομορφία. Οσάκις ένα κράτος μέλος, υπό την ιδιότητα του μέλους του οικείου οργάνου, επικαλέστηκε την παράβαση του εσωτερικού κανονισμού, το Δικαστήριο έκρινε ρητώς ότι το όργανο δεσμεύεται από τον εσωτερικό κανονισμό του και δεν μπορεί να παρεκκλίνει από αυτόν: βλ. την απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1988, υπόθεση 68/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 855, σκέψη 48). βλ. επίσης την απόφαση στην υπόθεση 131/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου, περί της οποίας έγινε λόγος ανωτέρω (στα σημεία 10 επ.). Στις υποθέσεις στις οποίες δεν υφίστατο αυτή η ιδιότητα του μέλους, αντιθέτως, το Δικαστήριο έδειξε κάποια επιφυλακτικότητα: κατ' αυτόν τον τρόπο αρνήθηκε επανειλημμένα να δεχθεί το αίτημα κρατών μελών να εξετάσει αν μια απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου συμβιβαζόταν με τον εσωτερικό κανονισμό του οργάνου αυτού, με την αιτιολογία ότι η απόφαση αυτή «εμπίπτει στην εσωτερική οργάνωση των εργασιών του και, ως εκ τούτου, δεν υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο»: απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1988, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 358/85 και 51/86, Γαλλία κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1986, σ. 4821, σκέψεις 16 και 17), και απόφαση εκδοθείσα την 28η Νοεμβρίου 1991 επί της υποθέσεως Λουξεμβούργο κατά Κοινοβουλίου, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 17, σκέψεις 43 και 44. Το Δικαστήριο έδειξε ανάλογη επιφυλακτικότητα με μια απόφαση την οποία εξέδωσε στις 14 Ιανουαρίου 1987 επί της υποθέσεως 278/84, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 1, σκέψεις 12 και 13).

127 — Πρόκειται περί της Διατάξεως της 4ης Ιουνίου 1986, υπόθεση 78/85, Ομάδα των Κομμάτων της Ευρωπαϊκής Δεξιάς κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1986, σ. 1753), και της Διατάξεως της 22ας Μαΐου 1990, υπόθεση C-68/90, Blot και Front national κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1990, σ. I-2101). Στις δύο αυτές περιπτώσεις ένα μέλος της Ομάδας των Κομμάτων της Ευρωπαϊκής Δεξιάς του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είχε ασκήσει προσφυγή με αίτημα την ακύρωση εσωτερικών πράξεων του Κοινοβουλίου. Και στις δύο περιπτώσεις οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν, μεταξύ άλλων, παράβαση του εσωτερικού κανονισμού του Κοινοβουλίου. Τόσο στη μία όσο και στην άλλη υπόθεση, το Δικαστήριο κήρυξε την προσφυγή απαράδεκτη, βασιζόμενο επί της αποφάσεώς του της 23ης Απριλίου 1986, υπόθεση 294/83, Les Verts (Συλλογή 1986, σ. 1339), με την οποία έκρινε ότι οι προσφυγές ακυρώσεως κατά πράξεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μπορούν να στρέφονται μόνον κατά των πράξεων που πρόκειται να παραγάγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων. Καμιά από τις προσβαλλόμενες πράξεις δεν πληρούσε την προϋπόθεση αυτή. Το Δικαστήριο ωστόσο δεν εξέτασε το ζήτημα αν επιτρέπεται στα φυσικά ή νομικά πρόσωπα να επικαλούνται τις διατάξεις του εσωτερικού κανονισμού του Κοινοβουλίου τις οποίες είχαν επικαλεστεί οι προσφεύγοντες.

αφορά το νομικό καθεστώς του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου καθώς και το αν επιτρέπεται να γίνεται επίκληση του κανονισμού αυτού από ιδιώτες ξένους προς το όργανο αυτό.

55. Το ζήτημα συνεπώς είναι αν το Πρωτοδικείο ερμηνεύει ορθώς την απόφαση Nakajima, όταν προβαίνει σε διάκριση μεταξύ των διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού ενός οργάνου οι οποίες ρυθμίζουν αποκλειστικά τη διεκπεραίωση των υποθέσεων εντός του οργάνου (και της παραβάσεως των οποίων συνεπώς θεωρεί ότι δεν επιτρέπεται να γίνεται επίκληση) και εκείνων οι οποίες γεννούν δικαιώματα και αποτελούν στοιχείο ασφάλειας δικαίου (και της παραβάσεως των οποίων συνεπώς επιτρέπεται να γίνεται επίκληση).

Είμαι της γνώμης ότι η απάντηση πρέπει να διαφέρει, ανάλογα με την περίπτωση. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει πάντως ότι η δεύτερη περίπτωση αποτελεί πολύ περισσότερο την εξαίρεση παρά τον κανόνα: πράγματι, όπως συνάγεται από τις αποφάσεις Akzo και Nakajima (παρατεθείσες ανωτέρω στα σημεία 41 και 48 αντιστοίχως), ο εσωτερικός κανονισμός ενός κοινοτικού οργάνου έχει ως κύριο στόχο να ρυθμίζει την εσωτερική λειτουργία του οργάνου αυτού *με σκοπό την εξασφάλιση της χρηστής διοικήσεως*. Η αντίληψη αυτή ισχύει κατά μείζονα λόγο για την Επιτροπή λόγω της δεσμευτικής αρχής που μνημόνευσα ανωτέρω (στο σημείο 48) και την οποία καθιερώνει το άρθρο 16 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως. Προκύπτει εξάλλου σαφώς από την απόφαση Nakajima ότι τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δεν μπορούν να επικαλούνται την παράβαση των κανόνων ενός εσωτερικού κανονισμού, οι οποίοι αφορούν την οργάνωση του οικείου οργάνου και τη διαδικασία λήψεως των αποφάσεων του και έχουν συνεπώς σκοπό να εξασφαλίσουν την εύρυθμη διεξαγωγή των *εσωτερικών* διαβουλεύσεων — πράγμα το οποίο ίσχυε αναμφισβήτητα για τα άρθρα του εσωτερικού κανονισμού του Συμβουλίου τα οποία είχε επικαλεστεί η Nakajima (βλ. το σημείο 49 ανωτέρω).

Η νομολογία του Δικαστηρίου ωστόσο δεν αποκλείει τελείως τη δυνατότητα των ιδιωτών να επικαλεστούν έναν εσωτερικό κανονισμό, τουλάχιστον στο μέτρο κατά το οποίο, για να επαναλάβω τη διατύπωση της σκέψεως 50 της αποφάσεως Nakajima, η οικεία διάταξη «(...) αποσκοπ(εί) στην προστασία των ιδιωτών». Το άρθρο 27 του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, το οποίο αφορά τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων, αποτελεί πρόσφορο παράδειγμα διατάξεως που ανταποκρίνεται στο κριτήριο αυτό. Από τις αποφάσεις Akzo, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής και Funoc κατά Επιτροπής συνάγεται εμμέσως πλην σαφώς ότι ένας τρίτος μπορεί ενδεχομένως να επικαλεστεί την παράβαση της εν λόγω διατάξεως [128]. Τούτο άλλωστε είναι λογικό. Όπως έχω ήδη επισημάνει προηγουμένως (στα σημεία 38 επ.), το πρόβλημα της εξουσιοδοτήσεως και της συνακόλουθης εξουσίας εκπροσωπήσεως είναι στενά συνδεδεμένο με την αρχή της συλλογικότητας της Επιτροπής, την οποία θεσπίζει η Συνθήκη, και επίσης στενά συνδεδεμένο με το ζήτημα αν μια πράξη εκδόθηκε ή εκτελέστηκε από την αρμόδια αρχή. Αυτό το τελευταίο ζήτημα αφορά την αρμοδιότητα και συνεπώς υπόκειται στον έλεγχο νομιμότητας εκ μέρους του Δικαστηρίου, δυνάμει του άρθρου 173, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ.

128 — Βλ. αντιστοίχως τη σκέψη 14 in fine της αποφάσεως VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, η οποία παρατίθεται στην υποσημείωση 48 ανωτέρω, και τη σκέψη 14 της αποφάσεως Funoc κατά Επιτροπής, η οποία παρατίθεται στο σημείο 52 ανωτέρω, από αυτές συνάγεται ότι το Δικαστήριο κρίνει ότι ο προσφεύγων μπορεί να αποδείξει ότι παραβιάστηκαν οι εφαρμοστέοι κανόνες περί εξουσιοδοτήσεως προς υπογραφή ή περί παραχωρήσεως της εξουσίας αυτής.

56. Το παράδειγμα του άρθρου 27 ενισχύει την πεποίθησή μου ότι το εφαρμοστέο κριτήριο για την επίλυση του ζητήματος αν επιτρέπεται η εκ μέρους των ιδιωτών επίκληση των διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού ενός κοινοτικού οργάνου είναι ακριβώς το αν η διάταξη αυτή αποσκοπεί (μεταξύ άλλων) στην *προστασία των ιδιωτών* και όχι, ή τουλάχιστον όχι αποκλειστικά, στην εύρυθμη εσωτερική λειτουργία του εν λόγω οργάνου. Υπό την έννοια αυτή, μπορώ να συμφωνήσω με τη διάκριση την οποία συνήγαγε το Πρωτοδικείο από την απόφαση Nakajima. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι υιοθετώ πλήρως την άποψη του Πρωτοδικείου ότι το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού «δημιουργ(εί) δικαιώματα και αποτελ(εί) παράγοντα νομικής ασφάλειας» υπέρ των ιδιωτών. Για να προσδιοριστεί αν αυτό ισχύει εν προκειμένω, πρέπει να εξεταστεί τώρα η σημασία της κυρώσεως κατά την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως.

Β — *Η νομική σημασία της κυρώσεως των αποφάσεων της Επιτροπής κατά το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού*

1. Η δοθείσα από το Πρωτοδικείο ερμηνεία

57. Θα ήθελα καταρχάς να εξετάσω εν τάχει τα βασικά χωρία της αποφάσεως PVC, όπου το Πρωτοδικείο εκφράζει την άποψή του επί της προβλεπομένης από το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού διαδικασίας κυρώσεως. Η βασική άποψη του Πρωτοδικείου εκφράζεται στη σκέψη 72 της αποφάσεως:

«Η διαδικασία κυρώσεως των πράξεων, που προβλέπεται από τις διατάξεις του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, άμεσο νομικό έρεισμα του οποίου αποτελούν τα άρθρα 15 και 16 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως της 8ης Απριλίου 1965, που προβλέπουν επίσης τη δημοσίευση του εν λόγω κανονισμού, συνιστά ουσιώδη παράγοντα νομικής ασφαλείας και σταθερότητας των νομικών καταστάσεων στην κοινοτική έννομη τάξη. Μόνο με αυτή είναι δυνατή η εξασφάλιση της εκδόσεως των πράξεων του εν λόγω κοινοτικού οργάνου από την αρμόδια αρχή, τηρουμένων των τύπων που προβλέπονται από τη Συνθήκη και των διατάξεων οι οποίες εκδόθηκαν προς εφαρμογή της, ιδίως δε τηρουμένης της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που προβλέπεται στο άρθρο 190 της Συνθήκης. Αποκλείοντας τη δυνατότητα αλλοιώσεως της εκδοθείσας πράξεως, η οποία δεν μπορεί να τροποποιηθεί ή να καταργηθεί παρά μόνο εφόσον τηρηθούν οι εν λόγω υποχρεώσεις, η διαδικασία αυτή παρέχει τη δυνατότητα στα υποκείμενα δικαίου, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για φυσικά ή νομικά πρόσωπα, για κράτη μέλη ή για άλλα κοινοτικά όργανα, να γνωρίζουν με βεβαιότητα και ανά πάσα στιγμή την ακριβή έκταση των δικαιωμάτων ή των υποχρεώσεών τους και τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή έλαβε απόφαση ως προς αυτούς.»

Κατά το Πρωτοδικείο, η διαδικασία κυρώσεως επιτελεί, πιο συγκεκριμένα, τις ακόλουθες λειτουργίες:

«Πρώτον, η κύρωση της πράξεως πιστοποιεί με βεβαιότητα την ύπαρξή της και το γεγονός ότι το περιεχόμενό της αντιστοιχεί ακριβώς προς την πράξη που υιοθέτησαν τα μέλη της Επιτροπής. Δεύτερον, η κύρωση καθιστά δυνατή την εξακρίβωση της αρμοδιότητας του εκδότη της πράξεως με τη χρονολόγηση και την υπογραφή της από τον

Πρόεδρο και τον Γενικό Γραμματέα. Τρίτον, καθιστώντας την πράξη εκτελεστή, η κύρωση εξασφαλίζει την πλήρη ενσωμάτωσή της στην κοινοτική έννομη τάξη. » [129]

Το Πρωτοδικείο κρίνει απαραίτητη την αυστηρή τήρηση των τύπων που συνεπάγεται αυτή η διαδικασία κυρώσεως:

«Όλη η αυστηρή τυπολατρεία, που αφορά την κατάρτιση, την έκδοση και κύρωση των πράξεων, είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση της σταθερότητας της έννομης τάξης και της νομικής ασφάλειας υπέρ των προσώπων έναντι των οποίων αντιτάσσονται οι πράξεις των κοινοτικών οργάνων. Η τήρηση των τύπων είναι απολύτως απαραίτητη για τη διατήρηση ενός νομικού συστήματος που βασίζεται στην ιεράρχηση των κανόνων. Εγγυάται την τήρηση των αρχών της νομιμότητας, της νομικής ασφαλείας και της χρηστής διοικήσεως (...) Κάθε παράβαση των κανόνων αυτών θα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κλίματος αβεβαιότητας, στο πλαίσιο του οποίου ο καθορισμός των προσώπων τα οποία δεσμεύουν οι πράξεις των οργάνων, η έκταση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους, καθώς και η αρχή που εκδίδει τις πράξεις, θα αποτελούσαν στοιχεία που μόνο κατά σχετική προσέγγιση θα μπορούσαν να γίνονται γνωστά, πράγμα το οποίο θα μπορούσε να επηρεάσει ακόμα και την ίδια την άσκηση του δικαστικού ελέγχου. Για τον λόγο αυτό, με την απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1988, 68/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 855, λεγόμενη "ουσίες με ορμονική δράση"), ή, με τη λεγόμενη απόφαση "ωοπαραγωγές όρνιθες" της ίδιας ημερομηνίας, προαναφερθείσα, το Δικαστήριο υπενθύμισε τη δεσμευτική ισχύ των εσωτερικών κανονισμών των κοινοτικών οργάνων, δεχόμενο ότι "οι κανόνες που αφορούν τον σχηματισμό της βουλήσεως των κοινοτικών οργάνων διατυπώνονται από τη Συνθήκη και (...) δεν τελούν στη διάθεση των κρατών μελών ούτε αυτών των ίδιων των κοινοτικών οργάνων"» [130].

58. Συνοψίζοντας τις τρεις αυτές σκέψεις της αποφάσεως γίνεται αντιληπτό ότι, κατά το Πρωτοδικείο, η προβλεπόμενη από τον εσωτερικό κανονισμό διαδικασία κυρώσεως επιτελεί τις ακόλουθες λειτουργίες: 1) εγγυάται ότι η πράξη εκδόθηκε από την αρμόδια αρχή, σύμφωνα με τις τυπικές προϋποθέσεις και τους κανόνες θέσεως σε ισχύ που προβλέπονται από τη Συνθήκη ΕΟΚ, ιδίως δε με την υποχρέωση αιτιολογήσεως την οποία θεσπίζει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ [131], 2) επιβεβαιώνει το υποστατό και το περιεχόμενο της πράξεως καθώς και τη συμφωνία της με τη βούληση της ολομέλειας της Επιτροπής [132] και 3) καθιστά την πράξη εκτελεστή και εξασφαλίζει την πλήρη ενσωμάτωσή της στην κοινοτική έννομη τάξη [133].

Πριν εξεταστεί αν αυτές οι λειτουργίες μπορούν πράγματι να αποδοθούν στη διαδικασία κυρώσεως, θεωρώ ενδεδειγμένη την ενδελεχέστερη εξέταση των οικείων διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού.

2. Λεπτομερής ανάλυση των οικείων διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής

59. Το άρθρο 12 υπάγεται στο μέρος I («Αποφάσεις της Επιτροπής»), του πρώτου κεφαλαίου του εσωτερικού κανονισμού. Στο

129 — Απόφαση PVC, σκέψη 75.

130 — Απόφαση PVC, σκέψη 76.
131 — Απόφαση PVC, σκέψεις 72 και 75.
132 — Απόφαση PVC, σκέψεις 74 και 75.
133 — Απόφαση PVC, σκέψη 75.

τέλος του μέρους αυτού, το οποίο αφορά αποκλειστικά τον τρόπο διασκέψεως και λήψεως των αποφάσεων της Επιτροπής, προβλέπεται ότι τούτο γίνεται είτε σε σύνοδο είτε δια της εγγράφου διαδικασίας [134]. Όπως υποστηρίζει η Επιτροπή και όπως δέχεται επίσης το Πρωτοδικείο με την απόφασή του [135], υφίσταται στενή σχέση μεταξύ του άρθρου 12 και του άρθρου 10 του κανονισμού αυτού. Παραθέτω το πλήρες κείμενο των δύο αυτών διατάξεων:

«*Άρθρο 10*

Συντάσσονται πρακτικά κάθε συνεδριάσεως της Επιτροπής.

Τα σχέδια πρακτικών υποβάλλονται στην έγκριση της Επιτροπής σε μια επόμενη συνεδρίαση. Τα εγκεκριμένα πρακτικά κυρώνονται δια της υπογραφής του Προέδρου και της προσυπογραφής του Γενικού Γραμματέα.»

«*Άρθρο 12*

Οι πράξεις που εγκρίνονται από την Επιτροπή σε σύνοδο ή δια της εγγράφου διαδικασίας κυρώνονται στην ή στις γλώσσες στις οποίες το κείμενό τους είναι αυθεντικό δια των υπογραφών του Προέδρου και του Γενικού Γραμματέα.

Τα κείμενα των πράξεων αυτών προσαρτώνται στα πρακτικά της Επιτροπής, στα οποία γίνεται μνεία της εκδόσεώς τους.

Ο Πρόεδρος κοινοποιεί, όταν χρειάζεται, τις πράξεις που εκδίδει η Επιτροπή.»

Από τον συνδυασμό των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι, για τις αποφάσεις τις οποίες εκδίδει η ολομέλεια, η Επιτροπή πρέπει να τηρεί την ακόλουθη διαδικασία: 1) πρώτον, για κάθε συνεδρίαση πρέπει να συντάσσονται πρακτικά, τα οποία εγκρίνονται από την Επιτροπή σε επόμενη συνεδρίαση και κατόπιν κυρώνονται δια της υπογραφής του Προέδρου και της προσυπογραφής του Γενικού Γραμματέα, 2) οι *πράξεις* που εγκρίνονται από την Επιτροπή (σε σύνοδο ή δια της εγγράφου διαδικασίας) πρέπει κατόπιν να κυρώνονται, στην ή στις γλώσσες στις οποίες το κείμενό τους είναι αυθεντικό, δια των υπογραφών του Προέδρου και του Γενικού Γραμματέα, 3) τα κείμενα των πράξεων αυτών πρέπει να προσαρτώνται στα πρακτικά της συνεδριάσεως της Επιτροπής, όπου γίνεται μνεία της εκδόσεώς τους και 4) οι εν λόγω πράξεις πρέπει,

134 — Το μέρος ΙΙ του πρώτου κεφαλαίου αφορά την προετοιμασία και την εκτέλεση των αποφάσεων της Επιτροπής. Ο εσωτερικός κανονισμός περιλαμβάνει ακόμη ένα δεύτερο κεφάλαιο, με τον τίτλο «διοίκηση», το οποίο αφορά την οργάνωση των διοικητικών υπηρεσιών της Επιτροπής, καθώς και ένα τρίτο κεφάλαιο με τον τίτλο «αντικατάσταση και εξουσιοδότηση», στο οποίο περιέχεται το άρθρο 27, το οποίο έχω ήδη επανειλημμένως παραθέσει.

135 — Απόφαση PVC, σκέψη 74.

όταν χρειάζεται, να κοινοποιούνται από τον Πρόεδρο προς τους αποδέκτες τους [136].

Αποτελεί η διαδικασία κυρώσεως εγγύηση για το ότι η πράξη έχει εκδοθεί από την αρμόδια αρχή σύμφωνα με τις τυπικές προϋποθέσεις, ιδίως δε με την υποχρέωση αιτιολογήσεως που προβλέπει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ;

60. Δεν έχω πειστεί ότι η διαδικασία κυρώσεως συνιστά εγγύηση για το ότι η πράξη έχει εκδοθεί από την αρμόδια αρχή, δηλαδή από την Επιτροπή. Αν και η κύρωση αποτελεί απόδειξη ότι η ολομέλεια της Επιτροπής εξέδωσε μια συγκεκριμένη πράξη, δεν εγγυάται όμως με κανένα τρόπο ότι η Επιτροπή ήταν πράγματι αρμόδια να εκδώσει την πράξη αυτή [137]. Αντιστρόφως, το γεγονός ότι ο ισχύων εσωτερικός κανονισμός δεν προβλέπει καμία διαδικασία κυρώσεως για τις πράξεις που εκδίδονται από πρόσωπο στο οποίο παρασχέθηκε η εξουσία να λάβει ένα μέτρο διοικήσεως ή διαχειρίσεως, βάσει του άρθρου 27 του κανονισμού, δεν συνεπάγεται ότι οι πράξεις αυτές εκδίδονται από αναρμόδια αρχή. Αν αυτό που εννοεί το Πρωτοδικείο είναι ότι η κύρωση εγγυάται ότι η πράξη εκδόθηκε από αρμόδιο όργανο *εντός της Επιτροπής*, θεωρώ ότι η πιο πάνω (στα σημεία 40 επ.) εκτεθείσα νομολογία του Δικαστηρίου επί της αρχής της συλλογικότητας και επί των προϋποθέσεων υπό τις οποίες μπορούν να μεταβιβαστούν αρμοδιότητες προσφέρει στους ιδιώτες επαρκείς εγγυήσεις συναφώς, ώστε να είναι σε θέση να αμύνονται κατά των πράξεων οι οποίες έχουν εκδοθεί από αναρμόδιο μέλος της Επιτροπής ή του προσωπικού της.

Επιπλέον, δεν βλέπω ποια περαιτέρω εγγύηση θα μπορούσε να προσφέρει η κύρωση ως προς την τήρηση των τυπικών προϋποθέσεων που επιβάλλονται από τη Συνθήκη ΕΟΚ, ιδίως δε ως προς την υποχρέωση αιτιολογήσεως την οποία θεσπίζει το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ. Όσον αφορά τη συμμόρφωση προς το άρθρο 190: αν και η έκθεση των αιτιολογιών αποτελεί συστατικό στοιχείο των κοινοτικών πράξεων (βλ. το σημείο 73 κατωτέρω), το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, όπως ερμηνεύτηκε από τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. το σημείο 16 ανωτέρω), θέτει, πρώτον, ορισμένο αριθμό προϋποθέσεων σχετικών με το *ουσιαστικό* περιεχόμενο της αιτιολογίας των αποφάσεων που εκδίδει η Επιτροπή στον τομέα του ανταγωνισμού. Μια καθαρά *τυπική* διαδικασία κυρώσεως, κατά την έννοια των άρθρων 10 και 12 του εσωτερικού κανονισμού, με όση αυστηρότητα και αν έχει τηρηθεί, δεν είναι ικανή να θεραπεύσει τα ουσιαστικά ελαττώματα της αιτιολογίας μιας αποφάσεως της Επιτροπής, λαμβανομένων υπόψη των προϋποθέσεων που έχει θέσει το Δικαστήριο ως προς την έννομη προστασία των αποδεκτών της πράξεως και ως προς τον έλεγχο νομιμότητας στο πλαίσιο του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ.

4. Λεπτομερής εξέταση των άρθρων 191 και 192 της Συνθήκης ΕΟΚ

136 — Ειρήσθω εν παρόδω ότι ο εσωτερικός κανονισμός πουθενά δεν ορίζει ρητώς ότι, όταν μία απόφαση πρέπει να συνταχθεί σε περισσότερες από μία αυθεντικές γλώσσες, η Επιτροπή πρέπει να εγκρίνει την απόφαση αυτή σε όλες τις γλώσσες κατά τη διάρκεια *της συνεδριάσεώς της* ούτε βέβαια ότι η απόφαση υπογράφεται από όλους τους Επιτρόπους που έλαβαν μέρος στην έκδοσή της. Ούτε τάσσει το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού καμία αυστηρή προθεσμία για την κύρωση των πράξεων στην ή στις αυθεντικές γλώσσες. Θεωρώ αντιθέτως ότι από τη διάταξη κατά την οποία τα κείμενα αυτά πρέπει να προσαρτώνται στα εγκεκριμένα πρακτικά βάσει του άρθρου 10 — πρακτικά τα οποία, αντίθετα από ό, τι έκρινε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 74 της αποφάσεως PVC, δεν πρέπει να εγκρίνονται από την Επιτροπή κατά την αμέσως επόμενη συνεδρίαση αλλά σε «σε μια επόμενη συνεδρίαση» — συνάγεται ότι η κύρωση, η οποία πρέπει να επακολουθήσει βάσει του άρθρου 12, μπορεί να χωρήσει εντός ευλόγου προθεσμίας μετά την έγκριση της πράξεως.

137 — Πράγματι, αν η Επιτροπή εξέδιδε, για παράδειγμα, μία απόφαση σε έναν τομέα ο οποίος αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών, η απόφαση αυτή, κατά το Δικαστήριο, «θα εστερείτο οιασδήποτε νομικής βάσεως εντός της κοινοτικής έννομης τάξεως». απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1969, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 6/69 και 11/69, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Jurispr. 1969, σ. 523, σκέψη 13). Είναι αυτονόητο ότι η κύρωση δεν θα μπορούσε να θεραπεύσει ένα τέτοιο ελάττωμα.

61. Προκειμένου να αναλυθούν οι άλλες λειτουργίες τις οποίες επιτελεί κατά το Πρωτοδικείο η διαδικασία κυρώσεως, συμπεριλαμβανομένου του ρόλου τον οποίο διαδραματίζει η κύρωση για την εξασφάλιση της τηρήσεως των τύπων που προβλέπονται από τη Συνθήκη ΕΟΚ και τα νομοθετικά κείμενα τα οποία έχουν εκδοθεί κατ' εφαρμογήν της, θεωρώ απαραίτητο να εξεταστεί καταρχάς λεπτομερέστερα η σημασία των άρθρων 191 και 192 της Συνθήκης ΕΟΚ. Εκτός από το άρθρο 190, το οποίο έχω ήδη εξετάσει, αυτά είναι τα δύο άρθρα που θεσπίζουν τις τυπικές προϋποθέσεις που επιβάλλει η Συνθήκη ΕΟΚ όσον αφορά τις αποφάσεις της Επιτροπής επί θεμάτων ανταγωνισμού οι οποίες επιβάλλουν χρηματικές υποχρεώσεις σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

62. Το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ προβλέπει, πρώτον, ότι «οι αποφάσεις κοινοποιούνται στους αποδέκτες τους». Με άλλα λόγια, η *κοινοποίηση* είναι συνεπώς απαραίτητη προϋπόθεση για τη θέση μιας αποφάσεως σε ισχύ [138]. Το Δικαστήριο δείχνει ωστόσο ελαστικότητα, όσον αφορά τον *τύπο* υπό τον οποίο πρέπει να πραγματοποιείται η κοινοποίηση: κατά πάγια, μετά την απόφαση Continental Can, νομολογία, «μια απόφαση κοινοποιείται δεόντως, κατά την έννοια της Συνθήκης, όταν ανακοινώνεται στον αποδέκτη της και αυτός είναι σε θέση να λάβει γνώση αυτής» [139]. Η νομολογία αυτή αποτελεί τη λογική προέκταση της αποφάσεως ALMA, με την οποία, βάσει «ενός κανόνα δικαίου γενικώς αποδεκτού σε όλες τις χώρες της Κοινότητας», το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «η έγγραφη δήλωση βουλήσεως παράγει όλα τα αποτελέσματά της από τη στιγμή που θα εισέλθει κανονικά στην εσωτερική σφαίρα του αποδέκτη» [140]. Με άλλα λόγια, προκειμένου να καθοριστεί αν πληρούται η προϋπόθεση κοινοποιήσεως την οποία θεσπίζει το άρθρο 191 της Συνθήκης ΕΟΚ, είναι καθοριστικό ο αποδέκτης να έχει *πράγματι πρόσβαση* στην οικεία απόφαση [141]. Όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο με τις αποφάσεις Geigy και ICI, οι τυχόν παρατυπίες στην κοινοποίηση μιας αποφάσεως δεν επηρεάζουν την ίδια την πράξη και συνεπώς δεν μπορούν να την καταστήσουν ανίσχυρη: οι παρατυπίες αυτές μπορούν τοπολύ, υπό ορισμένες περιστάσεις, να εμποδίσουν την έναρξη της προθεσμίας προσφυ-

138 — Αντίθετα απ' ό, τι προβλέπεται για τους κανονισμούς, το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ δεν επιβάλλει *δημοσίευση* των αποφάσεων στην Επίσημη Εφημερίδα. Η δημοσίευση αυτή συνεπώς δεν συνιστά, κατά τη Συνθήκη, προϋπόθεση για την έναρξη ισχύος μιας αποφάσεως: βλ. απόφαση Κάτω Χώρες και Leeuwarden Papierwarenfabriek κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 47, σκέψη 28. Για ορισμένες αποφάσεις όμως τις οποίες εκδίδει η Επιτροπή κατ' εφαρμογήν των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης ΕΟΚ, το άρθρο 21 του κανονισμού 17 επιβάλλει δημοσίευση. αυτή η υποχρέωση δημοσιεύσεως δεν ισχύει, ωστόσο, για τις αποφάσεις που επιβάλλουν πρόστιμα, κατ' εφαρμογή του άρθρου 15 του κανονισμού 17, για παράβαση των άρθρων 85 ή 86 της Συνθήκης. Πάντως, κατά το Δικαστήριο, ούτε το γράμμα ούτε το πνεύμα του άρθρου 21 του κανονισμού 17 κωλύουν την Επιτροπή να προβεί στη δημοσίευση αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι η δημοσίευση αυτή δεν συνεπάγεται την αποκάλυψη του επιχειρηματικού απορρήτου των εμπλεκομένων επιχειρήσεων. η δημοσιότητα που δίδεται κατ' αυτόν τον τρόπο στην απόφαση μπορεί μάλιστα να «συμβάλει στην τήρηση των κανόνων περί ανταγωνισμού της Συνθήκης»: απόφαση ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 51, σκέψεις 102 και 104. Αντιθέτως, οι αποδέκτες μιας αποφάσεως δεν μπορούν να προσβάλουν την *έλλειψη* δημοσιεύσεως, μολονότι κατά το Δικαστήριο, είναι ευκταίο «η απόφαση (...) που επηρεάζει τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των υπηκόων περισσοτέρων κρατών μελών να μη στερείται της δημοσιότητας που εξασφαλίζεται σε ανάλογες περιπτώσεις»: απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 1964, συνενδικαοθείσες υποθέσεις 73/63 και 74/63, International Crediet-en Handelsvereniging «Rotterdam» (Jurispr. 1964, σ. 1, και συγκεκριμένα σ. 27).

139 — Απόφαση Europemballage και Continental Can κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 10. Το Δικαστήριο έκρινε στην υπόθεση εκείνη ότι η επίδικη απόφαση της Επιτροπής είχε δεόντως κοινοποιηθεί, εφόσον είχε πράγματι ανακοινωθεί στην Continental (δηλαδή με επιστολές που της είχαν σταλεί ταχυδρομικώς). Για πιο πρόσφατες αποφάσεις που επιβεβαιώνουν τη νομολογία αυτή, βλ. ιδίως την απόφαση Cockerill-Sambre κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 10, και την απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1989, υπόθεση 374/87, Orkem κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 3283, σκέψη 6). βλ. επίσης την απόφαση που εξέδωσε το Πρωτοδικείο στις 29 Μαΐου 1991 επί της υποθέσεως T-12/90, Bayer κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. II-219, σκέψη 18).

140 — Απόφαση ALMA κατά Ανωτάτης Αρχής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 15 (Jurispr. 1957, σ. 201).

141 — Για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο στην υπόθεση Continental Can αποφάνθηκε επίσης ότι η Continental, προκειμένου να καταστήσει ανενεργό την κοινοποίηση της επίδικης αποφάσεως της Επιτροπής, δεν μπορούσε να επικαλεστεί τη δική της άρνηση να λάβει γνώση της αποφάσεως αυτής: απόφαση Europemballage και Continental Can κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 10.

γής [142]. Αν και το Δικαστήριο επαγρυπνεί για την αυστηρή τήρηση του γλωσσικού καθεστώτος που προβλέπεται από το άρθρο 3 του κανονισμού 1, βάσει του οποίου «τα όργανα της Κοινότητας είναι υποχρεωμένα να κοινοποιούν σε κάθε επιχείρηση προς την οποία απευθύνεται μια απόφαση το κείμενο αυτής στη γλώσσα του κράτους μέλους από το οποίο προέρχεται η επιχείρηση αυτή» [143], δέχεται ωστόσο ότι το γεγονός ότι η απόφαση κοινοποιήθηκε στην επιχείρηση αυτή επιπλέον και σε άλλες γλώσσες δεν είναι ικανό να θίξει το κύρος της [144].

Το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, προβλέπει εξάλλου ότι οι αποφάσεις «*αποκτούν ενέργεια* με την κοινοποίησή τους». Μια απόφαση συνεπώς δεν μπορεί να τεθεί σε ισχύ πριν από την κοινοποίησή της: το Δικαστήριο έχει επιβεβαιώσει ότι, σύμφωνα με θεμελιώδη αρχή της κοινοτικής έννομης τάξης, η πράξη η οποία πηγάζει από την άσκηση δημόσιας εξουσίας δεν μπορεί να αντιταχθεί έναντι των πολιτών, πριν οι πολίτες αυτοί αποκτήσουν τη δυνατότητα να λάβουν γνώση της [145]. Τούτο συνάγεται επίσης από το γεγονός ότι η προβλεπόμενη για την άσκηση προσφυγής προθεσμία του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν αρχίζει παρά μόνο από την κοινοποίηση στον προσφεύγοντα ή, ελλείψει κοινοποιήσεως, από την ημέρα κατά την οποία ο προσφεύγων έλαβε γνώση της πράξεως (άρθρο 173, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ).

Με την απόφαση Consten-Grundig, το Δικαστήριο έκρινε επίσης κατηγορηματικά, σχετικά με μια απόφαση εκδοθείσα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, ότι «μόνο το κείμενο που κοινοποιείται στους αποδέκτες είναι αυθεντικό» [146]. Για τον λόγο αυτό ο αποδέκτης δεν μπορεί να επικαλεστεί ένα λάθος στο κείμενο της αποφάσεως που δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα [147].

63. Το άρθρο 192 της Συνθήκης ΕΟΚ θεσπίζει τους κανόνες που διέπουν την *εκτελεστότητα* των αποφάσεων του Συμβουλίου ή της Επιτροπής οι οποίες, όπως μπορεί να συμβαίνει με τις υποθέσεις «άρθρο 85», επιβάλλουν χρηματική υποχρέωση σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα (το άρθρο 192 της Συνθήκης ΕΟΚ ρυθμίζει επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 187 της Συνθήκης, την εκτελεστότητα των αποφάσεων του Δικαστηρίου). Οι αποφάσεις αυτές του Συμβουλίου ή της Επιτροπής αποτελούν τίτλο εκτελεστό για τα προαναφερθέντα πρόσωπα (άρθρο 192, πρώτο εδάφιο). Ο εκτελεστήριος τύπος περιάπτεται «μετά έλεγχο της γνησιότητας μόνο του τίτλου» από την εθνική αρχή που ορίζει η κυβέρνηση του κράτους μέλους προς τον σκοπό αυτό (άρθρο 192, δεύτερο εδάφιο) [148]. Πρέπει να υποτεθεί ότι αυτός ο έλεγχος σημαίνει μόνο ότι η αρμόδια εθνική αρχή εξακριβώνει ότι

142 — Απόφαση ICI κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψεις 39 και 40, και απόφαση Geigy κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 75, σκέψη 18. Τόσο στην υπόθεση ICI όσο και στην υπόθεση Geigy, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η προσφεύγουσα είχε πλήρη γνώση του κειμένου της αποφάσεως και ότι είχε κάνει εμπρόθεσμη χρήση του δικαιώματος προσφυγής. ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, το ζήτημα των πιθανών παρατυπιών της κοινοποιήσεως καθίστατο άνευ ενδιαφέροντος και ότι, συνεπώς, οι λόγοι ακυρώσεως που βασίζονταν σ' αυτές ήταν απαράδεκτοι, ελλείψει εννόμου συμφέροντος: απόφαση ICI κατά Επιτροπής, σκέψεις 42 έως 44, και απόφαση Geigy κατά Επιτροπής, σκέψη 19.

143 — Απόφαση Suiker Unie κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 54, σκέψη 114. Για το κείμενο της διατάξεως αυτής βλ. την υποσημείωση 64 ανωτέρω.

144 — Απόφαση Suiker Unie κατά Επιτροπής, σκέψη 115.

145 — Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 1979, υπόθεση 98/78, Racke (Jurispr. 1979, σ. 69, σκέψη 15 in fine). Βλ. επίσης συναφώς H.-W. Daig και G. Schmidt, «Artikel 191», στο Von der Groeben-Thiesing-Ehlermann, *Kommentar zum EWG-Vertrag*, IV, σ. 4991, αριθ. 20. E. Grabitz, «Artikel 191», στο Grabitz *Kommentar zum EWG-Vertrag*, σ. 32, σημείο 8.

146 — Απόφαση Consten-Grundig κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 49 (Jurispr. 1966, σ. 510).

147 — Όπ. π. Ο Consten είχε επικαλεστεί παράβαση ουσιώδους τύπου, διότι το δημοσιευθέν στην Επίσημη Εφημερίδα κείμενο χαρακτήριζε την πράξη ως οδηγία.

148 — Για τον κατάλογο των αρμοδίων εθνικών αρχών που έχουν οριστεί προς τούτο από τα κράτη μέλη, βλ. J. -V. Louis, «Article 192», στο *Le droit de la Communauté économique européenne (Commentaire Mégret)*, X, σ. 517 και 517, υποσημείωση 5.

η εκτελεστέα πράξη εκδόθηκε *πράγματι* από το κοινοτικό όργανο που κοινοποιεί την απόφαση [149].

Εξέταση από πλευράς των άρθρων αυτών της Συνθήκης των άλλων λειτουργιών που αποδίδει το Πρωτοδικείο στη διαδικασία κυρώσεως

64. Από την εξέταση, υπό το πρίσμα των άρθρων 191 και 192 της Συνθήκης ΕΟΚ, των άλλων λειτουργιών που αποδίδει το Πρωτοδικείο στις διαδικασίες κυρώσεως, οι οποίες προβλέπονται από τον εσωτερικό κανονισμό, προκύπτει ευθύς εξαρχής ότι δεν είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι *η κύρωση, καθιστώντας την πράξη εκτελεστή, εξασφαλίζει την πλήρη ενσωμάτωσή της στην κοινοτική έννομη τάξη*. Πράγματι, το Πρωτοδικείο, αποφαινόμενο κατά τα ως άνω, κακώς δεν έλαβε καθόλου υπόψη το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ και τη νομολογία την οποία έχει αναπτύξει το Δικαστήριο επ' αυτού καθώς και επί του άρθρου 192 της Συνθήκης ΕΟΚ, τα οποία προβλέπουν περιοριστικά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τίθεται μια απόφαση σε ισχύ, πράγμα το οποίο την καθιστά εκτελεστή και εξασφαλίζει την πλήρη ενσωμάτωσή της στην κοινοτική έννομη τάξη. Πράγματι, πριν από την κοινοποίησή της, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, μια απόφαση δεν αποκτά ενέργεια και επιπλέον δεν μπορεί να εκτελεστεί, ανεξαρτήτως του αν τηρήθηκε ή όχι η εσωτερική διαδικασία κυρώσεως.

65. Επιπλέον, υπό το πρίσμα των άρθρων 191 και 192 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν βλέπω πώς η κύρωση σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 12 του εσωτερικού κανονισμού παρέχει στα υποκείμενα δικαίου προς τα οποία απευθύνεται η απόφαση της Επιτροπής μια επιπλέον εγγύηση ως προς *το υποστατό και το περιεχόμενο μιας πράξεως*. Όταν μια απόφαση της Επιτροπής κοινοποιηθεί σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο, σύμφωνα με το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, αυθεντική είναι, κατά το Δικαστήριο, η κοινοποιηθείσα αυτή πράξη και μόνο αυτή, και μόνο αυτής τη γνησιότητα μπορούν να ελέγξουν οι αρμόδιες εθνικές αρχές, ενόψει της περιαφής του εκτελεστηρίου τύπου (βλ. τα σημεία 62 και 63 ανωτέρω). Από το χρονικό αυτό σημείο η Επιτροπή δεν έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δήλωση βουλήσεως στην οποία προέβη, εκτός αν η πράξη αποδειχθεί ανυπόστατη (βλ. το σημείο 77 κατωτέρω). Ανακαλώντας τη δήλωση βουλήσεώς της, η Επιτροπή θα προσέβαλλε τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του αποδέκτη ότι μπορεί να βασιστεί στη νομιμότητα της πράξεως [150]. Μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η πράξη αποδεικνυόταν παράνομη, θα είχε δικαίωμα η Επιτροπή να προχωρήσει στην ανάκλησή της, αλλά ακόμη και στην περίπτωση αυτή δεν θα μπορούσε, κατά πάγια νομολογία, να προβεί στην ανάκληση αυτή παρά μόνο «αν (η ανάκληση) επέρχεται εντός εύλογης προθεσμίας και αν η Επιτροπή επαρκώς έλαβε υπόψη της το μέτρο κατά το οποίο η προσφεύγουσα ενδεχομένως πίστεψε στη νομιμότητα της πράξης» [151].

Αποτελεί η διαδικασία κυρώσεως εγγύηση ότι το περιεχόμενο μιας πράξεως

149 — E. Grabitz, «Artikel 192», στο *Grabitz Kommentar zum EWG-Vertrag*, σ. 36, σημείο 11. H. P. Ipsen, *Europäisches Gemeinschaftsrecht*, Tübingen, Mohr, 1972, σ. 535, σκέψη 13.

150 — Βλ. την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1987, υπόθεση 15/85, Consorzio Cooperative d'Abruzzo κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 1005, σκέψεις 13 και 17).

151 — Απόφαση Consorzio Cooperative d'Abruzzo κατά Επιτροπής, σκέψη 12. απόφαση της 3ης Μαρτίου 1982, υπόθεση 14/81, Alpha Steel κατά Επιτροπής (Συλλογή 1982, σ. 749, σκέψη 10). βλ. ήδη την απόφαση της 12ης Ιουλίου 1957, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 7/56 και 3/57 έως και 7/57, Algera κ. λπ. κατά Κοινής Συνελεύσεως (Jurispr. 1957, σ. 85, και συγκεκριμένα σ. 125), απόφαση της 12ης Ιουλίου 1962, υπόθεση 14/61, Hoogovens κατά Ανωτάτης Αρχής (Jurispr. 1962, σ. 507, και συγκεκριμένα σ. 543), απόφαση της 13ης Ιουλίου 1965, υπόθεση 111/63, Lemmerz-Werke κατά Ανωτάτης Αρχής (Jurispr. 1965, σ. 935, και συγκεκριμένα σ. 953).

ανταποκρίνεται στη βούληση της ολομέλειας της Επιτροπής;

66. Έρχομαι τώρα στην τελευταία λειτουργία την οποία αποδίδει το Πρωτοδικείο στη διαδικασία κυρώσεως, ότι δηλαδή αυτή εξασφαλίζει ότι η κυρωθείσα πράξη συμπίπτει, ως προς το περιεχόμενό της, με την πράξη που εκδόθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής. Σε σχέση με την ερμηνεία αυτή του Πρωτοδικείου πρέπει κατά τη γνώμη μου να γίνει η ακόλουθη διάκριση.

Θα ήθελα πρώτα να υπογραμμίσω ότι, μόνο υπό την προϋπόθεση ότι ο αποδέκτης μιας αποφάσεως της Επιτροπής, ο οποίος προσφεύγει ενώπιον του κοινοτικού δικαστηρίου, μπορεί να δικαιολογήσει έννομο συμφέρον προς τούτο, μπορεί το δικαστήριο αυτό να δεχθεί το αίτημα του αποδέκτη να διατάξει την Επιτροπή να προσκομίσει, ως αποδεικτικό μέσο, τα κυρωθέντα πρακτικά και το κυρωθέν πρωτότυπο της αποφάσεως, δεδομένου ότι αυτά αποτελούν *εμπιστευτικά* έγγραφα, διότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του εσωτερικού κανονισμού, οι διαβουλεύσεις της Επιτροπής είναι εμπιστευτικές. Στο κοινοτικό δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει την ύπαρξη του συμφέροντος αυτού σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση: τέτοιο συμφέρον υπάρχει, κατά τεκμήριο, εφόσον υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι το κοινοποιηθέν κείμενο της αποφάσεως δεν συμπίπτει (ή δεν συμπίπτει πλέον) με το κείμενο της εγκριθείσας από την ολομέλεια της Επιτροπής αποφάσεως [152].

152 — Βλ. τη Διάταξη επί της υποθέσεως BAT και Reynolds κατά Επιτροπής, όπου μία από τις προσφεύγουσες είχε υποβάλει προς το Δικαστήριο το αίτημα να διατάξει την Επιτροπή να προσκομίσει όλα τα έγγραφα που είχε στην κατοχή της, τα οποία αφορούσαν μια συγκεκριμένη υπόθεση ανταγωνισμού, προκειμένου να ελέγξει αν η απόφαση της Επιτροπής επηρεάστηκε από σκέψεις διαφορετικές από τις εκτιθέμενες στις αιτιολογίες της αποφάσεως. Ο Πρόεδρος απέρριψε το αίτημα αυτό, διότι θα συνιστούσε «αποδεικτικό μέσο εξαιρετικού χαρακτήρα», το οποίο «(προ)ϋποθέτει ότι οι περιστάσεις που περιβάλλουν την εν λόγω απόφαση δημιουργούν *σοβαρές αμφιβολίες* ως προς τους πραγματικούς λόγους και ιδίως ότι δημιουργούν υπόνοιες ότι οι λόγοι αυτοί δεν έχουν σχέση με τους στόχους του κοινοτικού δικαίου και συνιστούν, συνεπώς, κατάχρηση εξουσίας»: Διάταξη της 18ης Ιουνίου 1986, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 142/84 και 156/84 (Συλλογή 1986, σ. 1899, σκέψη 11, η υπογράμμιση δική μου).

Νομίζω ότι τέτοιο συμφέρον *δεν* υφίσταται, όταν υπάρχουν μόνο ασήμαντες διαφορές, οι οποίες από καμιά άποψη δεν επηρεάζουν το περιεχόμενο της αποφάσεως, όπως συμβαίνει με τις προσαρμογές ενόψει της εναρμονίσεως των κειμένων μιας αποφάσεως σε διάφορες γλώσσες, ή όταν υπάρχουν διαφορές ουσίας οι οποίες είναι ικανές να επηρεάσουν μόνο *άλλους* αποδέκτες.

Στην προαναφερθείσα υποθετική περίπτωση όμως, κατά την οποία ένας διάδικος αποδεικνύει έννομο συμφέρον, θεωρώ ότι μπορεί πράγματι να αποδοθεί τέτοιος ρόλος στα κυρωθέντα πρακτικά και στο κυρωθέν πρωτότυπο μιας πράξεως η οποία εγκρίθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής. Το κοινοτικό δικαστήριο συνεπώς πρέπει να είναι πράγματι σε θέση να ελέγξει μέσω των εγγράφων αυτών αν επήλθαν εκ των υστέρων σημαντικές (δηλαδή επηρεάζουσες τη νομική κατάσταση του ενδιαφερομένου διαδίκου) τροποποιήσεις στην πράξη που ενέκρινε η Επιτροπή ως συλλογικό όργανο, τροποποιήσεις οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στη δήλωση βουλήσεως της Επιτροπής, όπως εκφράζεται στα οικεία έγγραφα. Τούτο θα μπορούσε επίσης να διατυπωθεί διαφορετικά: όταν ο Πρόεδρος και ο Γενικός Γραμματέας της Επιτροπής επιθέτουν την υπογραφή τους κάτωθι των εγκεκριμένων πρακτικών μιας συνόδου της Επιτροπής, κατά την οποία ελήφθη μια συγκεκριμένη απόφαση, και υπογράφουν επιπλέον την απόφαση αυτή (το αυθεντικό κείμενό της σε μία ή περισσότερες γλώσσες), η τυπική αυτή διαδικασία αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, πραγματική εγγύηση για τον αποδέκτη της αποφάσεως αυτής ότι το κείμενο που του κοινοποιείται συμπίπτει πράγματι προς την απόφαση της ολομέλειας της Επιτροπής. Η εγγύηση αυτή έχει διττό ρόλο. Επιτελεί μια λειτουργία *εκ των προτέρων* (πριν από την κοινοποίηση της αποφάσεως) εντός της Επιτροπής, όσον αφορά τον Γενικό Γραμματέα και τις υπηρεσίες του,

υπό την έννοια ότι, όταν, ενόψει της κοινοποιήσεως, επιθέτουν κάτωθι της πράξεως τη μνεία «ακριβές αντίγραφο», μπορούν να είναι βέβαιοι, χάρη στην κύρωση του πρωτοτύπου της αποφάσεως, για το περιεχόμενο του πρωτοτύπου αυτού, βάσει του οποίου πρέπει να διαπιστώνουν την πιστότητα του κοινοποιουμένου αντιγράφου (βλ. το σημείο 82 κατωτέρω) [153]. Η εγγύηση αυτή επιτελεί επίσης μια λειτουργία *εκ των υστέρων* (μετά την κοινοποίηση της αποφάσεως) ενώπιον του κοινοτικού δικαστηρίου, υπέρ του αποδέκτη της αποφάσεως, στην υποθετική περίπτωση που σκιαγραφήθηκε ανωτέρω, δηλαδή όταν αυτός έχει σοβαρές ενδείξεις ότι το κοινοποιηθέν κείμενο δεν αντιστοιχεί προς το πρωτότυπο.

67. Μόνο η τελευταία μεταξύ των λειτουργιών τις οποίες αποδίδει το Πρωτοδικείο στη διαδικασία κυρώσεως ανταποκρίνεται, κατά τη γνώμη μου, στο προεκτεθέν (σημείο 56) κριτήριο, προκειμένου να είναι δυνατόν να γίνει επίκληση μιας διατάξεως εσωτερικού κανονισμού κοινοτικού οργάνου από φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Η κύρωση, η οποία πραγματοποιείται κατά τα άρθρα 10 και 12 του εσωτερικού κανονισμού, εγγυάται ιδίως — χάρη στο κύρος του Προέδρου, ο οποίος προήδρευσε, και του Γενικού Γραμματέα, ο οποίος παρέστη στη σύνοδο κατά την οποία ελήφθη η απόφαση — ότι το κοινοποιούμενο στον αποδέκτη κείμενο μιας αποφάσεως συμπίπτει προς την απόφαση που εκδόθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής. Από την άποψη αυτή, η κύρωση αποσκοπεί στη βελτίωση της (έννομης) προστασίας των υποκειμένων δικαίου, τα οποία, λόγω του εμπιστευτικού χαρακτήρα των συνόδων της Επιτροπής, δεν είναι προφανώς σε θέση να ελέγχουν τα ίδια κατά πόσον τα ανωτέρω δύο κείμενα συμπίπτουν και τα οποία, κατά την απόφαση Nakajima, μπορούν συνεπώς να επικαλεστούν τα άρθρα 10 και 12 του εσωτερικού κανονισμού.

68. Ωστόσο, όλες οι παρατηρήσεις που αναπτύχθηκαν ανωτέρω δεν σημαίνουν επίσης ότι, στην υποθετική περίπτωση κατά την οποία από τη διεξαγωγή αποδείξεων ενώπιον του κοινοτικού δικαστηρίου προκύψει εκ των υστέρων ότι η Επιτροπή δεν ακολούθησε ή δεν ακολούθησε πλήρως τη διαδικασία κυρώσεως που προβλέπεται από τον εσωτερικό κανονισμό της, οι αποδέκτες της εν λόγω αποφάσεως θα μπορούσαν να θεμελιώσουν επί της παραβιάσεως των οικείων διατάξεων ένα λόγο *ανυποστάτου* της αποφάσεως αυτής. Συγκεκριμένα, κατωτέρω (στο σημείο 77) θα καταστήσω σαφές ότι πρέπει προς τούτο η απόφαση να πάσχει σοβαρά ελαττώματα, δηλαδή ελαττώματα τα οποία να μπορούν και οι αποδέκτες της να αντιληφθούν ευχερώς κατά την ανάγνωση του κειμένου που τους κοινοποιήθηκε — πράγμα το οποίο προφανώς δεν μπορεί να συμβαίνει στην περίπτωση της μη τηρήσεως εκ μέρους της Επιτροπής της διαδικασίας κυρώσεως, η οποία εξελίσσεται εντός της Επιτροπής, όταν η μη τήρηση διαπιστώνεται εκ των υστέρων από το Πρωτοδικείο κατά τη διεξαγωγή των αποδείξεων.

Η εν όλω ή εν μέρει μη τήρηση εκ μέρους της Επιτροπής της διαδικασίας κυρώσεως δεν μπορεί, κατά την άποψή μου, να θεωρηθεί παράβαση *ουσιώδους τύπου* κατά την έννοια του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, οι ουσιώδεις τύποι αποτελούν κανόνες τους οποίους πρέπει να τηρεί το κοινοτικό όργανο, επί ποινή ακυρότητας, *πριν από* την έκδοση της πράξεως ή *κατά* την έκδοσή

153 — Κατά το άρθρο 16, τρίτο εδάφιο, του εσωτερικού κανονισμού της Επιτροπής, εναπόκειται στον Γενικό Γραμματέα να λαμβάνει «τα αναγκαία μέτρα για την κοινοποίηση των πράξεων της Επιτροπής και τη δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

της [154]. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, για παράδειγμα, οι σχετικοί με τη δημοσίευση ή την κοινοποίηση μιας πράξεως προς τους αποδέκτες της κανόνες δεν αποτελούν, κατά το Δικαστήριο, ουσιώδεις τύπους κατά την έννοια του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ: όταν μια απόφαση έχει εκδοθεί εγκύρως, καμία *μεταγενέστερη* της εκδόσεώς της πράξη δεν μπορεί πλέον να επηρεάσει το κύρος της [155]. Συνεπώς, δεν βλέπω πώς θα μπορούσε να αποτελέσει παράβαση ουσιώδους τύπου η μη τήρηση ή η πλημμελής τήρηση εκ μέρους της Επιτροπής των εσωτερικών διαδικασιών κυρώσεως — οι οποίες, όπως προκύπτει από την ανάλυση των άρθρων 10 και 12 (βλ. το σημείο 59 ανωτέρω), διεξάγονται κατ' ανάγκη μετά την έγκριση της πράξεως.

Αντιθέτως, κατά την άποψή μου, η κύρωση αυτή πρέπει να θεωρηθεί διαδικαστικός κανόνας τον οποίο θέσπισε η Επιτροπή για τον εαυτό της, στο πλαίσιο της υποχρεώσεως την οποία υπέχει (δυνάμει του άρθρου 16 της Συνθήκης Συγχωνεύσεως: βλ. το σημείο 48 ανωτέρω) να εκπληρώνει κατά τρόπο σύμφωνο προς τις *αρχές της χρηστής διοικήσεως* την αποστολή που της έχει ανατεθεί με τις Συνθήκες. Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως δεχθεί ότι οι αρχές αυτές ισχύουν επίσης όταν η Επιτροπή ενεργεί σε υποθέσεις ανταγωνισμού [156]. Η κύρωση έχει συνεπώς την έννοια ενός κανόνα επαγρυπνήσεως, τον οποίο έθεσε η Επιτροπή στον εαυτό της και ο οποίος έχει σκοπό να εξασφαλίζει ότι οι αποφάσεις που εκδίδει η Επιτροπή αντανακλούν πλήρως τη βούληση της ολομέλειας της Επιτροπής [157].

69. Τα ως άνω δεν αποκλείουν το ενδεχόμενο να αποδεικνύει η πλήρης παράλειψη τηρήσεως της διαδικασίας κυρώσεως τέτοια αμέλεια της διοικήσεως, ώστε να συνιστά παράβαση των αρχών της χρηστής διοικήσεως και, ως εκ τούτου, έλλειψη νομιμότητας, κατά την έννοια του άρθρου 173 της

154 — Βλ. M. Waelbroeck, «Article 173», στο *Le droit de la Communauté économique européenne (Commentaire Mégret)*, X, σ. 128, σημείο 34. βλ. επίσης R. Joliet, *Le droit institutionnel des Communautés européennes. Le contentieux*, Λιέγη, Faculté de Droit d'Economie et de Sciences sociales de Liège, 1981, σ. 99 επ. Ο δεύτερος, βασιζόμενος στη νομολογία του Δικαστηρίου, διακρίνει δύο κατηγορίες ουσιωδών τύπων κατά την έννοια του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ, οι οποίοι προβλέπονται επί ποινή ακυρότητας: 1) τους κανόνες που αφορούν τη διαδικασία καταρτίσεως των κοινοτικών πράξεων (επί παραδείγματι, την υποχρέωση ενός οργάνου να διαβουλεύεται με ένα άλλο θεσμικό όργανο ή ένα άλλο όργανο ή την υποχρέωση την οποία υπέχει η Επιτροπή από το άρθρο 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 17 να παρέχει στις επιχειρήσεις τη δυνατότητα να διατυπώσουν την άποψή τους επί της γνωστοποιήσεως αιτιάσεων: βλ. συναφώς την πολύ πρόσφατη απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 και C-125/85 έως C-129/85, Ahlström κ. λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-1307), 2) τους κανόνες που αφορούν τη διαδικασία λήψεως της αποφάσεως (δηλαδή τους σχετικούς με την απαιτούμενη απαρτία ή πλειοψηφία κανόνες κ. λπ.), και 3) τους κανόνες που αφορούν την εξωτερική μορφή της πράξεως (ιδίως τη γλώσσα στην οποία συντάσσεται και την έκθεση των αιτιολογιών της). Η μόνη απόφαση μέχρι σήμερα με την οποία το Δικαστήριο χαρακτήρισε ουσιώδη τύπο μια διάταξη εσωτερικού κανονισμού κοινοτικού οργάνου είναι η απόφαση στην υπόθεση 68/86, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 126. Στην υπόθεση εκείνη το Δικαστήριο διαπίστωσε (στις σκέψεις 46 έως 49 της αποφάσεως) την εκ μέρους του Συμβουλίου παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, του εσωτερικού κανονισμού του (η απόφαση να διεξαχθεί γραπτή ψηφοφορία απαιτείται να ληφθεί ομοφώνως). Κατά το Δικαστήριο, η διάταξη αυτή συνιστά ουσιώδη τύπο (βλ. σκέψη 51 της αποφάσεως). Υπάγεται συνεπώς στη *δεύτερη* κατηγορία ουσιωδών τύπων την οποία αναφέρει ο Joliet. Βλ. επίσης τις παραπομπές στη νομολογία αυτή, που περιλαμβάνονται στην απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, υπόθεση 331/88 (Συλλογή 1990, σ. I-4023, σκέψη 3), στη Διάταξη της 13ης Ιουλίου 1988, υπόθεση 160/88 R, FEDESA κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 4121, σκέψη 12), στη Διάταξη της 12ης Οκτωβρίου 1988, υπόθεση 34/88, CEVAP κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 6265, σκέψη 6), στη Διάταξη της 7ης Δεκεμβρίου 1988, υπόθεση 160/88, FEDESA κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 6399, σκέψη 4), και στη Διάταξη της 7ης Δεκεμβρίου 1988, υπόθεση 138/88, Flourez κατά Επιτροπής (Συλλογή 1988, σ. 6393, σκέψη 4).

155 — Απόφαση ΙΑΖ κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 43, σκέψη 16. Τούτο επιβεβαιώθηκε και από τη νομολογία του Δικαστηρίου επί των παρατυπιών που τελούνται κατά την κοινοποίηση που πραγματοποιείται βάσει του άρθρου 191 της Συνθήκης ΕΟΚ: βλ. τις αποφάσεις Geigy κατά Επιτροπής και ICI κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσες στο σημείο 62.

156 — Βλ. την απόφαση Consten-Grundig, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 49 (Jurispr. 1966, σ. 521). απόφαση ΙΑΖ κατά Επιτροπής, σκέψη 15.

157 — Υπό την ίδια έννοια, πρέπει κατ' εμέ να ερμηνευθεί η διαδικασία κυρώσεως που καθορίζουν τα άρθρα 7 και 9 του εσωτερικού κανονισμού του Συμβουλίου. Η διαδικασία αυτή είναι η ακόλουθη: 1) για κάθε συνεδρίαση τηρούνται πρακτικά, τα οποία, αφού εγκριθούν, υπογράφονται από τον Πρόεδρο και από τον Γενικό Γραμματέα. 2) οι υπογραφές του Προέδρου και του Γενικού Γραμματέα τίθενται κάτωθι του κειμένου των εκδιδομένων από το Συμβούλιο πράξεων. 3) το κείμενο των πράξεων αυτών προσαρτάται στα πρακτικά.

Συνθήκης ΕΟΚ [158]. Τίποτα όμως δεν επιτρέπει, κατά τη γνώμη μου, να γίνεται λόγος περί αμελείας ή μη χρηστής διοικήσεως *στην προκειμένη περίπτωση*. Συγκεκριμένα, από τις διαπιστώσεις των πραγματικών περιστατικών στις οποίες προέβη το Πρωτοδικείο προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν παρέβη ολόκληρη τη διαδικασία κυρώσεως η οποία της επιβάλλεται από τον εσωτερικό κανονισμό της: τα *πρακτικά* της εννιακοσιοστής τεσσαρακοστής πέμπτης συνόδου της ολομέλειας της Επιτροπής της 21ης Δεκεμβρίου 1988, τα οποία η Επιτροπή προσκόμισε ενώπιον του Πρωτοδικείου την 5η Δεκεμβρίου 1991, κυρώθηκαν δια της υπογραφής του Προέδρου και της προσυπογραφής του Γενικού Γραμματέα, ακριβώς όπως απαιτείται από το άρθρο 10 του εσωτερικού κανονισμού [159]. Τα πρακτικά αυτά δείχνουν σαφώς ότι η ολομέλεια της Επιτροπής συσκέφθηκε επί της αποφάσεως και μνημονεύουν εξάλλου ρητώς ότι η Επιτροπή: 1) διαπιστώνει παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, 2) επιβάλλει στις δεκατέσσερις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις χρηματικά πρόστιμα, των οποίων το ύψος προβλέπεται στα πρακτικά, 3) τις διατάσσει να παύσουν τις εν λόγω παραβάσεις και να απέχουν στο εξής από κάθε συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική που ενδέχεται να έχει το ίδιο ή παρόμοιο αντικείμενο ή αποτέλεσμα και 4) εγκρίνει τις αποφάσεις που περιέχονται στα έγγραφα C(88)2497 και C(88)2498 (δηλαδή τα σχέδια αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένης της εκθέσεως των αιτιολογιών στα γερμανικά, αγγλικά και γαλλικά). Δεδομένου ότι τα πρακτικά είναι ακριβή σε τέτοιο βαθμό — σχεδόν όλο το διατακτικό της αποφάσεως της Επιτροπής εμπεριέχεται σ' αυτά καθώς και, υπό μορφή παραπομπών στα σχέδια αποφάσεως, η έκθεση των αιτιολογιών της αποφάσεως — και δεδομένου ότι έχουν υπογραφεί από τον Πρόεδρο και τον Γενικό Γραμματέα κατά το άρθρο 10 του εσωτερικού κανονισμού, μπορεί να γίνει δεκτό ότι η κύρωση αυτή των πρακτικών μπορεί να εξομοιωθεί προς την κύρωση της ίδιας της αποφάσεως: το ζήτημα δηλαδή αν η απόφαση που κοινοποιήθηκε στους αποδέκτες συμπίπτει με την απόφαση που εγκρίθηκε κατά τη διάρκεια της συνεδριάσεως μπορεί να επιλυθεί με τη βοήθεια των πρακτικών, τα οποία είναι ακριβέστατα και, επιπλέον, έχουν κυρωθεί. Αν και θεωρώ άκρως ακατάλληλο τον τρόπο με τον οποίο ενήργησε η Επιτροπή — έπρεπε εδώ και καιρό να έχει προσαρμόσει το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού της (το οποίο χρονολογείται από το 1963) προς τον ρυθμό των αποφάσεών της, που έχει επιταχυνθεί με την πάροδο του χρόνου — δεν είναι δυνατό να δεχθώ ότι συντρέχει παραβίαση της αρχής της χρηστής διοικήσεως, δεδομένου ότι υπάρχουν ακριβή και κυρωμένα πρακτικά, τα οποία επιτέλεσαν στην ουσία τη λειτουργία που επιτελεί η κύρωση της ίδιας της αποφάσεως.

Συμπέρασμα

70. Ως εκ τούτου, καταλήγω στο ακόλουθο συμπέρασμα. Η διαδικασία κυρώσεως των άρθρων 10 και 12 του εσωτερικού κανονισμού δεν εγγυάται ούτε την ύπαρξη αρμοδιότητας του εκδόντος την απόφαση της Επιτροπής ούτε την τήρηση των τύπων που προβλέπονται από τη Συνθήκη ΕΟΚ, περιλαμβανομένου και του άρθρου 190. Η διαδικασία αυτή δεν έχει καμία σχέση με την εκτελεστότητα της αποφάσεως της Επιτροπής ούτε με τα αποτελέσματά της ούτε με την ενσωμάτωσή της στην κοινοτική έννομη τάξη. Επιπλέον, η κύρωση δεν προστατεύει τους ιδιώτες, επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη μιας αποφάσεως, δεδομένου ότι το μόνο καθοριστικό προς τούτο είναι το αυθεντικό κείμενο της αποφάσεως, το οποίο πρέπει να

158 — Και μάλιστα «παράβαση της (...) (Σ)υνθήκης ή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου σχετικού με την εφαρμογή της», κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Από την απόφαση IAZ κατά Επιτροπής (σκέψη 15), προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 43, προκύπτει ότι ένα διαδικαστικό σφάλμα το οποίο διαπράττει η Επιτροπή μπορεί (ακόμη και αν δεν αφορά ουσιώδη τύπο) να συνιστά παραβίαση των αρχών της χρηστής διοικήσεως, ικανή να καταστήσει παράνομη την απόφαση.

159 — Βλ. απόφαση PVC, σκέψη 28, καθώς και τη βεβαίωση εκ μέρους του Γενικού Γραμματέα της Επιτροπής, στην οποία αναφέρεται η απόφαση αυτή.

έχει καταρτιστεί και κοινοποιηθεί προσηκόντως στους αποδέκτες. Η κύρωση η οποία προβλέπεται από τον εσωτερικό κανονισμό επιτρέπει στο κοινοτικό δικαστήριο να ελέγξει εν ανάγκη — δηλαδή όταν του υποβάλλει σχετικό αίτημα διάδικος ο οποίος μπορεί να αποδείξει ότι έχει επαρκές έννομο συμφέρον — το κείμενο που κοινοποιήθηκε στους αποδέκτες της αποφάσεως, βασιζόμενο αφενός στα πρακτικά της συνεδριάσεως της Επιτροπής κατά τη διάρκεια της οποίας εγκρίθηκε η πράξη και αφετέρου στο πρωτότυπο της πράξεως αυτής, δεδομένου ότι τα δύο αυτά έγγραφα επιβεβαιώνουν από κοινού τη γνήσια έκφραση της βουλήσεως της Επιτροπής. Από την άποψη αυτή ακριβώς και μόνο η κύρωση έχει επίσης σκοπό να προστατεύει τους ιδιώτες και επιτρέπεται ενδεχομένως να υποστηριχθεί ότι η τήρηση της διαδικασίας κυρώσεως συνιστά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, δηλαδή παραβίαση της αρχής της χρηστής διοικήσεως. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ωστόσο, αυτή η λειτουργία της κυρώσεως επιτελείται πλήρως, χάρη στην ύπαρξη επαρκώς επακριβών πρακτικών, τα οποία, επιπλέον, έχουν κυρωθεί. Το Πρωτοδικείο, μη λαμβάνοντας υπόψη το στοιχείο αυτό και θεωρώντας ότι η διάταξη του άρθρου 12 προβλέπει τυπική διαδικασία της οποίας η μη τήρηση επισύρει αφ' εαυτής την ακυρότητα της αποφάσεως, και μάλιστα το ανυπόστατό της, προσέδωσε υπερβολικά απόλυτο περιεχόμενο στο άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού και παραβίασε συνεπώς το κοινοτικό δίκαιο.

VII — Εσφαλμένη εφαρμογή της θεωρίας του ανυποστάτου;

Οι ισχυρισμοί των διαδίκων και η συλλογιστική του Πρωτοδικείου

71. Ο τελευταίος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής βασίζεται στην εσφαλμένη εφαρμογή εκ μέρους του Πρωτοδικείου της θεωρίας του ανυποστάτου των διοικητικών πράξεων, η οποία έχει διαμορφωθεί στα εθνικά συστήματα δικαίου των κρατών μελών και στη νομολογία του Δικαστηρίου. Πρώτον, σε όλα τα εθνικά συστήματα δικαίου απαντά, κατά την Επιτροπή, η αρχή ότι για τις διοικητικές πράξεις υπάρχει τεκμήριο νομιμότητας. Μόνο σε όλως εξαιρετικές περιπτώσεις, όπου η πλημμέλεια είναι τόσο κραυγαλέα και πασιφανής, ώστε τα ελαττώματα της πράξεως να μπορούν να εντοπισθούν αμέσως από οποιονδήποτε, εφαρμόζεται στα δίκαια των κρατών μελών η θεωρία του ανυποστάτου. Το Δικαστήριο, στη νομολογία του, ιδίως με την απόφαση Consorzio Cooperative d'Abruzzo (στο εξής: απόφαση Consorzio), έχει και αυτό εφαρμόσει το προαναφερθέν τεκμήριο νομιμότητας και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (μόνο σε μία περίπτωση μέχρι τώρα) έχει δεχθεί να κηρύξει μια πράξη ανυπόστατη λόγω σοβαρών και κατάφωρων παρατυπιών, οι οποίες ήσαν οφθαλμοφανείς και για τον ίδιο τον αποδέκτη. Αν γίνει δεκτό ότι η παρούσα απόφαση της Επιτροπής πάσχει ελαττώματα, τα ελαττώματα αυτά αφορούν, κατά την Επιτροπή, μόνο την εσωτερική διαδικασία, η οποία κατέληξε στην έγκριση της αποφάσεως. Κακώς επομένως το Πρωτοδικείο δέχθηκε το ανυπόστατο της πράξεως για τον λόγο αυτό.

Η επιχειρηματολογία των αναιρεσιβλήτων συνίσταται κυρίως στον ισχυρισμό ότι η Επιτροπή ερμηνεύει εσφαλμένως τη θεωρία του ανυποστάτου, όπως αυτή εκτίθεται, μεταξύ άλλων, στην απόφαση Consorzio. Συγκεκριμένα, η απαιτούμενη προϋπόθεση δεν είναι να είναι σε θέση ο αποδέκτης της πράξεως να διακρίνει τα ελαττώματά της, δηλαδή να είναι τα ελαττώματα αυτά οφθαλμοφανή. Εξάλλου, κακώς η Επιτροπή αντλεί επιχειρήματα εκ του γεγονότος ότι το Δικαστήριο έχει εφαρμόσει τη θεωρία του ανυποστάτου μία μόνο φορά: κατά τις αναι-

ρεσίβλητες, δεν είναι γνωστή σε κοινοτικό επίπεδο καμία άλλη περίπτωση στην οποία οι διαδικαστικοί κανόνες να παραβιάστηκαν σε τόσο ευρεία κλίμακα όσο στην παρούσα υπόθεση, με αποκορύφωμα τη μη κύρωση της αποφάσεως.

72. Θα ήθελα να διατρέξω τη συλλογιστική του Πρωτοδικείου. Αναφερόμενο στην κοινοτική νομολογία, το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει πρώτα ότι

«ο κοινοτικός δικαστής, ακολουθώντας τις αρχές που συνάγονται από τις εθνικές έννομες τάξεις, κηρύσσει ανυπόστατες τις πράξεις οι οποίες πάσχουν από ιδιαίτερα σοβαρά και εμφανή ελαττώματα (...). Ο λόγος αυτός είναι δημοσίας τάξεως και, ως τοιούτον, οι διάδικοι μπορούν να τον επικαλεστούν οποτεδήποτε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, πρέπει δε να εξετάζεται αυτεπαγγέλτως» [160].

Ακολούθως, το Πρωτοδικείο συνάγει από την απόφαση Consorzio (βλ. το σημείο 75 κατωτέρω) τα εξής:

«(ε)ν προκειμένω πρέπει να εξεταστεί αν η προσβαλλόμενη πράξη πάσχει από εξαιρετικά σοβαρές και πρόδηλες πλημμέλειες, υπό την έννοια της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 26ης Φεβρουαρίου 1987, ικανές να οδηγήσουν το Πρωτοδικείο να την κηρύξει ανυπόστατη» [161].

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο συνεχίζει κατόπιν ως εξής: Αφού διαπιστώνει την έλλειψη κυρώσεως κατά την έννοια του άρθρου 12 του εσωτερικού κανονισμού και αφού ανακεφαλαιώνει όσα έχει ήδη διαπιστώσει ως προς τις τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως και την αναρμοδιότητα του εκδόντος αυτήν, το Πρωτοδικείο αποφαίνεται ότι είναι αδύνατον να εξακριβωθούν η ημερομηνία, το περιεχόμενο και ο εκδότης της αποφάσεως.

Όσον αφορά την *ημερομηνία,* το Πρωτοδικείο κρίνει ότι έχει καταστεί αδύνατη

«η ακριβής χρονολόγηση των πράξεων, τούτο μάλιστα ενώ η έκδοσή τους έγινε λίγες μέρες πριν λήξει η θητεία του αρμοδίου για ζητήματα ανταγωνισμού Επιτρόπου, στον οποίο η Επιτροπή είχε παράσχει, τουλάχιστον εν μέρει, τέτοια εξουσία εκδόσεως αποφάσεων. Έτσι, το Πρωτοδικείο δεν μπορεί να καθορίσει την ημερομηνία κατά την οποία, μεταξύ της 21ης Δεκεμβρίου 1988 και της 16ης Ιανουαρίου 1989, οι επίδικες πράξεις πράγματι εκδόθηκαν και ενσωμα-

160 — Απόφαση PVC, σκέψη 68. Όσον αφορά την έννοια του νομικώς ανυποστάτου των κοινοτικών πράξεων, το Πρωτοδικείο μνημονεύει τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 10ης Δεκεμβρίου 1957, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 1/57 και 14/57, Société des usines à tubes de la Sarre (Jurispr. 1957, σ. 215), της 21ης Φεβρουαρίου 1974, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 15/73 έως 33/73, 52/73, 53/73, 57/73 έως 109/73, 116/73, 117/73, 123/73, 132/73 και 135773 έως 137/73, Schots-Kortner (Jurispr. 1974, σ. 177), της 26ης Φεβρουαρίου 1987, Consorzio Cooperative d'Abruzzo, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 150, της 30ής Ιουνίου 1988, υπόθεση 226/87, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1988, σ. 3611), και την απόφαση του Πρωτοδικείου της 27ης Ιουνίου 1991, υπόθεση T-156/89, Valverde Mordt (Συλλογή 1991, σ. II-407).

161 — Απόφαση PVC, σκέψη 68 in fine.

τώθηκαν στην κοινοτική έννομη τάξη, ώστε να αποκτήσουν έτσι δεσμευτική ισχύ» [162].

Όσον αφορά το *περιεχόμενο* των πράξεων αυτών, το Πρωτοδικείο κρίνει επίσης ότι δεν μπορεί *«να λάβει γνώση (αυτού) με ακρίβεια και βεβαιότητα»*,

«καθόσον ουδόλως τηρήθηκε η διαδικασία κυρώσεως που προβλέπεται στο άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού. μόνο με την τήρηση της διαδικασίας αυτής θα μπορούσε να διαγνωσθεί με ακρίβεια (...) η βούληση του έχοντος την εξουσία λήψεως αποφάσεων οργάνου και το περιεχόμενο των μεταγενέστερων τροποποιήσεων, οι οποίες έγιναν σε απροσδιόριστο χρόνο και από άγνωστα άτομα» [163].

Τέλος, το Πρωτοδικείο διαπιστώνει

«ότι, λόγω του συνδυασμού των δύο ανωτέρω ελαττωμάτων, δεν μπορεί να εξακριβωθεί ποιος εξέδωσε τις πράξεις στην οριστική τους μορφή, ενώ, αφενός, πρόκειται για ζήτημα δημόσιας τάξεως και, αφετέρου, οι πράξεις στερούνται πλέον, εξαιτίας των δύο ανωτέρω ελαττωμάτων, του τεκμηρίου νομιμότητας που ισχύει καταρχήν για τις κοινοτικές πράξεις» [164].

Στη σκέψη 96 της αποφάσεως, το Πρωτοδικείο καταλήγει συνεπώς στο ακόλουθο συμπέρασμα:

«Όταν το Πρωτοδικείο δεν μπορεί ούτε να καθορίσει με βεβαιότητα την ακριβή ημερομηνία από την οποία μια πράξη αρχίζει να παράγει τα έννομα αποτελέσματά της και, επομένως, ενσωματώνεται στην κοινοτική έννομη τάξη ούτε, λόγω των τροποποιήσεών της, να λάβει επαρκή γνώση του περιεχομένου της αιτιολογίας που η πράξη αυτή πρέπει να περιέχει δυνάμει του άρθρου 190 της Συνθήκης ούτε να καθορίσει και να ελέγξει, χωρίς να γεννώνται αμφιβολίες, την έκταση των υποχρεώσεων τις οποίες επιβάλλει στους αποδέκτες της ή την ταυτότητα των εν λόγω αποδεκτών ούτε να προσδιορίσει με βεβαιότητα ποιος εξέδωσε την πράξη στην οριστική της μορφή και όταν διαπιστώνεται ότι δεν τηρήθηκε καθόλου η προβλεπόμενη από την κοινοτική κανονιστική ρύθμιση διαδικασία κυρώσεως και ότι η διαδικασία που καθορίζεται στο άρθρο 192, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης δεν μπορεί να εφαρμοστεί, η πράξη αυτή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόφαση υπό την έννοια του άρθρου 189 της Συνθήκης. Η εν λόγω πράξη πάσχει από εξαιρετικά σοβαρά και εμφανή ελαττώματα, που την καθιστούν νομικά ανυπόστατη.»

Η θεωρία του ανυποστάτου στη νομολογία του Δικαστηρίου

73. Ακολουθώντας την πιο πάνω συλλογιστική, εφάρμοσε το Πρωτοδικείο ορθά τη θεωρία του ανυποστάτου, όπως έχει διαμορφωθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου; Θα ήθελα, πρώτον, να υπογραμμίσω ότι το Δικαστήριο έχει καθιερώσει από παλιά, και συγκεκριμένα με την απόφαση Algera της 12ης Ιουλίου 1957, τον ακόλουθο βασικό κανόνα:

«Η έκδοση μιας διοικητικής πράξεως δημιουργεί τεκμήριο νομιμότητάς της. Η

162 — Απόφαση PVC, σκέψη 93.
163 — Απόφαση PVC, σκέψη 94.
164 — Απόφαση PVC, σκέψη 95.

ισχύς του τεκμηρίου αυτού μπορεί να αποδυναμωθεί μόνο με την ακύρωση ή την ανάκλησή της, στο βαθμό που τα μέτρα αυτά είναι παραδεκτά.» [165]

Με την ίδια απόφαση το Δικαστήριο υπογράμμισε τα εξής:

«Το παράνομο μιας διοικητικής πράξεως επιφέρει την απόλυτη ακυρότητα αυτής μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις (...). Πλην των εξαιρετικών αυτών περιπτώσεων, στη θεωρία και τη νομολογία των κρατών μελών γίνονται δεκτές μόνο η ακυρωσία και η δυνατότητα ανακλήσεως.» [166]

Πιο πρόσφατα, με την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1987, Consorzio, το Δικαστήριο διατύπωσε την έννοια του ανυποστάτου των διοικητικών πράξεων με τον ακόλουθο τρόπο:

«Όσον αφορά το ανυπόστατο, αναφέρεται ότι, όπως συμβαίνει και στα εθνικά δίκαια των διαφόρων κρατών μελών, υπέρ μιας διοικητικής πράξεως, έστω και πλημμελούς, υφίσταται, στο κοινοτικό δίκαιο, τεκμήριο νομιμότητας έως ότου ακυρωθεί ή ανακληθεί κατά την τακτική διαδικασία από το θεσμικό όργανο από το οποίο προέρχεται. Ο χαρακτηρισμός της πράξεως ως ανυπόστατης επιτρέπει να διαπιστωθεί, εκτός των προθεσμιών προσφυγής, ότι αυτή η πράξη δεν παρήγαγε κανένα έννομο αποτέλεσμα. Για πρόδηλους λόγους ασφαλείας του δικαίου, αυτός ο χαρακτηρισμός πρέπει συνεπώς να επιφυλάσσεται, στο κοινοτικό δίκαιο, όπως συμβαίνει και με τα εθνικά δίκαια που τον αναγνωρίζουν, σε πράξεις που πάσχουν από εξαιρετικά σοβαρές και πρόδηλες πλημμέλειες.» [167]

Τα τελευταία χρόνια επίσης, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε επανειλημμένα ότι είναι διατεθειμένο να δεχθεί την εφαρμογή της θεωρίας του ανυποστάτου μόνο

«αν η επίμαχη πράξη έπασχε από ιδιαιτέρως σοβαρές και προφανείς πλημμέλειες, σε σημείο που να μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανυπόστατη (...)» [168].

74. Η κοινοτική νομολογία, όπως προκύπτει από ενδελεχέστερη εξέτασή της, χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα, όταν πρόκειται για την κήρυξη ως ανισχύρων πράξεων που εκδίδονται από κοινοτικά όργανα. Θα ήθελα να εξετάσω με συντομία τις πέντε σχετικές αποφάσεις.

Η πρώτη και, μέχρι σήμερα, η μόνη περίπτωση όπου το Δικαστήριο αποφάσισε να

165 — Απόφαση Algera κ. λπ. κατά Κοινής Συνελεύσεως, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 151 (Jurispr. 1957, σ. 128-129).

166 — Όπ. π., σ. 128.

167 — Απόφαση Consorzio Cooperative d'Abruzzo κατά Επιτροπής, σκέψη 10.

168 — Απόφαση της 30ής Ιουνίου 1988, Επιτροπή κατά Ελλάδας, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 160, σκέψη 16. απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1992, υπόθεση C-74/91, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1992, σ. I-5437, σκέψη 11).

κηρύξει ανυπόστατη μια κοινοτική διοικητική πράξη ήταν η απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1957, Société des usines à tubes de la Sarre [169]. Η υπόθεση αφορούσε τη στήριξη εκ μέρους της Ανωτάτης Αρχής προγραμμάτων επενδύσεων στη μεταλλουργική βιομηχανία, βάσει του άρθρου 54 της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Η προσφεύγουσα, παραγωγός χάλυβα, είχε λάβει από την Ανωτάτη Αρχή έγγραφο το οποίο θεωρούσε (αντιθέτως προς την Ανωτάτη Αρχή) ως γνώμη, κατά την έννοια του άρθρου 54, τέταρτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ, και κατά του οποίου προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου. Αφού εκτίμησε τις περιστάσεις, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ανωτάτη Αρχή είχε πράγματι την πρόθεση να διατυπώσει γνώμη κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Το Δικαστήριο ωστόσο τόνισε ότι το άρθρο 54, τέταρτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ θέτει ορισμένες προϋποθέσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εκδίδεται η γνώμη (αιτιολογία, κοινοποίηση στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση, ανακοίνωση στην οικεία κυβέρνηση, δημοσίευση). Αποφάνθηκε επίσης ότι μόνο μία απ' αυτές τις διατυπώσεις είχε τηρηθεί, και συγκεκριμένα η κοινοποίηση. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, μεταξύ άλλων, ότι «η αιτιολογία είναι ανύπαρκτη», δεδομένου ότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι στο κείμενο του εγγράφου «μνημονεύονται τα ουσιώδη στοιχεία των διαπιστωθέντων πραγματικών περιστατικών από τα οποία εξαρτάται η νομική αιτιολόγηση του μέτρου» [170]. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτών το ακόλουθο συμπέρασμα:

«Συνεπώς δεν πληρούνταν πλείονες των προϋποθέσεων τις οποίες θέτει η Συνθήκη. αν και, μεταξύ αυτών, ορισμένες αποτελούν διατυπώσεις οι οποίες δεν μπορούν να επηρεάσουν τη φύση ή το υποστατό της πράξεως, η αιτιολογία της γνώμης όχι μόνο προβλέπεται από τα άρθρα 5, 15 και 54, τέταρτο εδάφιο, της Συνθήκης, αλλά επιπλέον αποτελεί ουσιώδες και μάλιστα συστατικό στοιχείο μιας τέτοιας πράξεως. άρα η έλλειψη αιτιολογίας συνεπάγεται το ανυπόστατο» [171].

75. Μια δεύτερη υπόθεση στην οποία το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί του ανυποστάτου μιας κοινοτικής πράξεως ήταν η υπόθεση Schots-Korner, επί της οποίας εξέδωσε απόφαση στις 21 Φεβρουαρίου 1974 [172]. Επρόκειτο περί μιας υπαλληλικής προσφυγής, με την οποία, σε συνέχεια των αποφάσεων Sabbatini και Bauduin [173], ορισμένες γυναίκες υπάλληλοι διεκδικούσαν επίδομα αποδημίας. Μια από τις προσφεύγουσες, η οποία είχε χάσει τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά της λόγω παρελεύσεως της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής, είχε υποστηρίξει, προκειμένου να θεραπεύσει το εκπρόθεσμο αυτό, ότι η τότε εφαρμοστέα διάταξη του κανονισμού — την οποία το Δικαστήριο είχε κρίνει παράνομη με τις προαναφερθείσες αποφάσεις — επί τη βάσει της οποίας δεν είχε χορηγηθεί σε ορισμένες γυναίκες υπαλλήλους το επίδομα αυτό (το παλιό άρθρο 4, παράγραφος 3, του παραρτήματος VII) ήταν παράνομη σε τέτοιο βαθμό, ώστε έπρεπε να θεωρηθεί μη γεγραμμένη ή ανύπαρκτη. Το Δικαστήριο αρνήθηκε κατηγορηματικά να δώσει τέτοιου είδους χαρακτηρισμό στην επίδικη διάταξη και αποφάνθηκε

169 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 60.

170 — Η μόνη αιτιολογία προς στήριξη της απόψεως της Ανωτάτης Αρχής, η οποία παρετίθετο στο επίδικο έγγραφο, ήταν η ακόλουθη: «υπό τις παρούσες περιστάσεις (...) η Ανωτάτη Αρχή μόνο αρνητική γνώμη, κατά την έννοια του άρθρου 54, τέταρτο εδάφιο, της Συνθήκης, μπορεί να εκφέρει επί του προγράμματος επενδύσεων που καταθέσατε».

171 — Jurispr. 1957, σ. 233-234.

172 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 160.

173 — Αποφάσεις της 7ης Ιουνίου 1972 στην υπόθεση 20/71, Sabbatini κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Jurispr. 1972, σ. 345), και στην υπόθεση 32/71, Bauduin κατά Επιτροπής (Jurispr. 1972, σ. 363). Με τις αποφάσεις αυτές το Δικαστήριο είχε αποφανθεί ότι το άρθρο 4, παράγραφος 3, του παραρτήματος VII του ΚΥΚ ενείχε αυθαίρετη διαφορά μεταχειρίσεως και ότι συνεπώς έπρεπε να ακυρωθούν οι αποφάσεις των οργάνων με τις οποίες είχε παύσει να καταβάλλεται στους υπαλλήλους το επίδομα αποδημίας.

«ότι δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστεί "ανυπόστατη" η διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 3, του παραρτήματος VII του κανονισμού, η οποία εκδόθηκε από την αρμόδια αρχή, τηρουμένων των διαδικαστικών και τυπικών προϋποθέσεων που προβλέπουν οι Συνθήκες» [174].

76. Στην προπαρατεθείσα υπόθεση Consorzio, η διαφορά αφορούσε την οικονομική ενίσχυση την οποία είχε χορηγήσει η Επιτροπή σε μια ιταλική επιχείρηση, το Consorzio Cooperative d'Abruzzo, στο πλαίσιο του ΕΓΤΠΕ (Τμήμα Προσανατολισμού). Το Consorzio ζήτησε την ακύρωση μιας αποφάσεως του Οκτωβρίου 1984, με την οποία η Επιτροπή είχε μειώσει το μέγιστο ποσό ενισχύσεως για το πρόγραμμά του, ποσό το οποίο είχε καθοριστεί με απόφαση του Απριλίου 1982. Αυτή η ανακλητική απόφαση του 1984 είχε πανομοιότυπη διατύπωση με την προηγούμενη απόφαση του 1982, εκτός από το ύψος της χορηγούμενης ενισχύσεως, αλλά δεν αναφερόταν στην προγενέστερη αυτή απόφαση. Η Επιτροπή, αμυνόμενη, προέβαλε τον ισχυρισμό ότι δεν είχε ποτέ την πρόθεση να χορηγήσει το αναγραφόμενο στην απόφαση του 1982 ποσό και ότι η απόφαση αυτή ήταν ανυπόστατη. Συναφώς επικαλέστηκε μεταξύ άλλων δύο πλημμέλειες, οι οποίες αφορούσαν το στάδιο της εκδόσεως της αποφάσεως, και συγκεκριμένα: 1) ότι είχαν παραβιαστεί οι εσωτερικές διατάξεις ως προς τον καθορισμό του μεγίστου ποσού ενισχύσεως του ΕΓΤΠΕ και 2) ότι είχε χορηγήσει ενίσχυση διαφορετικού ύψους από ό, τι είχε εγκρίνει η Επιτροπή Διαχειρίσεως, και μάλιστα χωρίς να πληροφορήσει σχετικώς το Συμβούλιο, σύμφωνα με τις εφαρμοστέες διατάξεις του βασικού κανονισμού [175].

Αφού υπενθύμισε την αντίληψή του περί της εννοίας του ανυποστάτου των κοινοτικών διοικητικών πράξεων (βλ. το σημείο 74 ανωτέρω), το Δικαστήριο απέρριψε τον αμυντικό ισχυρισμό της Επιτροπής περί ανυποστάτου της αποφάσεως του 1982:

«Χωρίς να υφίσταται λόγος να κριθεί η σοβαρότητα των προβαλλομένων από την Επιτροπή πλημμελειών, αρκεί η διαπίστωση ότι ούτε η μία ούτε η άλλη είναι πρόδηλες. Καμία από αυτές δεν μπορούσε να γίνει αντιληπτή κατά την ανάγνωση της αποφάσεως. Πράγματι, οι εσωτερικοί κανόνες που αφορούν τον καθορισμό του ανωτάτου δυνατού ποσού της ενισχύσεως του ΕΓΤΠΕ στο πλαίσιο του κανονισμού 355/77 του Συμβουλίου, που προαναφέρθηκε, δεν έχουν δημοσιευθεί. Έτσι, εκτός των υπαλλήλων της Επιτροπής, που οφείλουν να τους εφαρμόζουν κανονικά, κανείς άλλος δεν ήταν σε θέση να ελέγξει κατά την ανάγνωση της αποφάσεως της 7ης Απριλίου 1982 εάν είχε γίνει παραβίασή τους. Το αυτό συμβαίνει και όσον αφορά την πλημμέλεια που σχετίζεται με την ασυμφωνία μεταξύ του υποβληθέντος στην Επιτροπή Διαχειρίσεως προγράμματος και της αποφάσεως που ελήφθη στις 7 Απριλίου 1982. Αποκλείεται, επομένως, η απόφαση της 7ης Απριλίου 1982 να μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανυπόστατη.» [176]

174 — Απόφαση Schots-Kortner, σκέψη 33.

175 — Δηλαδή το άρθρο 22, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΟΚ) 355/77 του Συμβουλίου, της 15ης Φεβρουαρίου 1977, περί κοινής δράσεως για τη βελτίωση των συνθηκών μεταποιήσεως και εμπορίας των γεωργικών προϊόντων (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/017, σ. 149).

176 — Απόφαση Consorzio, σκέψη 11.

77. Η πιο πρόσφατη περίπτωση στην οποία ένας διάδικος επικαλέστηκε το ανυπόστατο μιας κοινοτικής πράξεως ενώπιον του Δικαστηρίου ήταν η υπόθεση 226/87, Επιτροπή κατά Ελλάδας [177]. Επρόκειτο για προσφυγή λόγω παραβάσεως την οποία είχε ασκήσει η Επιτροπή κατά της Ελλάδας, διότι το κράτος μέλος αυτό δεν είχε λάβει, εντός της προθεσμίας που του είχε ταχθεί, τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί με απόφαση που είχε εκδώσει η Επιτροπή βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 3 [178]. Η Ελλάδα υποστήριξε ότι το Δικαστήριο θα έπρεπε, κατ' εξαίρεση, να ελέγξει τη νομιμότητα της επίδικης αποφάσεως, διότι αυτή εστερείτο παντελώς νομικής βάσεως στην κοινοτική έννομη τάξη. Το Δικαστήριο, αναφερόμενο στην απόφαση Consorzio, απέρριψε τον αμυντικό αυτό ισχυρισμό:

«Η ένσταση αυτή θα μπορούσε να γίνει δεκτή μόνον αν η επίμαχη πράξη έπασχε από ιδιαιτέρως σοβαρές και προφανείς πλημμέλειες, σε σημείο που να μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανυπόστατη (...). Όμως, η επιχειρηματολογία που προέβαλε η Ελληνική Δημοκρατία δεν περιέχει κανένα συγκεκριμένο στοιχείο δυνάμενο να προσδώσει έναν τέτοιο χαρακτηρισμό στην απόφαση της Επιτροπής. Άλλωστε, και η ίδια είχε θεωρήσει ότι η απόφαση της 24ης Απριλίου 1985 δεν ήταν ανυπόστατη, εκδηλώνοντας καθ' όλη την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία την πρόθεσή της να συμμορφωθεί προς αυτήν.» [179]

78. Πριν την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, και το ίδιο το Πρωτοδικείο είχε ήδη εξετάσει μια φορά το ζήτημα του ανυποστάτου μιας πράξεως. Επρόκειτο για την υπόθεση Valverde Mordt, επί της οποίας εξέδωσε απόφαση στις 27 Ιουνίου 1991 [180]. Η υπόθεση αυτή αφορούσε υπαλληλική προσφυγή, με την οποία ένας υπάλληλος του Δικαστηρίου ζητούσε, μεταξύ άλλων, την ακύρωση ενός διαγωνισμού τον οποίο είχε οργανώσει το Δικαστήριο. Στην ένσταση απαραδέκτου λόγω εκπροθέσμου ασκήσεως της προσφυγής που του αντιτάχθηκε, ο υπάλληλος αυτός απάντησε ότι ο διαγωνισμός δεν ήταν απλώς ακυρώσιμος, αλλά άκυρος εξ υπαρχής, διότι είχε οργανωθεί κατά παράβαση ενός κανονισμού του Συμβουλίου. Το Πρωτοδικείο αποφάνθηκε ότι το επιχείρημα αυτό αφορούσε στην ουσία τον αναγνωρισμένο στη νομολογία του Δικαστηρίου κανόνα, «σύμφωνα με τον οποίο, σε εξαιρετικές περιστάσεις, μια πράξη μπορεί να είναι ανυπόστατη όταν πάσχει από εξαιρετικά σοβαρές και πρόδηλες πλημμέλειες (...). Για να μην ισχύει για μια πράξη το τεκμήριο νομιμότητας που αναγνωρίζουν οι Συνθήκες, για προφανείς λόγους ασφάλειας δικαίου, στις έστω πλημμελείς πράξεις των οργάνων, (η εν λόγω πράξη) πρέπει να πάσχει από χονδροειδή και πρόδηλη πλημμέλεια, η σοβαρότητα της οποίας να υπερβαίνει κατά πολύ τη "συνήθη" πλημμέλεια που προέρχεται από εσφαλμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών ή παράβαση του νόμου (...) [181].

Η ενδεχόμενη παράβαση του κανονισμού την οποία επικαλέστηκε ο υπάλληλος — ενός κανονισμού του οποίου το πεδίο εφαρμογής ήταν περιορισμένο, τόσο χρονικώς όσο και καθ' ύλην, διότι είχε εκδοθεί προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εξαιρετική

177 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 160.

178 — Πρόκειται περί της αποφάσεως 85/276 της Επιτροπής, της 24ης Απριλίου 1985, σχετικά με την ασφάλιση στην Ελλάδα των περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου και των πιστώσεων που χορηγούνται από τις ελληνικές κρατικές τράπεζες (ΕΕ L 152, σ. 25).

179 — Απόφαση Επιτροπή κατά Ελλάδας, σκέψη 16.

180 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 160.

181 — Απόφαση Valverde Mordt, σκέψη 84.

κατάσταση που είχε δημιουργήσει η προσχώρηση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας — δεν περιλαμβανόταν, κατά το Πρωτοδικείο, «μεταξύ των εξαιρετικών περιπτώσεων που επιτρέπουν να χαρακτηριστεί μια πλημμέλεια τόσο σοβαρή και πρόδηλη ώστε να καθιστά ανυπόστατη την πράξη που πάσχει από αυτήν.» [182]

79. Από την απαρίθμηση αυτή νομίζω ότι είναι δυνατόν να συναχθεί ότι το κοινοτικό δικαστήριο, ακολουθώντας, κατά τα λεγόμενά του, τα εθνικά συστήματα δικαίου, εφαρμόζει το ακόλουθο πλαίσιο εκτιμήσεως όσον αφορά το ενδεχομένως ανυπόστατο μιας κοινοτικής διοικητικής πράξεως: το σημείο εκκινήσεως είναι πάντοτε ότι για την πράξη η οποία έχει εκδοθεί από κοινοτικό όργανο ισχύει τεκμήριο νομιμότητας. Ακόμη και όταν η πράξη αυτή είναι παράτυπη ή παράνομη, το τεκμήριο αυτό εξακολουθεί να ισχύει, μέχρι την ακύρωση ή την ανάκληση της πράξεως. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να κηρυχθεί η πράξη ανυπόστατη: προς τούτο πρέπει η πράξη να εμφανίζει τόσο σοβαρά και πρόδηλα ελαττώματα, ώστε να γίνονται αμέσως αντιληπτά κατά την ανάγνωση της πράξεως και μάλιστα, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση Consorzio, όχι μόνο από τους υπαλλήλους του οργάνου που εξέδωσε την πράξη αυτή. Η νομολογία αυτή βασίζεται σε «προφανείς λόγους ασφαλείας δικαίου»: συγκεκριμένα στην υπόθεση Schots-Kortner, ο γενικός εισαγγελέας Trabucchi επισήμανε ότι:

«(ο)ι συνέπειες της αναγνωρίσεως του ανυποστάτου μιας πράξεως η οποία έχει ισχύ νόμου είναι τόσο σοβαρές και συχνά διόλου προβλέψιμες, ώστε συνιστάται η έννοια αυτή να χρησιμοποιείται με εξαιρετικά μεγάλη σύνεση, όσον αφορά τις κανονιστικές πράξεις, ιδίως αν αυτές έχουν παραμείνει πολύ καιρό σε ισχύ» [183].

Κατά τα λοιπά, δεν είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι, στα σαράντα χρόνια της υπάρξεώς του, το Δικαστήριο εφάρμοσε μία μόνο φορά τη θεωρία του ανυποστάτου, συγκεκριμένα στην υπόθεση της 10ης Δεκεμβρίου 1957, Usines à tubes, και ότι, ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση, διευκρίνισε ότι ένα μόνο από τα ελαττώματα που διαπιστώθηκαν με την απόφαση αυτή ήταν ικανό να επιφέρει το ανυπόστατο της πράξεως, και συγκεκριμένα η *παντελής* έλλειψη αιτιολογίας;

Εφαρμογή των κριτηρίων αυτών στην απόφαση PVC

80. Είναι δυνατόν να γίνει εν προκειμένω λόγος για μια εξαιρετική κατάσταση, για μια πράξη η οποία εμφανίζει τόσο σοβαρά και πρόδηλα ελαττώματα, ώστε να γίνονται αμέσως αντιληπτά κατά την ανάγνωση της πράξεως και να χάνει η πράξη έστω και την επίφαση νομιμότητας και, ως εκ τούτου, να μην ισχύει το τεκμήριο νομιμότητας; Είναι προφανές, κατά την άποψή μου, ότι δεν πρόκειται εδώ για τέτοια περίπτωση. Από την απόφαση PVC προκύπτει ότι αρχικά *οι προσφεύγουσες* στον πρώτο βαθμό θεωρούσαν ότι για την πράξη ίσχυε πράγματι το τεκμήριο νομιμότητας. Αν και εξέθεσαν ορισμένους λόγους ακυρώσεως με τα δικόγραφα των προσφυγών τους, πουθενά δεν

182 — Απόφαση Valverde Mordt, σκέψη 85.

183 — Jurispr. 1974, σ. 197.

επικαλέστηκαν λόγους ανυποστάτου [184]. Μόνο κατά τη διάρκεια της επ' ακροατηρίου συζητήσεως και βάσει των εγγράφων που προσκόμισε η Επιτροπή έγινε επίκληση του ανυποστάτου της πράξεως [185].

Επομένως, από τη δομή της αποφάσεως την οποία εξέδωσε το *Πρωτοδικείο* προκύπτει ότι και αυτό αρχικά δέχθηκε καταφανώς ως σημείο εκκινήσεως ότι η απόφαση ήταν το πολύ ακυρώσιμη. Το μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας και η διεξαγωγή αποδείξεων τα οποία διέταξε αποσκοπούσαν ακριβώς στη διαπίστωση του βασίμου των λόγων ακυρώσεως τους οποίους είχαν προβάλει ορισμένες προσφεύγουσες στον πρώτο βαθμό και οι οποίοι ανάγονταν στην παράβαση ουσιωδών τύπων και στην αναρμοδιότητα. Μόνο αφού έκρινε, με τη σκέψη 65 της αποφάσεώς του, ότι η διαπιστωθείσα παράβαση ουσιωδών τύπων (λόγω των εκ των υστέρων τροποποιήσεων) και η αναρμοδιότητα του εκδόντος την πράξη «συνεπάγονται την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως», το Πρωτοδικείο ασχολήθηκε με την ανάλυση περί του ανυποστάτου της αποφάσεως. Κατά την ανάλυση αυτή, το Πρωτοδικείο προσδίδει αποφασιστική σημασία στην παράβαση του άρθρου 12 του εσωτερικού κανονισμού, η οποία αποκαλύφθηκε μόνο κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Γενικότερα, δύσκολα μπορώ να δεχθώ ότι, ενώ χρειάζονται ενενήντα έξι σκέψεις προκειμένου να αναγνωριστεί ότι ορισμένα ελαττώματα από τα οποία πάσχει η νομική πράξη «είναι τόσο σοβαρά και εμφανή», ώστε να την καθιστούν ανυπόστατη, οι αποδέκτες της πράξεως μπορούσαν να αντιληφθούν την ύπαρξη των πλημμελειών αυτών ήδη *κατά την ανάγνωση* της πράξεως. Όλα τα ως άνω αποτελούν αφ' εαυτών σαφή ένδειξη ότι δεν μπορεί εν προκειμένω να τεθεί εκ πρώτης όψεως θέμα ανυποστάτου.

81. Από τη συλλογιστική την οποία ακολούθησε το Πρωτοδικείο όσον αφορά την αδυναμία εξακριβώσεως της ημερομηνίας, του περιεχομένου και του εκδότη της αποφάσεως συνάγεται επίσης, κατά τη γνώμη μου, ότι προέβη σε εσφαλμένη εφαρμογή της θεωρίας περί ανυποστάτου, όπως εκφράζεται στην κοινοτική νομολογία. Αν και ορθώς το Πρωτοδικείο συνεκτίμησε αυτά τα τρία στοιχεία — τα οποία πράγματι αποτελούν συστατικά στοιχεία μιας διοικητικής πράξεως — δεν μπορώ, λαμβανομένων υπόψη των άλλων τμημάτων των παρουσών προτάσεων, να ενστερνιστώ τις νομικές διαπιστώσεις στις οποίες προέβη κατόπιν το Πρωτοδικείο.

Όσον αφορά την *ημερομηνία* της αποφάσεως, τίποτα δεν επιτρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αμφισβητηθεί ότι πρόκειται για την 21η Δεκεμβρίου 1988. Προκύπτει πράγματι σαφέστατα από τις διαπιστώσεις πραγματικών περιστατικών εκ μέρους του Πρωτοδικείου ότι την ημέρα εκείνη ακριβώς, κατά τη διάρκεια της εννιακοσιοστής τεσσαρακοστής πέμπτης συνόδου της, η ολομέλεια της Επιτροπής έλαβε τη βασική απόφαση ότι οι δεκατέσσερις επιχειρήσεις που

184 — Βλ. τη σκέψη 9 της αποφάσεως PVC, από την οποία προκύπτει ότι το κύριο αίτημα των προσφευγουσών ενώπιον του Πρωτοδικείου αποτελούσε η ακύρωση έναντι αυτών της αποφάσεως της Επιτροπής και το επικουρικό η ακύρωση ή τουλάχιστον η μείωση των προστίμων που τους επιβλήθηκαν με το άρθρο 3 της αποφάσεως. Στη σκέψη 30 της αποφάσεώς του το Πρωτοδικείο εκθέτει συνοπτικά τα εξής: «Οι προσφεύγουσες επικαλούνται τρεις κυρίως λόγους, βασιζόμενους στην προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην παράβαση ουσιώδους τύπου και στο γεγονός ότι η εκ μέρους της Επιτροπής εκτίμηση και ο νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών είναι ανεπαρκείς ή εσφαλμένοι από πλευράς του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης».

185 — Βλ. απόφαση PVC, σκέψη 30.

εμπλέκονται στην υπόθεση PVC είχαν παραβεί το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, καθόρισε το ύψος των επιβλητέων στις επιχειρήσεις αυτές προστίμων, αποφάσισε να διατάξει τις επιχειρήσεις να παύσουν την παράβαση και ενέκρινε την απόφαση στη γερμανική, αγγλική και γαλλική γλώσσα [186]. Επομένως αποδεικνύεται ότι η ημερομηνία της πράξεως μπορεί να καθοριστεί επακριβώς, τουλάχιστον όσον αφορά τα αυθεντικά κείμενα στις γλώσσες αυτές. Εξάλλου, θεωρώ ότι η χρονολόγηση δεν παρουσιάζει πρόβλημα ούτε για το ιταλικό και το ολλανδικό κείμενο: όπως διαπίστωσα ανωτέρω (στο σημείο 43), κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι η ολομέλεια της Επιτροπής περιορίστηκε να δώσει στον αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπο την εντολή να εκδώσει το κείμενο της αποφάσεως στις άλλες επίσημες γλώσσες των Κοινοτήτων σύμφωνα με το ήδη εγκριθέν κείμενο στις τρεις προαναφερθείσες γλώσσες. Η έκφραση της βουλήσεως η οποία περιέχεται στο κείμενο της αποφάσεως στις γλώσσες αυτές ανάγεται στην ίδια διάσκεψη και στην ίδια απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 1988. Η ημερομηνία κατά την οποία ολοκληρώθηκαν η μετάφραση και η γλωσσική εναρμόνιση δεν παίζει συναφώς κανένα ρόλο. Εξάλλου, θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι, αντίθετα απ' ό, τι δέχεται το Πρωτοδικείο, μια απόφαση ενσωματώνεται στην κοινοτική έννομη τάξη και καθίσταται εκτελεστή μόνο με την κοινοποίηση της αποφάσεως αυτής κατά το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ (βλ. το σημείο 63 ανωτέρω), χωρίς βεβαίως αυτό να έχει την παραμικρή επίπτωση στην ημερομηνία της ίδιας της αποφάσεως.

Επιπλέον, το Πρωτοδικείο δεν με πείθει, όταν κρίνει ότι δεν μπορεί να εκτιμήσει «με ακρίβεια και βεβαιότητα» το *περιεχόμενο* της αποφάσεως: αν και είναι αλήθεια ότι η Επιτροπή δεν εφάρμοσε την εσωτερική διαδικασία κυρώσεως, η οποία προβλέπεται από το άρθρο 12 του εσωτερικού κανονισμού, η βούληση του αποφασίζοντος οργάνου προκύπτει με βεβαιότητα από τα πρακτικά της συνεδριάσεως της 21ης Δεκεμβρίου 1988 — τα οποία εν πάση περιπτώσει κυρώθηκαν κατά το άρθρο 10 του εσωτερικού κανονισμού — σε συνδυασμό με το σχέδιο αποφάσεως στη γερμανική, αγγλική και γαλλική γλώσσα, το οποίο η Επιτροπή κατέθεσε πιστοποιώντας τη γνησιότητά του. Όπως προκύπτει από το πρώτο τμήμα των παρουσών προτάσεων, αυτή η έκφραση βουλήσεως δεν παραποιήθηκε καθόλου από τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις του κειμένου της αποφάσεως. Πράγματι, αυτές οι προσαρμογές, οι οποίες είτε οφείλονταν στη γλωσσική εναρμόνιση των κειμένων (τροποποιήσεις του γερμανικού κειμένου) είτε αποσκοπούσαν απλώς στη διασαφήνιση του κειμένου, όπως προκύπτει από το σημείο του κειμένου στο οποίο πραγματοποιήθηκαν (προσθήκη ενός νέου εδαφίου, του τετάρτου, στο σημείο 27 της αποφάσεως) ή από τη συνολική εξέταση της αποφάσεως (παράλειψη αναφοράς των λέξεων «(EMC-Group)» μετά το «SAV» στο πρώτο άρθρο του διατακτικού), ήταν τόσο περιορισμένες, ώστε δεν μπορούσαν να επηρεάσουν τη δυνατότητα των αναιρεσιβλήτων να κατανοήσουν τις επικρίσεις της Επιτροπής κατά της συμπεριφοράς τους από πλευράς άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Συνοψίζοντας, δεν βλέπω ως εκ τούτου κανένα λόγο για τον οποίο τα δύο «ελαττώματα» από τα οποία πάσχει η απόφαση της Επιτροπής να έχουν ως αποτέλεσμα, όπως υποστηρίζει το Πρωτοδικείο, την κατάρριψη του τεκμηρίου νομιμότητας, το οποίο

186 — Βλ. απόφαση PVC, σκέψη 37.

ισχύει εκ πρώτης όψεως για την απόφαση αυτή.

82. Κατόπιν τούτου, έρχομαι στο τελευταίο σημείο, το οποίο αφορά την αναρμοδιότητα κατά χρόνον του Επιτρόπου Sutherland να κοινοποιήσει την απόφαση προς τις αναιρεσίβλητες, αναρμοδιότητα στην οποία έχω ήδη αναφερθεί πιο πάνω (στο σημείο 44). Κατά το Πρωτοδικείο, αυτή η αιτίαση περί της αναρμοδιότητας του Επιτρόπου, σε συνδυασμό με τα δύο «ελαττώματα», τα οποία μόλις εξέτασα στο προηγούμενο σημείο, επιφέρει την αδυναμία του Πρωτοδικείου να εξακριβώσει *ποιος εξέδωσε* το τελικό κείμενο της αποφάσεως.

Είναι ικανή αφ' εαυτής αυτή η πλημμέλεια — αφού δεν έχω δεχθεί την ύπαρξη των άλλων δύο «ελαττωμάτων» — να επηρέασει το υποστατό ή τουλάχιστον το κύρος της αποφάσεως; Θεωρώ ότι δεν μπορεί, για τους ακόλουθους λόγους: υπάρχει, κατά τη γνώμη μου, στη νομολογία του Δικαστηρίου ένα προηγούμενο, όσον αφορά το ζήτημα εάν το γεγονός ότι μια απόφαση επί θεμάτων ανταγωνισμού η οποία απευθύνεται σε επιχειρηματίες δεν υπογράφηκε από τον αρμόδιο Επίτροπο συνιστά παράβαση ουσιώδους τύπου. Πρόκειται για την απόφαση επί της υποθέσεως Dow Chemical Ibérica κατά Επιτροπής, όπου οι προσφεύγουσες εταιρίες είχαν, μεταξύ άλλων, προβάλει ως λόγο ακυρώσεως την παράβαση ουσιώδους τύπου, λόγω του ότι η απόφαση η οποία τους απευθύνθηκε και η οποία διέτασσε έλεγχο βάσει του άρθρου 14 του κανονισμού 17 δεν είχε υπογραφεί από το αρμόδιο αποφασίζον όργανο. Το Δικαστήριο απέρριψε τον λόγο αυτό, αποφαινόμενο ότι

«καμία διάταξη δεν προβλέπει ότι το αντίγραφο της απόφασης που επιδίδεται στην επιχείρηση πρέπει να είναι υπογεγραμμένο από το εξουσιοδοτηθέν όργανο. Εξάλλου, δεν αμφισβητείται ότι οι επίδικες αποφάσεις είχαν δεόντως επικυρωθεί δια της υπογραφής του Γενικού Γραμματέα της Επιτροπής» [187].

Δεν είναι κατάλληλη η στιγμή για να υπενθυμίσω τις διαφορές μεταξύ μιας αποφάσεως που διατάσσει ελέγχους και μιας τελικής αποφάσεως όπως η επίδικη. Θα αρκεστώ να παρατηρήσω ότι, όπως για τις αποφάσεις που διατάσσουν ελέγχους, καμία κοινοτική διάταξη δεν απαιτεί να έχει υπογραφεί από το αρμόδιο μέλος της Επιτροπής το *κοινοποιούμενο* προς τους αποδέκτες κείμενο μιας αποφάσεως, το οποίο αφορά διαπίστωση παραβάσεως του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ. Εξάλλου, από τα έγγραφα της δικογραφίας που διαβιβάστηκαν στο Δικαστήριο προκύπτει ότι το κείμενο της αποφάσεως το οποίο κοινοποιήθηκε στις αναιρεσίβλητες έφερε τη σφραγίδα της Επιτροπής και είχε κυρωθεί από τον Γενικό Γραμματέα της Επιτροπής [188].

187 — Απόφαση Dow Chemical Ibérica κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 95, σκέψη 59. Με τις προτάσεις τις οποίες ανέπτυξε στην υπόθεση εκείνη, ο γενικός εισαγγελέας Mischo ορθώς παρατηρεί ότι οι προσφεύγουσες δεν μπορούσαν σε καμία περίπτωση να πλανηθούν ως προς το γεγονός ότι επρόκειτο περί αποφάσεων της Επιτροπής, αφού μάλιστα είχαν κυρωθεί με τη σφραγίδα της και την υπογραφή του Γενικού Γραμματέα της και είχαν παραδοθεί στις προσφεύγουσες από όργανα της Επιτροπής, δεόντως εξουσιοδοτημένα προς εκτέλεση αυτής (Συλλογή 1989, σ. 2903, σκέψη 163).

188 — Αυτός ο τύπος έχει κατά τη γνώμη μου ως σκοπό να εγγυάται ότι η επιδιδόμενη απόφαση ανταποκρίνεται στο πρωτότυπο, το οποίο έχει κυρωθεί από τον Πρόεδρο και τον Γενικό Γραμματέα της Επιτροπής. Όπως προανέφερα (στο σημείο 66), αυτή η δεύτερη κύρωση έχει σκοπό να βεβαιώνει ότι το πρωτότυπο της αποφάσεως ανταποκρίνεται προς την απόφαση που εξεδόθη στη συνεδρίαση της ολομέλειας της Επιτροπής.

Προφανώς όμως παραμένει γεγονός ότι το κοινοποιηθέν στις προσφεύγουσες κείμενο της αποφάσεως έφερε τη μνεία «για την Επιτροπή, Peter Sutherland» (χωρίς την ιδιόγραφη υπογραφή του) και συνοδευόταν από διαβιβαστικό έγγραφο του Επιτρόπου Sutherland της 5ης Ιανουαρίου 1989 — της τελευταίας, δηλαδή, ημέρας της θητείας του — το οποίο ήταν υπογεγραμμένο από αυτόν. Θεωρώ πάντως ότι τα στοιχεία αυτά δεν συνιστούν επαρκή λόγο ακυρώσεως, πολλώ δε μάλλον ανυποστάτου της αποφάσεως. Πρώτον, όσον αφορά το υπογεγραμμένο από τον Sutherland *έγγραφο* της 5ης Ιανουαρίου 1989, είναι σαφές — όπως παρατήρησε και το ίδιο το Πρωτοδικείο [189] — ότι το έγγραφο αυτό δεν αποτελεί μέρος αποφάσεως η οποία διαπιστώνει παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ. Το γεγονός ότι το έγγραφο αυτό (το οποίο είχε υπογραφεί εγκαίρως) προερχόταν από τον Επίτροπο Sutherland δεν μπορεί συνεπώς να έχει καμία επίδραση επί του κύρους της αποφάσεως που διαβιβάστηκε στις προσφεύγουσες συγχρόνως με το έγγραφο αυτό. Ούτε το γεγονός ότι το έγγραφο φέρει ημερομηνία 5 Ιανουαρίου 1989, ενώ η κοινοποίηση στους αποδέκτες δεν έγινε πριν από τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους, θα μπορούσε, κατά τη γνώμη μου, να επηρεάσει τη νομιμότητα της αποφάσεως: ο καθοριστικός παράγων για την επίλυση του ζητήματος αν η κοινοποίηση έγινε σύμφωνα με το άρθρο 191, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ δεν είναι ούτε η ημερομηνία ούτε η υπογραφή του διαβιβαστικού εγγράφου, αλλά μόνο το γεγονός ότι το *κείμενο* της αποφάσεως γνωστοποιήθηκε στους αποδέκτες της και ότι αυτοί ήταν σε θέση να λάβουν γνώση, δηλαδή είχαν πράγματι πρόσβαση στην απόφαση αυτή (βλ. το σημείο 62 ανωτέρω). Κανείς από τους διαδίκους της προκειμένης υποθέσεως δεν αμφισβητεί ότι αυτό συνέβη εν προκειμένω.

Ως προς την αναφερόμενη στην απόφαση φράση «για την Επιτροπή, Peter Sutherland, μέλος της Επιτροπής», δεν μπορούμε επίσης να υποθέσουμε ότι πρόκειται περί πλημμέλειας ικανής να επηρεάσει τη νομιμότητα της αποφάσεως. όχι μόνο η προσθήκη της φράσης αυτής δεν απαιτείται από καμία διάταξη του κοινοτικού δικαίου, αλλά είναι επιπλέον σαφές ότι, στο μέτρο που μπορεί να γίνει δεκτό ότι η φράση αυτή αποτελεί μέρος της ίδιας της αποφάσεως, εγκρίθηκε από την ολομέλεια της Επιτροπής στις 21 Δεκεμβρίου 1988: το κείμενο των σχεδίων της αποφάσεως στη γερμανική, αγγλική και γαλλική γλώσσα, τα οποία εγκρίθηκαν από την ολομέλεια, περιέχουν όλα τη φράση αυτή, αναμφίβολα επειδή θεωρήθηκε δεδομένο ότι η κοινοποίηση μπορούσε ακόμη να πραγματοποιηθεί πριν από τη λήξη της θητείας του Επιτρόπου Sutherland. Ουσιώδες όμως κατά την άποψή μου είναι ότι η φράση αυτή δεν προκάλεσε από καμία πρακτική άποψη την παραμικρή αμφιβολία στους αποδέκτες περί του αν η απόφαση είχε εκδοθεί από αρμόδια αρχή. Πράγματι, η απόφαση εμφανιζόταν από κάθε άποψη ως απόφαση της Επιτροπής, η οποία εκδόθηκε στις 21 Δεκεμβρίου 1988, προοριζόταν σαφώς να παραγάγει έννομες συνέπειες, είχε εκδοθεί — πράγμα το οποίο γνώριζαν όλοι οι αποδέκτες — κατόπιν μιας μακράς διοικητικής διαδικασίας και κατόπιν διασκέψεως της ολομέλειας της Επιτροπής και ως εκ τούτου υπήρχε σαφώς η ένδειξη ότι απο-

189 — Απόφαση PVC, σκέψη 63.

τελούσε την οριστική έκφραση της βουλήσεως της Επιτροπής ως προς την παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, την οποία είχε διαπιστώσει η Επιτροπή [190].

Πρόταση

83. Κατόπιν των ως άνω παρατηρήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

«1) Αναιρείται η εκδοθείσα στις 27 Φεβρουαρίου 1992 απόφαση του Πρωτοδικείου επί των συνεκδικασθεισών υποθέσεων T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 και T-104/89, BASF AG κ.λπ. κατά Επιτροπής.

2) Η υπόθεση αναπέμπεται στο Πρωτοδικείο, προκειμένου να αποφανθεί επί των λοιπών λόγων ακυρώσεως τους οποίους προέβαλαν οι προσφεύγοντες πρωτοβαθμίως και οι οποίοι δεν εξετάστηκαν με την προαναφερθείσα απόφαση.»

190 — Βλ. την απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 1963, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 53/63 και 54/63, Lemmerz (Jurispr. 1963, σ. 509, και συγκεκριμένα σ. 530), και την απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 1963, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 23/63, 24/63 και 25/63, Usines Emile Henricot (Jurispr. 1963, σ. 459, και συγκεκριμένα σ. 476).